

Zij aan Zij

Geloven in de kracht van samenwerking

Een afstudeeronderzoek in opdracht van Kerkconsult
Gerjan Klijn & Marcha Bruijnes
Maatschappelijk Werk en Dienstverlening & Godsdienst Pastoraal Werk
Erik Pluijgers – Afstudeerbegeleider
Hugo Plaisier – Eerste beoordelaar

Mei 2017

Colofon

Afstudeeronderzoek

Zij aan Zij
Geloven in de kracht van samenwerking
Mei 2017

Auteurs

G. J. Klijn	130202
M.C. Bruijnes	131266

Opdrachtgever

Kerkconsult, Houten

Opleidingen

Maatschappelijk Werk en Dienstverlening & Godsdienst Pastoraal Werk aan de Christelijke Hogeschool Ede

Afstudeerbegeleider

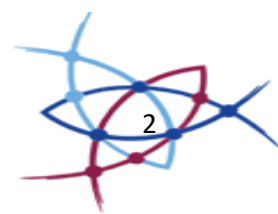
Erik Pluijgers

Eerste beoordelaar

Hugo Plaisier

© 2017, Ede. Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs. Dit om de privacy van de respondenten te waarborgen.

Samenvatting

Kerkconsult is een hulpverleningsorganisatie op het gebied van psychosociale problematiek. De medewerkers van Kerkconsult zien naar aanleiding van maatschappelijke ontwikkelingen een behoefte op het gebied van ondersteuning bij psychosociale problematiek in kerkelijke gemeenten. De exacte behoefte is echter onbekend. Wanneer er inzicht is in de behoeften kan Kerkconsult 'Zij aan Zij' samenwerken met kerkelijke gemeenten op het gebied van psychosociale hulpverlening. Dit onderzoek geeft inzicht in de behoeften van ambtsdragers en kerkelijk werkers uit de achterban van Kerkconsult op het gebied van ondersteuning bij psychosociale problematiek.

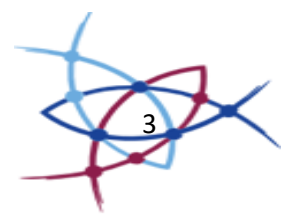
Vanuit de literatuur zijn de taken van ambtsdragers en kerkelijk werkers beschreven. Zij hebben binnen pastoraat en diaconaat vooral de taak om mensen bij te staan wanneer zij te maken krijgen met psychosociale problematiek. Het pastoraat kan vooral op geestelijk gebied een manier zoeken om met psychosociale problemen om te gaan. Diakenen zijn leidinggevend door het coördineren van hulpvraag en hulpaanbod en stimuleren gemeenteleden in het bieden van ondersteuning. Verder signaleren zij en werken ze samen met hulpverleningsorganisaties. Wanneer pastoraat *naast* hulpverlening staat, kunnen beide expertises het beste samenwerken. Hierbij is het belangrijk voor beide vakgebieden om kennis te hebben van de eigen beroepsidentiteit. Zo kunnen zij hun grenzen aangeven en afstemmen met collega's.

Door interviews met ambtsdragers en kerkelijk werkers te houden, zijn hun behoeften op het gebied van ondersteuning bij psychosociale problematiek onderzocht. Binnen kerken mist het beleid op het gebied van ondersteuning bij psychosociale problematiek. Hierdoor handelen ambtsdragers en kerkelijk werkers vaak pragmatisch. Er is behoefte aan ondersteuning bij beleidsvorming op verschillende gebieden: cultuurverschillen en vluchtelingen, veranderingen in kerkelijke structuur, kringen en kringleiders en vrijwilligersbeleid. Ook is er behoefte aan consultatie, doorverwijsmogelijkheden en een vast contactpersoon voor ambtsdragers en kerkelijk werkers. Ambtsdragers en kerkelijk werkers hebben behoefte aan vertrouwen en herkenning bij de hulpverleningsorganisatie. Door zichtbaar te zijn, vergroot men dit. Daarnaast is er behoefte aan toerusting van beginnend ambtsdragers op het gebied van algemene luister- en gespreksvaardigheden, signaleren en bespreekbaar maken van problemen en het signaleren en herkennen van eigen grenzen. De koppeling met het geloof binnen de hulpverlening ziet men als meerwaarde.

Professionele hulpverleners hebben zich in interviews uitgesproken over de voorwaarden voor een samenwerking tussen kerkelijke gemeenten en professionele hulpverlening. Het bieden van een veilig klimaat is de basis voor het verlenen van hulp binnen een kerkelijke gemeente. Het is nodig dat ambtsdragers kennis en inzicht hebben van een gepaste werkwijze met betrekking tot gemeenteleden. Hulpverleners zijn kritisch over de signaleringsvaardigheden van ambtsdragers. Binnen de kerkelijke gemeente moet meer bewustwording komen op het gebied van aanwezige problematiek. Hulpverleners erkennen ook het belang van zichtbaarheid en het kennen van elkaar.

De volgende aanbevelingen zijn gedaan aan Kerkconsult:

- Kerkconsult moet werken aan zichtbaarheid en vertrouwen als organisatie, zodat men eerder contact opneemt met Kerkconsult wanneer ondersteuning nodig is.
- Het bieden van consultatiemogelijkheden aan ambtsdragers en kerkelijk werkers op verschillende gebieden. Dit hangt samen met het zichtbaar zijn en elkaar kennen.
- Het aanbieden van cursussen op verschillende gebieden: toerusting van kringleiders, op het gebied van psychosociale problematiek, gespreksvaardigheden en het kennen van de eigen grenzen.
- Kerkconsult moet zich richten op de meerwaarde van het geloof in de hulpverlening die men aanbiedt.

Voorwoord

Voor u ligt het afstudeeronderzoek 'Zij aan zij. Geloven in de kracht van samenwerking'. Het onderzoek naar de behoeften van ambtsdragers en kerkelijk werkers is uitgevoerd bij verschillende kerkelijke gemeenten uit de achterban van Kerkconsult. De scriptie is geschreven in het kader van ons afstuderen voor de opleidingen Maatschappelijk Werk en Dienstverlening en Godsdienst Pastoraal Werk aan de Christelijke Hogeschool te Ede en is in opdracht gedaan van Kerkconsult. Het onderzoek is uitgevoerd in de periode van januari 2017 tot en met mei 2017.

Aan het begin van het vierde jaar ontstond het idee om samen af te studeren. Na verschillende mogelijkheden te hebben bekeken voor een multidisciplinair onderzoek, kwamen we uiteindelijk uit bij Kerkconsult als opdrachtgever. We beseffen ons dat we een unieke positie hebben doordat we onderzoek hebben gedaan vanuit twee verschillende disciplines. Vanuit wederzijdse interesse in elkaars vakgebied zijn we begonnen aan een multidisciplinair onderzoek waarin beide vakgebieden een plaats krijgen. Het vakgebied van Maatschappelijk Werk en Dienstverlening op het gebied van psychosociale hulpverlening en het vakgebied van Godsdienst Pastoraal Werk op het gebied van pastoraat, diaconaat, kerkelijke gemeenten en hun structuur.

Samen met Jeanet van Ramshort en Rianne de Laat van Kerkconsult hebben we de onderzoeksvraag voor dit onderzoek opgesteld. Door middel van de onderzoeksvraag wordt ingegaan op de wijze waarop Kerkconsult met haar hulpverlening aan kan sluiten bij de behoeften van ambtsdragers en kerkelijk werkers in hun achterban. Tijdens het onderzoek hebben we nauw samengewerkt met Jeanet en Rianne en onze afstudeerbegeleider Erik Pluijgers. Alle drie stonden altijd klaar voor inhoudelijke feedback en het voorzien in de informatie die we nodig hadden voor de voortgang en voltooiing van het onderzoek.

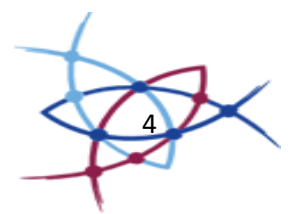
Via deze weg willen we onze opdrachtgevers vanuit Kerkconsult en onze begeleider vanuit de CHE bedanken voor hun begeleiding en ondersteuning tijdens dit proces. Verder willen we alle respondenten die meegewerkt hebben aan het vooronderzoek en de respondenten die we hebben mogen interviewen bedanken voor hun medewerking. De openheid van deze respondenten was uitzonderlijk en hier zijn we ontzettend dankbaar voor!

Verder willen we ambtsdragers uit onze eigen gemeente bedanken waarmee we af en toe over dit onderwerp hebben kunnen sparren. Ook dank aan Teus van de Lagemaat voor zijn toevoegingen op theologisch gebied. Als laatste willen we onze vrienden, familieleden en klasgenoten bedanken die ons op verschillende manieren hebben ondersteund tijdens deze periode van afstuderen.

We hopen dat dit afstudeeronderzoek bij kan dragen aan nieuwe of vernieuwde samenwerkingsbanden tussen kerkelijke gemeenten en hulpverleningsorganisaties zoals Kerkconsult.

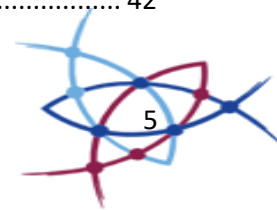
We wensen u veel leesplezier toe tijdens het lezen van het onderzoeksrapport.

Gerjan Klijn & Marcha Bruijnes
Ede, 23 mei 2017

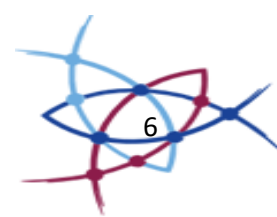

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
Voorwoord	4
Inhoudsopgave	5
Hoofdstuk 1 – Inleiding en methodologie	7
1.1 Inleiding	7
1.2 Aanleiding en achtergrond van het onderzoek	7
1.3 Probleemstelling.....	8
1.4 Vraagstelling	9
1.5 Doelstellingen en doelgroep	9
1.6 Veelvoorkomende begrippen.....	9
1.7 Onderzoeks- en dataverzamelingsmethoden	12
1.8 Leeswijzer	14
Hoofdstuk 2 – Literatuuronderzoek	16
2.1 Inleiding	16
2.2 Maatschappelijke ontwikkelingen.....	16
2.3 Rol ambtsdragers en kerkelijk werkers	19
2.4 Kerk en hulpverlening.....	22
2.5 Theologische visie op het verlenen van zorg door de kerk	24
2.6 Conclusie	26
Hoofdstuk 3 – Behoeften kerkelijk werkers en ambtsdragers aan hulpverlening bij psychosociale problematiek	28
3.1 Inleiding	28
3.2 Problematieken binnen de kerkelijke gemeente	28
3.3 Ondersteuning ambtsdragers en kerkelijk werkers aan gemeenteleden	30
3.4 Grenzen ambtsdragers en kerkelijk werkers.....	32
3.5 Behoeften ambtsdragers en kerkelijk werkers op het gebied van ondersteuning door een hulpverleningsorganisatie	33
3.6 Conclusie	36
Hoofdstuk 4 – Professionele hulpverlening binnen de kerkelijke gemeente	38
4.1 Inleiding	38
4.2 Problematieken	38
4.3 Zorgtaak van de kerkelijke gemeente	39
4.4 Ondersteuning door professionele hulpverleners	40
4.5 Aanbieden van hulp door professionele hulpverleners	41
4.6 Voorwaarden voor samenwerking tussen professionele hulpverlening en kerkelijke gemeenten	42

4.7 Conclusie	46
Hoofdstuk 5 – Conclusie	47
Hoofdstuk 6 – Aanbevelingen	49
Aanbeveling 1: Werken aan zichtbaarheid en vertrouwen.....	49
Aanbeveling 2: Bieden van consultatiemogelijkheden	49
Aanbeveling 3: Het aanbieden van een gericht cursusaanbod	49
Aanbeveling 4: Beleidsvormingen	50
Aanbeveling 5: Meerwaarde in christelijk geloof.....	50
Hoofdstuk 7 – Discussie en evaluatie	51
7.1 Discussie	51
7.2 Vervolgonderzoek	51
7.3 Productevaluatie	52
7.4 Procesevaluatie	53
Bibliografie	54
Bijlagen	57
Bijlage 1 – Interviewprotocol ambtsdragers en kerkelijk werkers.....	57
Bijlage 2 – Interviewprotocol professioneel hulpverleners	59
Bijlage 3 – Labels en kernlabels.....	61
Bijlage 4 – Definiëring kernlabels	63
Bijlage 5 – Uitleg labelsysteem.....	64
Bijlage 6 – Labelsysteem ambtsdragers en kerkelijk werkers.....	65
Bijlage 7 – Labelsysteem professioneel hulpverleners	99
Bijlage 8 – Inhoudsopgave bronnenboek.....	113

Hoofdstuk 1 – Inleiding en methodologie

1.1 Inleiding

Het eerste hoofdstuk behandelt de achtergrond en opbouw van het onderzoek. Het bevat een uitwerking van de aanleiding, probleemstelling, vraagstelling, kernbegrippen, doelstelling en onderzoeksmethodiek.

1.2 Aanleiding en achtergrond van het onderzoek

Deze paragraaf besteedt aandacht aan drie onderwerpen die aanleiding zijn van het onderzoek. In subparagraaf 1.2.1 worden maatschappelijke ontwikkelingen besproken. Deze ontwikkelingen zorgen voor veranderingen in de samenleving en zijn aanleiding tot de vraag van de opdrachtgever. In subparagraaf 1.2.2 wordt de actuele situatie binnen kerkelijke gemeenten en de samenleving besproken. Verder worden hier problemen benoemd waar men tegen aan loopt. In subparagraaf 1.2.3 wordt vervolgens de opdracht besproken die Kerkconsult heeft opgesteld naar aanleiding van de maatschappelijke ontwikkelingen en de actuele situatie in Nederland. Het geheel van deze subparagrafen zorgt voor een achtergrond van het probleem.

1.2.1 Maatschappelijke ontwikkelingen

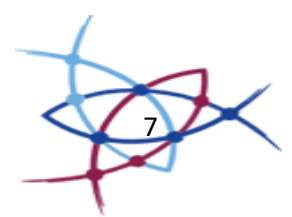
In de hedendaagse samenleving valt veel te kiezen. Er zijn voldoende keuzemogelijkheden om het leven in te vullen zoals eenieder dat wil. Dit zorgt niet alleen voor voordelen. Door alle keuzes die gemaakt moeten worden, kan er ook sprake zijn van keuzestress. Dit kan door mensen ervaren worden als een extra last die op hun schouders ligt. Ook ervaart niet iedereen deze keuzevrijheid. Mensen met een lager inkomen, voelen zich beperkt in hun keuzes (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2011, pp. 27-28). Door de keuzemogelijkheden die men krijgt, wordt er een groter beroep gedaan op de eigen verantwoordelijkheid van het individu. Dit hangt samen met de individualisering. De huidige maatschappij wordt gekenmerkt door het losser worden van bindingen of het verzelfstandigen van individuen. Verder draait het voor deze individuen om hun eigen voorkeuren (Oomes, Bosman, & Langerak, 2014, p. 29).

De maatschappelijke ontwikkelingen zorgen ervoor dat ook mensen in de kerkelijke gemeente individualistischer leven. Om die reden is het voor ambtsdragers moeilijker om psychosociale problematiek te signaleren. Een gevolg van deze keuzevrijheid en individualisering is dat men niet meer aangesloten is bij één vaste gemeente. Minder zicht op gemeenteleden maken het ook moeilijker om te psychosociale problematiek te signaleren.

Ook is de hedendaagse maatschappij niet meer ingericht zoals de zorgmaatschappij van vroeger. Waar in een zorgmaatschappij de verantwoordelijkheid van de zorg voor het individu bij de overheid lag, is er tegenwoordig sprake van een participatiemaatschappij waarin de burger zelf verantwoordelijk is voor het zoeken naar gepaste hulp. Hierbij kunnen zij niet meer op de overheid leunen. Niet de overheid is verantwoordelijk voor welzijn en welvaart, maar de burger zelf (Oomes, Bosman, & Langerak, 2014, p. 13).

1.2.2 Actuele situatie

Na veranderingen in de wetgeving is de zorg nu vanuit de lokale overheid georganiseerd en geïndiceerd. Om die reden moet opnieuw gekeken worden naar welke middelen er zijn. Ook moet men kijken naar manieren waarop kerkelijke gemeenten aansluiting kunnen vinden bij hulpverlening. Ondertussen is er veel onduidelijkheid over wie verantwoordelijk is voor de coördinatie van de hulpverlening en neemt niemand hierin de leiding. Een reden hiervan is dat inzicht ontbreekt in de vragen die er zijn vanuit de maatschappij. Er is veel expertise en kennis op verschillende vakgebieden aanwezig. Het nadeel is dat dit niet of nauwelijks zichtbaar is voor het individu en kerkelijke

gemeenten. Bovendien kan de drempel naar enige vorm van hulpverlening te groot zijn voor mensen (Oomes, Bosman, & Langerak, 2014, pp. 13-14).

Het is van belang om als kerkelijke gemeente de krachten te bundelen met mensen die deskundig zijn op het terrein van de psychosociale problematiek. Als kerkelijke gemeente is men geroepen tot een aantal zaken, namelijk: de ontmoeting met God, verbondenheid met elkaar en dienst aan de mens in de samenleving. Met name het laatste punt raakt het hiervoor beschreven probleem. Als kerkelijke gemeente kan men ook dienstbaar zijn aan de samenleving door zicht te hebben op waar hulp te vinden is voor mensen die dit nodig hebben. Diaconaat betreft niet alleen de diakenen, maar betreft de hele gemeente (Leeflang, 2015, p. 68).

Voordat kerkelijke gemeenten gebruik kunnen maken van de expertise van psychosociaal hulpverleners en krachten gebundeld kunnen worden, moet duidelijk zijn wat de behoeften zijn van kerken als het gaat om psychosociale hulpverlening. Hierbij is het van belang om te onderzoeken wat voorwaarden zijn voor de inzet van psychosociale hulpverleners binnen de kerkelijke gemeente. Ook inzicht in de grens tussen pastoraat en hulpverlening is belangrijk voor het geven van duidelijke adviezen en aanbevelingen over een samenwerkingsrelatie.

1.2.3 Kerkconsult

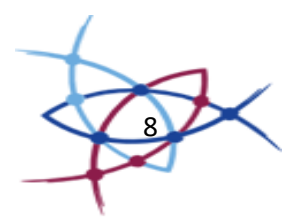
Kerkconsult ziet in het licht van de ontwikkelingen in het maatschappelijke werkveld kansen ontstaan voor psychosociale hulpverlening binnen de kerkelijke gemeente. Het accent van het maatschappelijk werk verschuift meer richting meervoudige problematiek en enkelvoudige vragen verschuiven meer naar de huisartsen en vrijwillige hulp. Dit is zichtbaar in het aantal consulten bij huisartsen dat in de periode van 2010 tot 2014 aanzienlijk gestegen is; van één op de dertig in 2010 naar één op de zes in 2014 (Magnée, Beurs, & Verhaak, 2015, p. 1). In een tijd waarin psychosociale problematiek nog steeds toe lijkt te nemen, is het aanbod vanuit maatschappelijke organisaties steeds minder.

De opdracht van Kerkconsult tot het onderzoeken van de behoeften van kerkelijke gemeenten is voor het te voeren beleid van Kerkconsult van groot belang. Met de resultaten van het onderzoek kunnen zij hun aanbod gericht vormgeven op de behoeften van kerkelijke gemeenten. Daarbij speelt dit vraagstuk niet alleen op het beleidsniveau van Kerkconsult. Ook voor kerkelijke gemeenten speelt de omgang met psychosociale problematiek op beleidsniveau. Wanneer men onderzoek doet naar de behoeften van gemeenten en hun visie op psychosociale hulpverlening, raakt dit het beleid van de kerkelijke gemeente over pastoraat, diaconaat en psychosociale hulpverlening.

In paragraaf 1.5 wordt er meer beschreven over Kerkconsult en worden verdere begrippen uitgewerkt.

1.3 Probleemstelling

De onderzoekers kijken aan de hand van de veranderende taken van ambtsdragers en kerkelijk werkers door maatschappelijke ontwikkelingen hoe Kerkconsult met haar professionele hulpverlening aan kan sluiten bij de behoeften van kerkelijke gemeenten. Het probleem voor Kerkconsult is dat het onduidelijk is welke rol zij kan vervullen bij psychosociale hulpverlening binnen kerkelijke gemeenten. Zij heeft geen inzicht in de meningen van betrokken groeperingen over de behoefte aan en de inzet van professionele hulpverlening binnen kerkelijke gemeenten uit de achterban van Kerkconsult.

1.4 Vraagstelling

1.4.1 Hoofdvraag

Naar aanleiding van de probleemstelling en de in paragraaf 2 geschetste aanleiding tot het doen van dit onderzoek, is de volgende hoofdvraag opgesteld:

Op welke wijze kan de professionele hulpverlening aansluiten bij de behoeften van ambtsdragers en kerkelijk werkers aangaande psychosociale problematiek binnen kerkelijke gemeenten uit de achterban van Kerkconsult?

Aan het eind van dit onderzoek wordt een antwoord gegeven op deze hoofdvraag en worden aanbevelingen gedaan. Aan de opdrachtgever worden aanbevelingen gedaan.

1.4.2 Deelvragen

Om de hoofdvraag te beantwoorden zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Wat behoort volgens de literatuur tot de rol van de ambtsdrager en kerkelijk werker aangaande psychosociale problematiek?
2. Welke behoeften hebben ambtsdragers en kerkelijk werkers aan professionele hulpverlening bij psychosociale problematiek binnen kerkelijke gemeenten?
3. Wat zijn volgens professioneel hulpverleners voorwaarden om als hulpverleningsorganisatie hulp aan te bieden binnen kerkelijke gemeenten?

1.5 Doelstellingen en doelgroep

1.5.1 Doelstelling

“Het doen van aanbevelingen aan Kerkconsult over de rol die zij kan vervullen bij psychosociale hulpverlening binnen kerkelijke gemeenten. Dit doen wij door het geven van inzicht in de meningen van betrokken groeperingen over de behoeften aan en de inzet van professionele hulpverlening binnen kerkelijke gemeenten.”

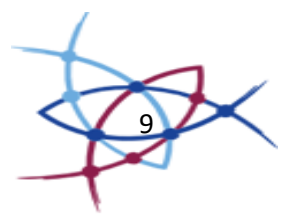
Bovenstaande is de doelstelling voor het onderzoek dat is uitgevoerd in opdracht van Kerkconsult. Naast de aanbevelingen zijn er wellicht nog neveneffecten. Er zou bijvoorbeeld meer naamsbekendheid kunnen ontstaan voor de diensten van Kerkconsult op het gebied van psychosociale problematiek. Met dit onderzoek wordt bijgedragen aan het creëren van ruimte voor psychosociaal werk binnen kerkelijke gemeenten.

1.5.2 Doelgroep en resultaat

Het beoogde eindproduct, de aanbevelingen naar aanleiding van de onderzoeksresultaten, is aanvankelijk gericht aan de opdrachtgevers vanuit Kerkconsult. Ook diverse professionals en (hulpverlenings)organisaties zijn beoogde lezers van het onderzoek. De nieuwe inzichten die vanuit het onderzoek naar voren zullen komen, kunnen zij gebruiken als input voor de manier waarop invulling gegeven wordt aan de samenwerking met kerkelijke gemeenten. Daarbij bestaat de beoogde doelgroep voornamelijk uit ambtsdragers en kerkelijk werkers binnen kerkelijke gemeenten. Dit onderzoek is ook interessant voor voorgangers, christelijke professionele hulpverleners en andere (pastoraal) vrijwilligers binnen de kerkelijk gemeente.

1.6 Veelvoorkomende begrippen

Binnen dit onderzoek zullen een aantal begrippen veelvuldig naar voren komen. Hieronder zijn een aantal van deze begrippen uitgewerkt, zodat u als lezer weet waarover gesproken wordt wanneer deze begrippen terugkomen in dit onderzoeksrapport.

Kerkconsult

Kerkconsult is jonge een organisatie die is ontstaan vanuit onder andere een aantal oud-medewerkers van Stichting De Driehoek. Zij hebben de handen ineen geslagen, omdat zij ervaren hebben dat binnen de kerkelijke gemeente behoefte is aan hulpverlening. Kerkconsult is een dienstverlener voor kerkelijke gemeenten in Nederland. Zij is aanbieder van consultatie, hulpverlening, rusten werkers in de kerkelijke gemeente toe, helpen bij beleidsvorming op psychosociaal gebied en helpen bij het opstarten van (interkerkelijke) groepen van mensen met dezelfde psychosociale problematiek. Kerkconsult richt zich momenteel op kerkelijke gemeenten die in een straal van 30 kilometer afstand liggen van de woonplaatsen van de drie ondernemers. Dit zijn de plaatsen Houten, Breda en Meppel.

Achterban van Kerkconsult

Kerkconsult is op dit moment actief in een aantal verschillende denominaties binnen kerkelijk Nederland. Dit zijn de Nederlands Gereformeerde Kerk (NGK), de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt (GKv), Christelijke Gereformeerde Kerk (CGK) en evangelische gemeenten. Voor de afbakening van het onderzoek worden de hiervoor beschreven denominaties geschaard onder 'de achterban'. Kerkconsult biedt haar hulp echter ook aan, aan andere kerkelijke gemeenten en denominaties.

Kerkelijke gemeente

Onder kerkelijke gemeente verstaan we de plaatselijke kerk of gemeente. Dit is een groep christenen die op een specifieke plaats bijeen komt als concrete uitdrukking van het lichaam van Christus (Tensen, 2007, p. 256). Bij kerkelijke gemeente denken we niet specifiek aan een kerkverband of denominatie.

Pastoraat

Pastoraat is afgeleid van het woord 'pastor', wat herder betekent. Er zijn verschillende stromingen binnen het pastoraat. Deze hebben te maken met verschillende visies op Gods- en mensbeeld, heil en verzoening, het werk van de Heilige Geest, de kerk, het sacrament en de wereld.

Pastoraat is het onder de hoede van de Goede Herder, in gehoorzaamheid aan zijn Woord en in de kracht van de Heilige Geest binnen en vanuit de charismatisch gemeente van Jezus Christus via ontmoeting, gesprek en ritueel omzien naar mensen op hun levens- en geloofsweg binnen de context van de samenleving (Meulen, 2010, p. 20).

Ganzevoort en Visser geven aan dat het pastoraat niet in één definitie te vatten is, maar stellen dat pastoraat vraagt om een zo breed mogelijke definitie: "Het verhaal van mensen in relatie tot het verhaal van God (Ganzevoort & Visser, Zorg voor het verhaal. Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding., 2009, p. 26)".

Pastorale relatie

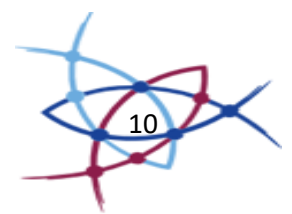
De pastorale relatie is een relatie tussen een pastor, geestelijk verzorger of vrijwilliger in het pastoraat, en een pastorant (gemeentelid of cliënt) (Schenderling, 2008, p. 11).

Ouderling

De ouderling geeft samen met de predikant leiding en herderlijke zorg aan de gemeente. Zij zijn opzieners die waken over het geestelijk leven van de gemeenteleden. Ook leggen zij bezoeken af. Verder zien ouderlingen er op toe dat elke ambtsdrager zijn dienst trouw vervult (Deputaten Herziening Kerkorde GKv, 2017, p. 64).

Diaconaat

Diaconaat is meer dan het geven van brood of een dienst aan de medemens in materiële nood. Het gaat om *geleefd geloof* vanuit barmhartigheid en gerechtigheid. Diaconaat let op het van God gegeven leven én op de kwaliteit van het samen leven. Diaconaat gebeurt op drie manieren: door voor mensen te zorgen die zichzelf niet kunnen verzorgen, door deze mensen in solidariteit nabij te

zijn en door hun bondgenoot te zijn in hun strijd of verzet tegen kwaad en onrecht (Miedema, 2008, pp. 10-20).

Het handelen vanuit kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het voorkomen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van met name sociaal-maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen, en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen (Crijns, et al., 2011, p. 13).

Diaken

Een diaken mag de gemeente opwekken, stimuleren en voorgaan in het diaconaat. Ze zorgen voor de goede voortgang van het onderling dienstbetoon, scheppen voorwaarden voor de gemeenteleden, informeren de gemeente en gaan zelf voorop in hulpbetoon (Diaconaal Steunpunt, 2017, p. 7).

Ambtsdrager

In de vraagstelling en de beantwoording van het hoofdstuk komt het verzamelbegrip ambtsdrager vaak voor. Hieronder worden voorgangers, oudsten/ouderlingen en diakenen verstaan.

Kerkelijk werker

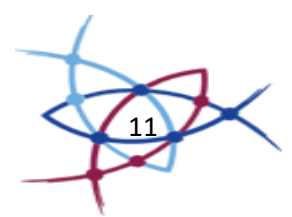
Een kerkelijk werker werkt in een gemeente: in pastoraat, diaconaat of missionair werk, in jeugdwerk of catechese. Ook kan een kerkelijk werker actief zijn als geestelijk verzorger in een instelling. Een kerkelijk werker is een beroepskracht, met arbeidsvoorwaarden- en pensioenregeling, met een arbeidscontract, nascholingsverplichtingen en functioneringsgesprekken (Protestantse Kerk in Nederland, 2017). In dit onderzoek vallen ook niet-betaalde krachten onder het begrip kerkelijk werkers.

Psychosociale problemen

Het woord psychosociaal is een samenvoeging van de begrippen psychisch en sociaal. Hiermee wordt verwezen naar de verwevenheid van psychische en sociale aspecten van problemen. Het geeft aan dat deze problemen vaak samengaan. Psychische problemen hebben betrekking op de gevoelens en gedachten van een persoon, de intrapsychische wereld van de persoon. De persoon die problemen ervaart op dit gebied voelt zich somber, verlaten, angstig of boos. Het begrip sociaal heeft betrekking op de interpersoonlijke wereld van relaties. Het gaat hierbij om problemen die een persoon kan hebben in relatie met andere mensen of organisaties. Belangrijk om hierbij te vermelden is dat psychische en/of sociale problemen daarmee niet direct zijn ontstaan door intrapsychische of interpersoonlijke processen (Bouwkamp & Bouwkamp, 2010, p. 127)

Psychosociale hulpverlening

Psychosociale hulpverlening is de kern van veel maatschappelijk werk. Het houdt een integrale begeleiding in van de verweven, psychische, sociale en materiële problemen en de psychische, sociale en materiële gevolgen hiervan. De begeleiding richt zich op de gehele context waarin het probleem zich voordoet. Het doel van de hulpverlening is niet de behandeling van een stoornis of een probleem, maar het verbeteren van het sociaal functioneren met betrekking tot het probleem (Vries S. d., 2012, p. 62). De psychosociale begeleiding omvat het aanwakken en ontwikkelen van de kwaliteiten van cliënten om daarmee hun algehele functioneren in psychisch, sociaal en eventueel spiritueel opzicht te versterken (Baas, p. 19). Tijdens de begeleiding richt de psychosociaal hulpverlener zich op het versterken van de cliënt zijn eigenwaarde, het aanleren van nieuwe vaardigheden en het vergroten van zijn bewustzijn en inzicht in zijn omstandigheden. Binnen het onderzoek wordt er naast psychosociale hulpverlening ook gesproken over professionele hulpverlening. Hier wordt door de onderzoekers hetzelfde onder verstaan in de context van dit onderzoek.

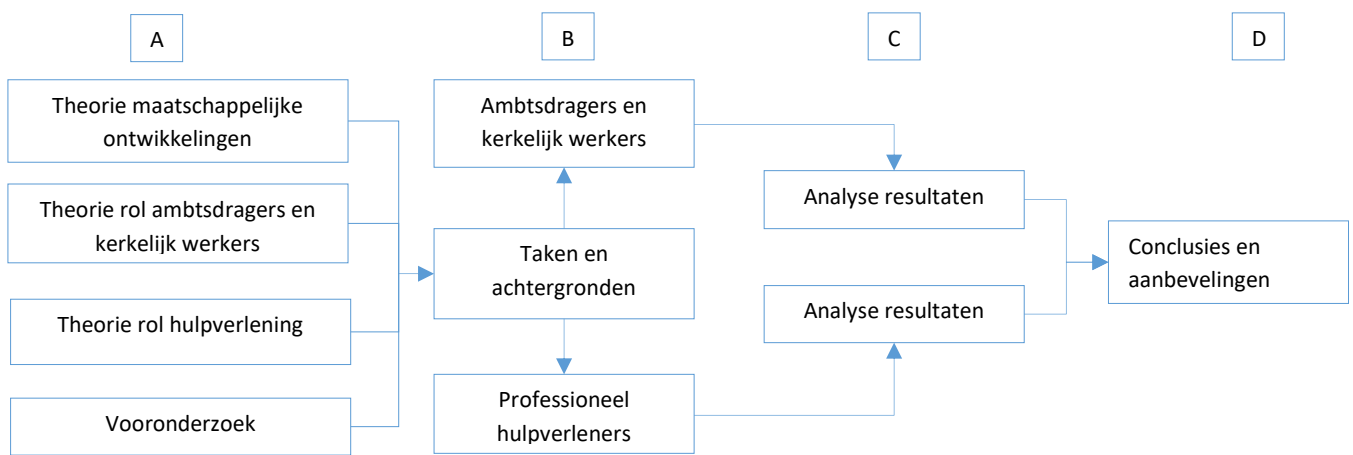

1.7 Onderzoeks- en dataverzamelmethode

1.7.1 Algemene informatie over het onderzoek

Het onderzoek is een beschrijvend, kwalitatief onderzoek (Baarda, et al., 2013, p. 35). Het gaat om een beschrijvend onderzoek omdat het een situatie beschrijft op het gebied van psychosociale problematiek zoals deze speelt in de achterban van Kerkconsult. Er is gekozen voor een beschrijvend kwalitatief onderzoek omdat er weinig voorkennis is met betrekking tot de behoefte aan psychosociale hulpverlening binnen kerkelijke gemeente in de achterban van Kerkconsult. In de interviews die gehouden zijn, leggen de onderzoekers de focus op ervaringen met en meningen over psychosociale hulpverlening binnen de kerkelijke gemeente. De interviews zijn illustrerend voor de situatie.

1.7.2 Conceptueel model

Het onderzoek is opgebouwd aan de hand van een conceptueel model dat is opgesteld door Piet Verschuren en Hans Doorewaard (Doorewaard & Verschuren, 2015). Door het gebruik van dit model is het onderzoek verdeeld in verschillende delen die in de verschillende hoofdstukken van dit onderzoek behandeld worden. Aan het begin van ieder hoofdstuk wordt aangegeven over welk gedeelte van het model het gaat. Er is voor dit model gekozen om een duidelijke structuur aan te brengen in het afstudeeronderzoek. Per hoofdstuk wordt gefocust op een van de fasen. Zoals in het model is te zien wordt dit onderzoek breed opgezet aan de hand van literatuuronderzoek in kolom A. Met de informatie uit het literatuuronderzoek zijn de kaders voor interviews opgesteld die in kolom B te plaatsen zijn. Vervolgens worden de resultaten van de interviews in kolom C geanalyseerd. Uit deze analyse volgen de conclusies en aanbevelingen voor de opdrachtgever. In het onderzoek is gebruik gemaakt van drie onderzoeksmethoden. Deze staan in de volgende subparagrafen beschreven.

1.7.3 Literatuuronderzoek

Om antwoord te geven op de eerste deelvraag is gebruik gemaakt van literatuuronderzoek. Verder geeft de literatuurstudie informatie voor het beantwoorden van de eerste deelvraag en vormt het de basis voor de interviews die gedaan zijn. De interviews hebben plaatsgevonden met ambtsdragers, kerkelijk werkers en professionele hulpverleners. Over de methode van het interviewen wordt meer geschreven in paragraaf 1.7.5. In het literatuuronderzoek lag de focus op het verkrijgen van informatie over de taken van kerkelijk werkers, ambtsdragers en psychosociale hulpverlening. Verder is onderzocht wat de invloed is van de maatschappelijke ontwikkelingen op de veranderde vraag naar zorg vanuit kerkelijke gemeenten. Vanuit het literatuuronderzoek zijn topiclijsten opgesteld zoals te zien in de interviewprotocols in bijlage 1 en 2.

1.7.4 Documentonderzoek

Bij het documentonderzoek lag de focus op publieke documenten van de denominaties uit de achterban van Kerkconsult. Hiervoor is gekozen om te onderzoeken wat de visie is van de denominaties op de maatschappelijke ontwikkelingen en hoe zij hiermee om gaan. Ook is onderzocht of er in de beschikbare documenten geschreven wordt over de omgang met psychosociale problematiek. Vervolgens is er in deze documenten specifiek gekeken naar de rollen van diaconaat en pastoraat als onderdeel van het literatuuronderzoek waarbij antwoord wordt gegeven op de eerste deelvraag. Deze documenten waren afkomstig van internet en waren vrij te downloaden en gebruiken.

1.7.5 Interviews

Om inzicht te krijgen in de behoeften en voorwaarden van professionele hulpverlening binnen kerkelijke gemeenten zijn interviews gehouden met drie betrokken groeperingen die verdeeld zijn in twee groepen. Dit waren kerkelijk werkers, ambtsdragers en christelijke hulpverleners. In totaal zijn er acht interviews gehouden met kerkelijk werkers en ambtsdragers en zijn er vier christelijke hulpverleners geïnterviewd. Twee van deze hulpverleners zijn werkzaam bij Kerkconsult. Een van de twee andere geïnterviewden uit deze groep is werkzaam binnen een kerkelijke gemeente. De ander werkt bij een interkerkelijke hulpverleningsorganisatie waarvan uit onder andere advies wordt gegeven aan ambtsdragers.

De interviews zijn face-to-face gehouden in de vorm van een topicinterview. Deze vorm van een minder gestructureerd interview heeft ervoor gezorgd dat de onderwerpen die vanuit vooronderzoek, de opdrachtgever en het literatuuronderzoek naar voren waren gekomen, aan bod konden komen. Daarbij is voor deze vorm van interviewen gekozen, omdat er van tevoren geen inzicht was in de meningen van de betrokken groeperingen. Om te zorgen dat het onderzoek ethisch verantwoord was, is voldaan aan een aantal eisen. Tijdens het vooronderzoek konden de respondenten aangeven of ze (vrijwillig) mee wilden werken aan een verdiepend interview. Verder zijn er afspraken gemaakt met de respondenten over anonimiteit en zij zijn hier allen mee akkoord gegaan, er vanuit gaande dat aan de hand van de gemaakte afspraken er niemand negatieve effecten zal ervaren naar aanleiding van het interview. In het onderzoeksverslag zijn alle respondenten geanonimiseerd. Alle transcripten van de interviews zijn verwerkt in een digitaal bronnenboek*.

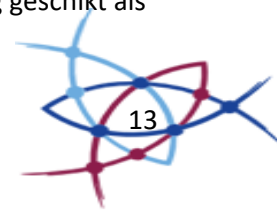
Tijdens het uitwerken en analyseren van de interviews is gebruik gemaakt van gericht coderen (Baarda, et al., 2013, p. 224). Hiervoor is gekozen zodat er op een makkelijkere manier antwoord gegeven kon worden op deelvraag 2 en 3. Naar aanleiding van de verschillende labels zijn er kernlabels ontstaan. Een overzicht van de kernlabels is te vinden in bijlage 4.

**Het digitaal bronnenboek is opvraagbaar bij de auteurs vanwege privacygevoelige informatie.*

1.7.6 Risico's onderzoeksmethoden

Het risico bij interviewen is dat de geïnterviewde sociaal wenselijke antwoorden geven. Een ander risico is het feit dat het houden van de interviews ook voor de respondenten veel tijd kan kosten. Ambtsdragers hebben naast hun werk als ambtsdragers vaak ook nog een gewone baan en kunnen niet altijd overdag met ons afspreken. Om de belasting voor de respondenten zo klein mogelijk te maken, is ervoor gekozen om de interviews zoveel mogelijk te houden op locaties die voor de respondenten de voorkeur hadden. Door middel van vooronderzoek zijn respondenten gevonden. Naar aanleiding van een enquête konden de respondenten aangeven of zij open stonden voor een interview. Voldoende mensen hebben zich aangemeld voor een verdiepend interview om het onderzoek een vervolg te geven op de beoogde wijze.

Een risico van het zoeken naar bestaande gegevens is dat onderzoek werd gedaan naar een specifiek thema met betrekking tot hulpverlening binnen de kerkelijke gemeenten. Binnen beleidsrapporten zal daar mogelijk minder diep op ingegaan worden en zijn sommige stukken niet volledig geschikt als

antwoord op onze deelvraag. Daarnaast was het een risico dat de meest actuele informatie ontbrak. Om deze reden is er voor gekozen om binnen het interview met ambtsdragers en kerkelijk werkers aandacht te besteden aan het beleid dat gevoerd wordt binnen kerkelijke gemeenten.

Het risico bij literatuuronderzoek was het ontbreken van recente literatuur. Dit zou de kwaliteit van het onderzoek teniet doen. Voor het beschrijven van de taken van de drie betrokken groeperingen is enkel gebruik gemaakt van Nederlandse literatuur, zodat er geen vertaalslag gemaakt hoefde te worden van de Amerikaanse cultuur naar de Nederlandse cultuur. De literatuur die gebruikt is komt grotendeels uit de mediatheek van de Christelijke Hogeschool Ede.

1.8 Leeswijzer

Het eerste hoofdstuk schetst een context van de probleemstelling. Vanuit de omschrijving van de context, worden de hoofd- en deelvragen benoemd. Verder staan de doelen voor het onderzoek hier beschreven en zijn de onderzoeksmethoden hier benoemd.

Het tweede hoofdstuk richt zich op de beantwoording van de eerste deelvraag zoals gesteld in paragraaf 1.4.2. In dit hoofdstuk worden allereerst de maatschappelijke ontwikkelingen besproken van waaruit Kerkconsult kansen ziet voor psychosociale hulpverlening binnen kerkelijke gemeenten. Verder worden de taken en verantwoordelijkheden besproken van ambtsdragers en kerkelijk werkers op het gebied van hulp bij psychosociale problematiek. Als laatste wordt er in dit hoofdstuk nog gesproken over pastoraat en hulpverlening als twee specifieke gebieden die ook dicht bij elkaar kunnen komen. Dit leidt uiteindelijk tot de beantwoording van deelvraag 1 en een basis voor deelvraag 2.

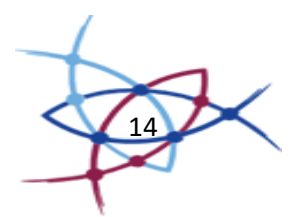
In het derde hoofdstuk wordt de tweede deelvraag beantwoord. Aan de hand van interviews wordt beschreven wat de behoeften van kerkelijk werkers en ambtsdragers zijn rondom psychosociale problematiek binnen de kerkelijke gemeenten. Ook worden de meningen van ambtsdragers en kerkelijk werkers benoemd over de rol die zij hebben binnen de kerkelijke gemeente. Hierbij wordt aangegeven waar de behoeften en de grenzen liggen van pastoraat en diaconaat en op welke manier psychosociale hulpverlening een plek zou kunnen krijgen bij de ondersteuning van kerkelijke gemeenten.

Het vierde hoofdstuk beantwoordt de derde deelvraag. De resultaten van de interviews met professioneel hulpverleners worden in dit hoofdstuk beschreven. Aan de hand van de interviews wordt gekeken naar de meningen over de rol van professionele hulpverlening binnen de kerkelijke gemeente. Er staat beschreven op welke manier professionele hulpverlening het beste aan kan sluiten bij de kerkelijke gemeenten en welke voorwaarden er zijn voor samenwerking volgens de professioneel hulpverleners.

In hoofdstuk vijf worden de antwoorden en inzichten van het onderzoek gepresenteerd. Allereerst zal er een conclusie gepresenteerd worden die in de lijn van ons onderzoeksmodel voornamelijk gebaseerd is op de overeenkomsten en verschillen uit deelvraag 2 en 3. Aan de hand van de conclusie zullen aanbevelingen gegeven worden die te vinden zijn in hoofdstuk 6.

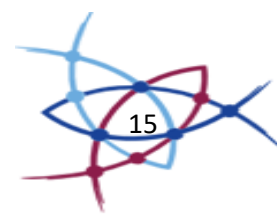
In hoofdstuk zes worden de aanbevelingen gegeven die volgen op de hoofdvraag: 'Op welke wijze kan de professionele hulpverlening aansluiten bij de behoeften van kerkelijk werkers en ambtsdragers aangaande psychosociale problematiek binnen kerkelijke gemeenten uit de achterban van Kerkconsult?' In dit hoofdstuk wordt gekeken op wat voor manier Kerkconsult haar aanbod van hulp kan verbeteren, zodat er een betere aansluiting bij kerkelijke gemeenten kan zijn.

In hoofdstuk zeven wordt het onderzoek bediscussieerd en geëvalueerd. In de discussie wordt de betekenis van de resultaten aangegeven. In de evaluatie zal een verantwoording gegeven worden

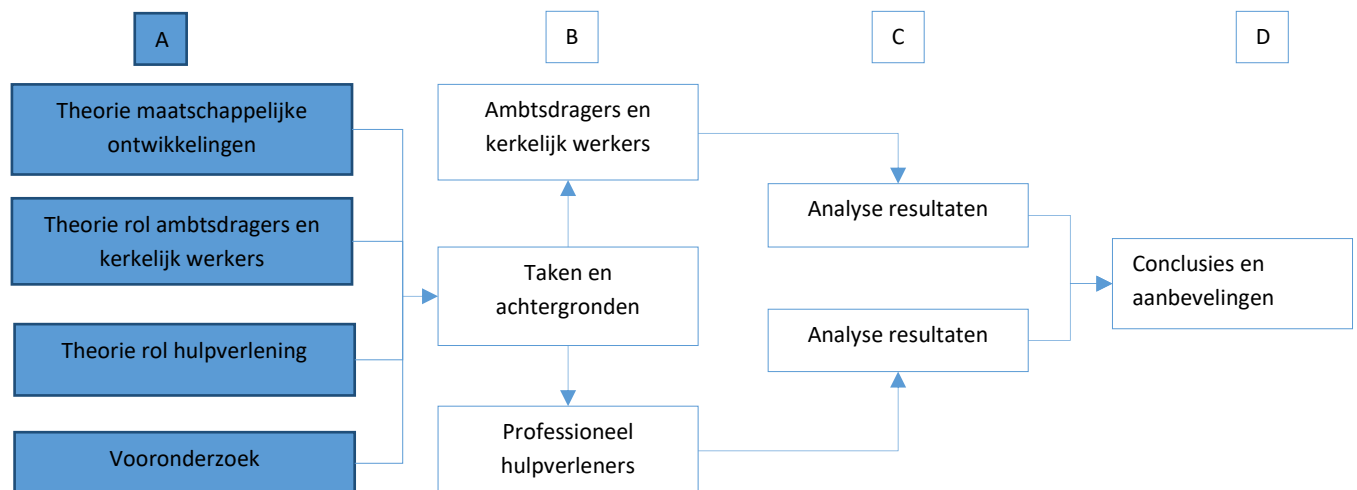

van de keuzes welke tijdens het onderzoek zijn gemaakt en wordt er een evaluatie van de doelstelling gepresenteerd.

Na hoofdstuk zeven komen er een aantal bijlagen. In de derde bijlage staat een overzicht van de labels en kernlabels die gebruikt zijn voor het analyseren van de interviews. In bijlage 4 worden de kernlabels verder toegelicht. Bijlage 5 bevat een uitleg van het labelsysteem dat te vinden is in bijlage 6 en 7.

Hoofdstuk 2 – Literatuuronderzoek

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de resultaten van het literatuuronderzoek beschreven naar aanleiding van kolom A van het conceptuele model. Hiermee wordt antwoord gegeven op de eerste deelvraag: *‘Wat behoort volgens de literatuur tot de rol van ambtsdragers en kerkelijk werkers aangaande psychosociale problematiek?’* Als basis voor het vervolg van het onderzoek is het belangrijk om duidelijk te krijgen welke taken ambtsdragers en kerkelijk werkers zouden moeten vervullen. Deze taken zijn gespecificeerd richting situaties waarin ambtsdragers en kerkelijk werkers te maken krijgen met psychosociale problematiek. Binnen het literatuuronderzoek ligt de focus op een aantal aspecten die daarbij van belang zijn. Hierbij valt te denken aan het beleid dat de kerkelijke gemeente voert op zorg voor gemeenteleden en waar de grenzen liggen voor de kerkelijke gemeente met betrekking tot de zorg die zij kunnen bieden.

In paragraaf 2 ligt de focus op de maatschappelijke ontwikkelingen. Deze maatschappelijke ontwikkelingen zijn van invloed op het beleid van kerkelijke gemeenten aangaande de hulpverlening vanuit de kerkelijke gemeente en in het kader van het onderzoek goed om te noemen. Wat de rol van ambtsdragers en kerkelijk werkers is binnen de kerkelijke gemeente staat beschreven in paragraaf 3. Deze paragraaf beschrijft waar de grenzen liggen, maar ook waar juist mogelijkheden liggen voor hulpverlening binnen de kerkelijke gemeenten. Paragraaf 4 beschrijft welke zaken van belang zijn in het pastoraat *als* hulpverlening en in het pastoraat *naast* de hulpverlening. In dit literatuuronderzoek spreekt men over de zorg van de kerkelijke gemeente voor gemeenteleden. Een achtergrond vanuit de theologie en de geschiedenis van de hulpverlening die de kerkelijke gemeenten in het verleden hebben geboden, geeft basis voor het werk van ambtsdragers en kerkelijk werkers in het heden. Paragraaf 5 geeft hier aandacht aan. Het literatuuronderzoek wordt afgerond met een conclusie van de resultaten uit het literatuuronderzoek.

2.2 Maatschappelijke ontwikkelingen

2.2.1 Participatiesamenleving en Wmo

Voor de Tweede Wereldoorlog vervulden kerkelijke gemeenten hun rol als centra van sociale zorg in gemeenschappen. Deze zorgfunctie ging met de komst van de verzorgingsstaat verloren. Er groeide vanaf dat moment een rolverdeling tussen overheid en burgers. Deze rolverdeling werd gekenmerkt door professionalisering en institutionalisering. Voor elke denkbare vorm van zorg- en hulpverlening kwamen professionals. Hierdoor werden diaconale activiteiten van kerken sterk ingeperkt (Roorda-Lukkien & Kuiper, 2008, p. 11).

Waar voorheen de verantwoordelijkheid van de zorg voor het individu bij de overheid lag, is er vandaag de dag steeds meer sprake van een participatiemaatschappij waarin de burger zelf verantwoordelijk is voor het zoeken naar gepaste hulp. Hierbij kunnen zij niet meer op de overheid leunen. Niet de overheid is verantwoordelijk voor welzijn en welvaart, maar de burger zelf (Oomes, Bosman, & Langerak, 2014, pp. 13-14). De maatschappelijke ontwikkelingen gaan ook de kerkelijke gemeente niet voorbij. Zij zorgen ervoor dat ook binnen kerkelijke gemeenten mensen individualistischer leven. Mensen zijn minder vaak lid van een kerkelijke gemeente en wanneer ze lid zijn, zijn ze vaak minder actief (Roest, 2010, p. 24). Hierdoor kan het moeilijker zijn om psychosociale problematiek te signaleren voor ambtsdragers.

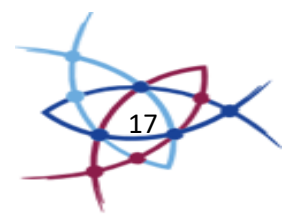
Naast de veranderingen in de maatschappij op het gebied van de zorg, valt er in de huidige samenleving veel te kiezen. Men kan het leven invullen zoals men zelf wilt. Deze ontwikkeling brengt niet alleen voordelen, maar ook nadelen met zich mee in de vorm van bijvoorbeeld keuzestress. Binnen de samenleving kan men dit ervaren als een extra last die op de schouders van burgers ligt (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2011, pp. 27-28). Door alle keuzes die men krijgt, doet de samenleving een groter beroep op de eigen verantwoordelijkheid. Losser wordende verbanden en het verzelfstandigen van individuen kenmerken de hedendaagse samenleving. Verder draait het voor het individu om de eigen voorkeuren (Oomes, Bosman, & Langerak, 2014, p. 29). Men geeft verbanden en netwerken voor een kortere tijd aan en kiest voornamelijk zelf waar men bij wil horen. Door het ontbreken van vanzelfsprekende verbanden voelen burgers zich onzeker over de toekomst van de samenleving. Wie vroeger hulp nodig had, deed een beroep op de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) en werd in zijn hulpvraag voorzien. Binnen de Wmo heeft men hier echter geen recht meer op. Cliënten zijn medeverantwoordelijk en zijn actief betrokken bij het vinden van oplossingen voor de problemen die zij ervaren. Tegelijkertijd roept deze ontwikkeling ook vragen op binnen kerkelijke gemeenten en denominaties in Nederland. Zijn diaconieën nog wel voldoende toegerust om in al deze bovenstaande ontwikkelingen hulp te bieden? Wat is de plaats van de diaconie binnen de gemeente, maar ook binnen de samenleving (Deputaten Diaconaat, 2014, pp. 1-2) (Generaal Diaconaal Deputaatschap en Classicale Diaconale Commissie, 2013, pp. 10-11)?

Het is voor kerkelijke gemeenten goed om te beseffen dat de basisverantwoordelijkheid voor goede zorg bij de overheid ligt. Kerkelijke gemeenten hebben een zelfstandige positie en een eigen doelstelling met betrekking tot de zorg aan gemeenteleden. De Wmo biedt de mogelijkheid om medemensen te dienen en de presentie van de kerk in de samenleving te versterken. Meewerken aan zorg is niet het overnemen van taken van professionals binnen het sociale domein, maar heeft een aanvullend karakter. De opdracht van kerkelijke gemeenten is om voor de noden van mensen een open oor te hebben en te helpen waar geen helper is (Drooger, Heystek, & Prins, 2007, pp. 37,38).

2.2.2 Reactie kerken op maatschappelijke ontwikkelingen

De kerken in de achterban van Kerkconsult zijn zich ervan bewust dat de huidige ontwikkelingen in de samenleving en op het gebied van de zorg zowel kansen, uitdagingen als bedreigingen biedt. Dit is zichtbaar in het visiedocument 'Kerk 2020' dat door het Generaal Diaconaal Deputaatschap (GDD) en de classicale diaconale commissie (CDC) (2013, pp. 31-32) is opgesteld. De Wmo biedt kerkelijke gemeenten de kans om onderdeel te worden van de civil society, de vereniging van burgers. Men ziet christelijke zorg hierbij als meerwaarde. Echter zijn er bedreigingen door de netwerksamenleving die mensen uitsluit. Voorbeelden hiervan zijn een afnemende sociale cohesie, toenemende individualisering en de Wmo waardoor men steeds vaker een beroep doet op de inzet van mensen als vrijwilliger en/of mantelzorger.

Kerkelijke gemeenten hebben impliciet en expliciet een visie op de verantwoordelijkheid van kerk en diaconaat die gebaseerd is op participatie. Noordegraaf (2011, pp. 288-292) spreekt in dit verband over een kritische participatie door de kerkelijke gemeenten in het publieke domein. Kerken doen

mee vanuit hun eigen geloofsachtergrond en werken samen waar dat mogelijk is. Kerkelijke gemeenten moeten zich niet afwenden van de samenleving of alleen op de eigen kerkelijke leden richten. Binnen het publieke domein zullen zij zich niet kritiekloos aanpassen en accommoderen. Tegelijkertijd zijn zij zich bewust van de bedreigingen zoals hierboven genoemd. De kerk ziet het als haar taak om zorg te verlenen. Dit geldt voor de zorg voor de zorgvrager, de mantelzorger en de vrijwilligers. De zorg voor mensen is namelijk verbonden met de boodschap van kerken (Jager - Vreugdenhil, 2012, p. 196).

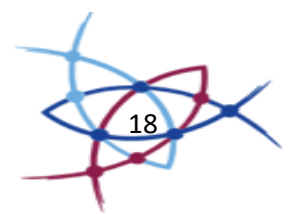
De overheid heeft in de laatste eeuw allerlei voorzieningen gefaciliteerd met het oog op sociale zekerheid. Hierdoor is diakenen veel werk uit handen genomen, stelt de Vries (2012, p. 39). Ondanks deze voorzieningen zijn er nieuwe aandachtsvelden in de plaats gekomen waar diakenen zich verantwoordelijk voor kunnen stellen. Te denken valt onder andere aan psychische nood, eenzaamheid, huwelijksproblematiek en verslaving. Deze nieuwe aandachtsvelden zorgen voor andere taken bij diakenen zodat zij naar vermogen ervoor zorgen dat niemand binnen de kerkelijke gemeente gebrek lijdt, vereenzaamt of ongetroost leeft.

Op basis van eerder beschreven ontwikkelingen in paragraaf 2.2.1 zijn er door de GDD en het CDC (2013, p. 33) vier scenario's opgesteld in het meerjarenbeleid om op deze ontwikkelingen in de samenleving te kunnen reageren. De scenario's zijn geschetst aan de hand van de volgende drie factoren:

- Het is waarschijnlijk dat de economische situatie (recessie of bloei) in de komende 7 – 10 jaar van doorslaggevend betekenis kan zijn op de samenleving en daarmee op het werk van diakenen en de plaats van de diaconale gemeente in de samenleving;
- Een tweede doorslaggevende externe factor is de mate van hulpverlening in de toekomst door de overheid (zeer beperkt of uitgebreid);
- Een derde bepalende factor is in hoeverre er in de toekomst (nog) sprake zal zijn van sociale cohesie of onderlinge betrokkenheid als het gaat om het omzien naar elkaar in bijvoorbeeld vrijwilligerswerk en mantelzorg in de samenleving.

Het diaconaat kan een scenario kiezen met de strategieën die het meest waarschijnlijk zijn in de toekomst. Wanneer de ontwikkeling verandert kan men de situatie vanuit een ander scenario bekijken. De vier scenario's zijn als volgt geschetst (Generaal Diaconaal Deputaatschap en Classicale Diaconale Commissie, 2013, pp. 33-37):

1. In het eerste scenario gaat men ervan uit dat door zware bezuinigingen op de zorg de hulpverlening teruggeworpen is tot minimale voorzieningen. De uitvoering van de Wmo is volledig mislukt en de marktwerking in de zorg bleek een brug te ver. De zelfredzaamheid was een ideaal wat was gestoeld op een zogenaamde maakbaarheid van de samenleving en misschien nog wel meer op het verwachte kostenvoordeel. Uiteindelijk is gebleken dat er onvoldoende mensen beschikbaar zijn die als vrijwilliger hulp kunnen en willen verlenen aan hulpvragers.
2. In het tweede scenario hebben plaatselijke diaconieën elkaar gevonden in het aanpakken van zorg- en aandachtsproblemen. Zij worden hierbij ondersteund door een landelijk netwerk van ervaringsdeskundigen. Diakenen hebben meer oog gekregen voor de positieve uitwerking van sociale netwerken en vervullen hierin een coördinerende rol. Hulpvragers die kiezen voor christelijke zorg, worden ondersteund door vrijwilligers uit kerken. Afhankelijk van de zorgbehoefte ontvangen zij passende hulp van vrijwilligers en professioneel hulpverleners. De professioneel hulpverleners coachen de vrijwilligers en geven hen regelmatig trainingen.

3. Binnen het derde scenario is de economische situatie verbeterd. Lokale overheden hebben ondanks een ruime vertraging de maatregelen van de Wmo succesvol ingevoerd. Het zelfredzaamheidsprincipe van de Wmo werkt voor een groot deel. Zorgaanbieders luisteren goed naar de zorgbehoefte van de individuele burgers en leveren zorg op maat zonder dat het met te hoge kosten gepaard gaat. Zij bieden op elkaar aangepaste zorg vanuit één zorgloket van de burgerlijke overheid.
4. In het vierde scenario is de AWBZ sterk afgeslankt opgegaan in de Wmo. Alle zorg- en werkvoorzieningen worden door de burgerlijke gemeente bepaald en ingekocht. Lokale kerken nemen gezamenlijk de mantelzorg en vrijwilligerswerk in eigen hand onder coördinatie van diaconale platforms. Kerkgebouwen krijgen ook een plek als wijkcentra en zijn een ontmoetingsplaats voor de directe sociale omgeving. Ondanks een beperkte zorgvoorziening van de overheid zorgt de onderlinge zorg en aandacht voor een redelijke zorgvoorziening.

Vanuit deze vier scenario's stelt men een aantal beleidsopties voor. De voorgestelde opties houden grotendeels verband met het tweede scenario en het vierde scenario. De volgende punten uit het beleid zijn het meest van toepassing op de zorg bij psychosociale problematiek (Generaal Diaconaal Deputaatschap en Classicale Diaconale Commissie, 2013, pp. 40, 42-43):

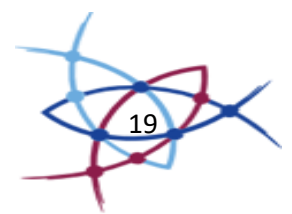
- Binnen de kerkorde van 2012 van de GKv is besloten dat diakenen niet tot de kerkenraad-breed behoren. Hierdoor staat niets meer in de weg om vrouwelijke diakenen te benoemen. Het is te overwegen om diaconale zorg gerelateerd aan eenzaamheid, rouwverwerking, zorg voortkomende uit relatieproblemen, e.d. over te laten aan bv. vrouwelijke diaconale medewerkers.
- Door de toenemende complexiteit van het diaconale werkkterrein is regelmatige toerusting en training van diakenen essentieel. De diaconale bureaus zorgen gezamenlijk voor de toerusting van diakenen op het brede terrein van het diaconaat. Dit geldt in onze optiek niet alleen voor diakenen, maar ook voor ouderlingen, oudsten, predikanten en voorgangers. In het licht van de omgang met psychosociale problematiek is het voor hen ook van groter belang om binnen de kerkelijke gemeente hun plek in te nemen wanneer het gaat om het signaleren van psychosociale problematiek.
- Lokale overheden bepalen welke zorginstellingen zorg mogen verlenen aan de burgers binnen de gemeente. Wil de kerk de lokale zorg van identiteitsgebonden zorginstellingen behouden, is samenwerking op lokaal niveau aan te bevelen. Om de christelijke zorg te waarborgen is op zowel landelijk als regionaal niveau nauwe samenwerking tussen christelijke zorginstellingen en het diaconaat noodzakelijk.

2.3 Rol ambtsdragers en kerkelijk werkers

2.3.1 Taken pastoraat

Heitink (1998) en Noordegraaf (2010) beschrijven vier aspecten die voor een pastorale gemeenschap van betekenis zijn, namelijk: helen, bijstaan, begeleiden en verzoenen. Dit gedeelte geeft kort aan wat deze vier aspecten inhouden volgens Heitink (1998, pp. 131-143) en Noordegraaf (2010, pp. 44-49).

Het *helen* als functie omvat de mogelijke positieve effecten die een pastorale relatie heeft wanneer het gaat om het heel worden of integreren van mensen met het oog op hun geestelijke gezondheid of welbevinden in de ruimste zin van het woord (Heitink, 1998, p. 131). Heling en integratie kan betekenen dat men in aanvaarding en overgave genezing ervaart om te dragen wat men moet dragen. Bij heling gaat het niet alleen maar om genezing van zieke mensen. Men kan ook door

andere omstandigheden uit balans raken en heling verlangen. Dit hangt ook samen met een andere taak van het pastoraat, namelijk het *bijstaan* van mensen die verkeren in moeilijke omstandigheden door middel van het onderhouden van een pastorale relatie (Heitink, 1998, p. 135). Mensen hebben elkaar nodig, ook in de zin van *begeleiden*. Onder begeleiden als functie van pastorale zorg verstaat men de leiding die van een pastorale relatie uit kan gaan, om hen steun te bieden op grond waarvan mensen keuzes en beslissingen kunnen maken om te groeien in zelfstandig geestelijk functioneren (Heitink, 1998, p. 138).

Onder het *verzoenen* als functie van pastorale zorg, verstaat men de betekenis die een pastorale relatie kan hebben voor mensen die vervreemd zijn van elkaar, van zichzelf of van God. Zij kunnen door de zorg van een pastorale relatie weer tot zichzelf komen, aanvaarding en vergeving ervaren en op die manier met nieuwe relaties leren leven (Heitink, 1998, p. 143). Bij het verzoenen gaat het niet alleen om de verticale relatie tussen mens en God, maar ook om de medemenselijke, horizontale relaties waarin soms verzoening nodig is (Noordegraaf A. , 2010, pp. 44-48).

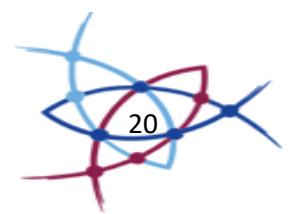
2.3.2 Taken diaconaat

Zorgverlening is een van de werken van de kerkelijke gemeente. Zorg begint in de eredienst, wanneer men samenkomt als gemeenschap. Hier kan men delen in het lijden en verdriet hebben met wie verdriet heeft. Wanneer iemand zorg nodig heeft, zijn familieleden vaak de eerstverantwoordelijken. Niet iedereen heeft echter een kring van 'naasten' om zich heen. Daarom is een kerkelijke gemeente vaak de tweede vorm van naasten. Men kan hen zien als mantelzorgers, maar gemeenteleden moeten erkennen dat zij geen hulpverleners zijn (Noordegraaf & Hertog, 2009, p. 157). Men kan de kerkelijke gemeente zien als object én subject van het diaconale werk. De gehele gemeente is geroepen tot het diaconaat en iedereen heeft zijn of haar eigen taak. Onderscheidend in het werk van een diaken is dat hij als ambtsdrager leiding geeft aan het gemeentediaconaat. Zij zijn aan de kerkelijke gemeente gegeven om haar in de huidige situatie te dienen en te leiden (Noordegraaf & Hertog, 2009, p. 152).

Een diaken heeft een *coördinerende en stimulerende functie*. Het coördineren gaat door samen een plan te maken en te zorgen voor voldoende mensen en middelen. Het stimulerende aspect van de taak van de diaken is vooral zichtbaar in het overzien van het geheel van het diaconale werk door de diaken. De diaken weet wat hij of zij moet doen, heeft inzicht in de gaven van mensen en kan gemeenteleden stimuleren om diaconaal werk te doen op gebieden die men ziet als 'braakliggend terrein' (Noordegraaf & Hertog, 2009, p. 153).

Om problematieken in de kerkelijke gemeente te herkennen, moet de diaken de gemeente kennen. Zij hebben een *signalerende functie*: om nood te signaleren, hulp te inventariseren en gaven in te zamelen. Bovendien hebben zij een *uitvoerende functie*, doordat ze kerkleden helpen, vraag naar en aanbod van hulp op elkaar afstemmen en gaven beheren en uit te delen (Roorda-Lukkien & Kuiper, 2008, p. 57). Het onderhouden van netwerken, het bezoeken van, contact leggen met en bouwen aan vertrouwelijke relaties met gemeenteleden is daarvoor cruciaal. Binnen de gemeente zijn verschillende manieren te bedenken waarbij hulpverlening nodig is voor verschillende doelgroepen. Diaconale hulp kan zich richten op: (psychisch) zieken, gehandicapten, thuiszorg, financiële problematiek, werkenden, gevangenen, ouderen, jongeren, gemeenteleden met huwelijksproblematiek, verslaafden en vreemdelingen (Noordegraaf & Hertog, 2009, pp. 157-163). In deze opsomming is te zien, dat er voor ieder specifiek gemeentelid wel hulp nodig is of kan zijn. Verder is het belangrijk om een goed en duidelijk beeld te hebben van hulpverleningsorganisaties en aanbieders van bepaalde vormen van hulp, de sociale kaart.

Tenslotte heeft de diaken een *samenwerkende functie* doordat zij contact onderhouden met professionele zorg- en hulpverleningsorganisaties. De vraag of alleen diakenen of een gemeente als geheel deze taken uit moet voeren, is lastig te beantwoorden. De taakverdeling hangt namelijk sterk

samen met de grootte van de kerkelijke gemeente, het beschikbare aantal diakenen en de mogelijkheden die een plaatselijke diaconie heeft om deze taken zelf uit te voeren (Roorda-Lukken & Kuiper, 2008, p. 57).

2.3.4 Grenzen binnen pastoraat en diaconaat

Eikelboom (1998, p. 61) benoemt dat het pastoraat zijn eigen taak en roeping heeft in het begeleiden van psychisch zieke gemeenteleden. Hij geeft aan dat zij zich niet bezig moeten houden met zaken waarvoor zij niet bevoegd zijn. Wanneer men te lang wacht met doorverwijzen naar professionele hulpverlening, kan men lijden onnodig verlengen. Hierdoor bestaat de kans dat er een meer complexe problematiek ontstaat die in sommige gevallen levensbedreigend kan zijn.

Volgens de Vries (2012, pp. 44-45) is het van belang dat men in het ambtelijk werk bewust is van het feit dat men met verschillende grenzen te maken kan hebben: de grenzen bij de ambtsdrager zelf, bij de ander en het bewaren van vertrouwelijkheid. Er zijn in eerste instantie grenzen bij de ambtsdragers of pastoraal werker zelf. Een ambtsdrager en pastoraal werker kan niet alles doen, denken en voelen in het werk binnen het pastoraat. Ambtsdragers en pastoraal werkers zijn slechts op een afgebakend, beperkt deelgebied in de kerkelijke gemeente werkzaam (Vries K. d., 2012, pp. 44-45). Er kan een spanning ontstaan tussen werk en persoon of tussen ambt en persoon. Soms is het te veel voor een ambtsdrager. Dit kan komen door een verkeerde visie of doordat men te veel alleen wil doen. Bovendien kan er spanning ontstaan doordat ambtsdragers merken dat ze maar beperkt zijn in kennis met betrekking tot de psychosociale problematiek of juist de geestelijke kennis.

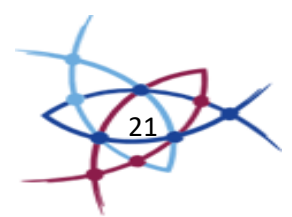
Naast grenzen bij de ambtsdrager zelf, zijn er grenzen bij de ander. Vanuit het ambt mag de ambtsdrager tot op zekere hoogte met de ander in contact treden. Van groot belang is wat en in hoeverre de ander dat toelaat. Een ambtsdrager kan te ver binnen willen dringen in het leven van het gemeentelid met de vragen die hij of zij stelt. Het respecteren van de grenzen die de ander aangeeft is van groot belang (Vries K. d., 2012, pp. 44-45).

Over de inhoud van ambtelijk contact meldt een ambtsdrager in principe niets. Toch kunnen er spanningen zijn die betrekking hebben op de praktijk van het pastoraal of diaconaal werk. In het pastoraat en diaconaat kunnen ingrijpende problemen ter ore komen van ambtsdragers. Wanneer het volgens een ambtsdrager toch nodig is om iets te melden over de inhoud van een ambtelijk contact, om welke reden dan ook, doet een ambtsdrager dat altijd in overleg met en na toestemming van de betrokkene (Vries K. d., 2012, pp. 44-45).

2.3.4 Missionaire kansen

In de huidige samenleving kent men de gemeente van Christus voornamelijk uit het diaconaat en het missionaire werk. Diaconaat en missionair werk gaan al lang samen. Van buurthuizen in Nederland tot het bouwen van hospitalen in derdewereldlanden (Miedema, 2008, p. 82). Diaconaat en missionair werk kan men 'poorten' noemen die leiden naar de samenleving. Het diaconale werk kan men zien als werk pro Deo, voor God. In het diaconaat, komt vaak ook het missionaire leerproces naar boven. De vraag is op welke manier men woorden geeft aan het geloof en aan zingeving (Miedema, 2008, p. 84).

Christenen hebben de opdracht gemeenschappen van liefde te zijn. De kerk moet men niet zozeer zien als een samenkomst of gebouw, maar als een netwerk van relaties. Het is goed om mensen te betrekken bij dit netwerk van relaties, zodat zij de christelijke gemeenschap 'aan het werk' kunnen zien. Voor buitenstaanders is het goed om te zien dat christenen niet volmaakt zijn. Christenen moeten getuigen van God en Zijn genade, niet van eigen goede daden. Christenen spreken meer door de toewijding aan elkaar en door zachtmoedigheid, dan door een poging om volmaakt te zijn (Miedema, 2008, p. 85). Deuteronomium schetst een beeld van een diaconale gemeenschap die gefundeerd is in Gods verkiezende liefde. Kernachtig hierbij is Deuteronomium 6:5 (NBV): 'Heb

daarom de HEER, uw God, lief met hart en ziel en met inzet van al uw krachten'. Dit kan men in het kader plaatsen van gehoorzaamheid aan God. De God van het verbond verwacht van Zijn volk dat zij zich zullen onderscheiden van andere volken. Dit doen zij door een levenswandel conform Zijn geboden tot zegen van de naaste (Miedema, 2008, pp. 85-86).

In het diaconaat kunnen kerkelijke gemeenten iets laten zien van het zoutend zout dat zij mogen zijn. De kerkelijke gemeente kan dit doen door naar Jezus te proeven en door de glans van Christus te verspreiden en op Hem te lijken. Als gemeente kan men zout zijn door meer te doen, dan de samenleving als 'normaal' of 'gewoon' ziet (Hoek, 2008, p. 89)!

2.4 Kerk en hulpverlening

2.4.1 Pastoraat als hulpverlening

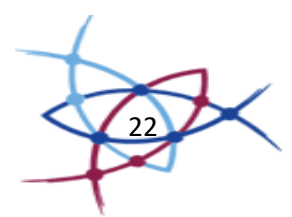
Binnen het pastoraat en in de hulpverlening staat het concrete leven en levensverhaal van specifieke mensen centraal. Men zoekt naar een oplossing voor concrete levensvragen of problemen. Zoals eerder benoemd in paragraaf 2.2 zijn er in de laatste anderhalve eeuw verschuivingen geweest in de maatschappij waardoor de positie van pastorale zorg ook veranderd is. Waar vroeger veel hulp vanuit de kerkelijke gemeente werd georganiseerd, is dat nu overgenomen door niet-kerkelijke organisaties (Ganzevoort & Visser, 2014, pp. 26-29).

'Onder pastoraat als hulpverlening verstaan wij, dat een pastor een helpende relatie aangaat met mensen om – in het licht van het evangelie en in verbondenheid met de gemeente van Christus – met hen een weg te zoeken in geloofs- en levensvragen' (Heitink, 1992, p. 75)

De definitie zoals hierboven beschreven, is een beperkte definitie. Dit komt doordat men spreekt over een professioneel pastoraal medewerker. Men onderscheidt drie vormen van pastoraat: onderling pastoraat, pastoraat als gemeentebouw en pastoraat als hulpverlening. Bij onderling pastoraat gaat het om de verantwoordelijkheid die mensen voor elkaar dragen. Dit is te koppelen aan het 'lichaam van Christus-zijn' van de gemeente. Bij pastoraat als gemeentebouw gaat het om een structurele benadering via vormen van kerkelijk werk. Dit is gericht op de opbouw en toerusting van de gemeente. Bij pastoraat als hulpverlening gaat het vooral om het werk van de professioneel pastoraal medewerker. Deze heeft als theoloog en helper een eigen deskundigheid.

Wanneer men spreekt over pastoraat als hulpverlening is er sprake van bipolariteit. Aan de ene kant heeft pastoraat namelijk met andere vormen van hulpverlening een aantal elementen gemeen. Aan de andere kant bezit pastoraat ook haar eigen karakter. Tussen deze polen is een bepaalde spanningsvolle relatie (Heitink, 1992, p. 15).

De ene pool van de definitie staat voor de elementen die pastoraat met andere vormen van hulpverlening gemeen heeft. Er zijn vier 'velden' van hulpverlening te onderscheiden; medische, sociale, psychische en pastorale hulp. Al deze vormen hebben gemeen dat men de relatie aangaat met mensen om met hen een weg te zoeken in de situatie van hun leven. Elke vorm van hulpverlening heeft ook een eigen karakter, de andere pool. Dit hangt samen met de omschrijving van 'het evangelie' en met 'de gemeente van Christus'. Geloofs- en levensvragen vallen niet per se onder een van beide polen. Pastoraat is namelijk niet per definitie het veld van geloofs- en levensvragen. Alle menselijke problematiek kan een religieuze dimensie hebben. Deze religieuze dimensie gaat iedere vorm van hulpverlening aan. De spanningsvolle relatie ontstaat doordat iedere vorm van hulpverlening zijn eigen identiteit waar moet maken. Bij het pastoraat is daar nog meer sprake van. Wanneer men kijkt naar de relatie tussen theologie en empirie, theologie en psychologie, pastoraat en psychotherapie, dan is er bij alle relaties een spanning voelbaar. Een ambtsdrager of pastoraal werker voelt deze spanning aan den lijve wanneer hij zich niet op een van de beide polen terugtrekt. Alleen in het spanningsveld dat met het christelijk geloof gegeven is, zal het pastoraat iets van een eigen identiteit op kunnen bouwen (Heitink, 1992, pp. 79, 80).

Welke vorm van hulpverlening men ook inzet, het gaat altijd om de gerichtheid op de mens. Thurneysen roept op om te focussen op het 'geheim van de mens'. Hij schrijft: *'Zeg me hoe je over mensen denkt, dan zal ik je vertellen wat voor zielzorger je bent'* (Heitink, 1992, p. 82). Volgens Thurneysen (Heitink, 1992, p. 83) vindt men in de Bijbel een dieper verstaan van de eigenlijke mensen. Thurneysen maakt onderscheid tussen Menschenkenntnis en Menschenverständnis. Menschenkenntnis is de dienst die de psychologie het pastoraat bewijst. Bij Menschenverständnis gaat het over het Bijbelse verstaan van de mens.

2.4.2 Standpunten pastoraat als hulpverlening

De laatste eeuw is er nagedacht over de plaats van pastoraat naast hulpverlening. Er zijn volgens Ganzevoort en Visser (2014, pp. 23-24) drie basisvormen te onderscheiden binnen deze discussie: concurrentie, differentiatie en coöperatie

Bij *concurrentie* zitten psychologie en pastoraat elkaar in de weg. Ze opereren in dezelfde markt. De pastor is afwijzend tegenover de psycholoog en vice versa. In dit geval gaat men ervan uit dat er door middel van de Bijbel en de hulp van de Heilige Geest voldoende handvatten gegeven zijn om de mens goed te helpen. De Bijbel is bij deze basisvorm een behandelmethode. Wanneer men de boodschap van de psychologie ziet als 'de mens moet meer autonoom worden', staat dit haaks op de boodschap van de Bijbel. De pastor is van mening dat de psycholoog mensen geestelijk op de verkeerde weg brengt, terwijl de psycholoog vindt dat de pastor mensen psychisch verder van huis brengt.

Bij *differentiatie* erkent men het recht van beide gebieden. De geestelijke en psychische dimensie van het menselijk bestaan ziet men als relatief onafhankelijk van elkaar in deze optiek. De beide gebieden hebben volgens deze basisvorm betrekking op een heel verschillend terrein. Psycholoog en pastor hebben beide expertise op een van deze dimensies. Men moet goed kunnen differentiëren om te bepalen in welke dimensie de hulpvraag zich bevindt.

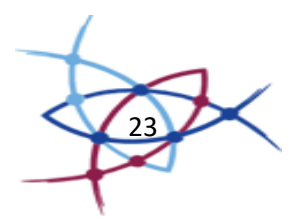
Bij *coöperatie* is het uitgangspunt dat het object van de zorg identiek kan zijn, maar dat de benadering verschilt. De hulpvragen zijn voor een pastor en psycholoog hetzelfde, maar de perspectieven, theoretische kaders en methoden van waaruit mensen handelen zijn verschillend. Een variant hiervan is de integratie van psychologische en theologische inzichten die sommige ambtsdragers en pastoraal werkers voorstaan.

Bij de basisvormen concurrentie en coöperatie kan geen samenwerking plaatsvinden tussen beide vakgebieden. Bij differentiatie is te zien dat de verschillende partijen het recht van de beide gebieden erkennen. Hoe een eventuele samenwerking eruit zou kunnen zien komt in de volgende subparagraaf aan de orde.

2.4.3 Samenwerking pastoraat en hulpverlening

Janneke Engelfriet-Kok schrijft in het boek 'Psychische nood, ambt, gemeente en hulpverlening' (1998, p. 109) over de samenwerking van pastoraat en hulpverlening. Wat daar als eerst in naar voren komt is dat hulpverlening vanuit de kerk haar wortels in het pastoraat heeft. Ten behoeve van het heil van mensen spelen waarden en normen daarin een duidelijke rol. De neutrale hulpverlening richt zich meer op de groei en autonomie van de mens. Bijbelse waarden en normen spelen in de neutrale hulpverlening geen rol.

Wanneer er zowel bij de ambtsdrager als hulpverlener sprake is van voldoende beroepsidentiteit is een samenwerking het meest functioneel. Het eigene van het pastoraat is dat zij gericht is op het heil van de persoon en hulpverlening op het psychische welzijn. Beide moeten in staat zijn om keuzes en beslissingen te maken van de eigen ingenomen waarden en normen. Wanneer een ambtsdrager zich opstelt als hulpverlener of zich te snel aanpast aan de visie en mening van de hulpverlener gaat het specifieke van het pastoraat verloren. Hetzelfde geldt wanneer een hulpverlener zich in de visie en

mening van het pastoraat verplaatst waardoor hij het zicht op de eigen taken verliest (Kok, 1998, p. 111).

Naast het hebben van voldoende beroepsidentiteit is afstemming van groot belang. In de praktijk houdt dat in dat een van beiden een actie of handeling uitstelt wanneer de sporen van pastoraat en hulpverlening nog niet samenlopen. Vanuit de eigen positie en expertise moet dit altijd te motiveren zijn. De kans op confrontatie is dan mogelijk, maar in een volwassen samenwerking moet men bereid zijn om naar elkaar te willen luisteren en van elkaar te willen leren, elkaar wederzijds te respecteren en een duidelijke eigen identiteit (Kok, 1998, p. 111). De mogelijkheden van samenwerking zijn veel ruimer en gevarieerder dan men denkt. In 1998 geeft Engelfriet-Kok al aan dat de indruk bestaat dat men kan samenwerken in de vorm van preventie, dienstverlening en consultatie naast de hulpverlening aan individuen en gezinnen. In hoeverre deze samenwerking van de grond is gekomen is lastig te zeggen, aangezien uit eerder onderzoek is gebleken dat er minder behoefte is aan het geven van voorlichting, gericht op het voorkomen en tijdig signaleren van sociale en psychische problemen bij gemeenteleden, en cursussen of bijeenkomsten rond actuele vragen op kerkelijk of maatschappelijk vlak (Dongen & Davelaar, 2011, p. 48).

Binnen het pastoraat is het zoals eerder genoemd belangrijk de eigen grenzen in acht te blijven nemen. Wanneer men in aanraking komt met heftige incidenten of wanneer het teveel is voor het pastoraat mag hij of zij nooit de taak van de hulpverlener over willen nemen. Op zo'n moment behoort doorverwijzen tot de mogelijkheden van ambtsdragers of pastoraal werkers. Het doorverwijzen moet wel secuur gebeuren. Op het moment dat men acuut begint over doorverwijzing, maar de relatie met de pastorant daar niet naar is, kan dit de vertrouwensband schaden. Het is belangrijk om aan te geven dat men binnen het pastoraat de pastorant wel wil blijven begeleiden en op zoek is naar de best mogelijk manier voor beide partijen om uit de specifieke problematiek te komen. De pastorant moet zelf ook instemmen met het zoeken van deskundige hulp. Wanneer er sprake is van een goed pastoraal gesprek, moet deze ruimte ook aanwezig zijn. Men kan samen zoeken naar een vorm van passende hulpverlening. De pastorale verantwoordelijkheid eindigt niet op het moment dat er is doorverwezen. Als pastoraat moet men om blijven zien naar hen die bij de professionele hulpverlening onder behandeling zijn (Meulen, 2010, pp. 63, 64).

2.5 Theologische visie op het verlenen van zorg door de kerk

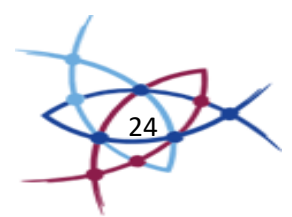
2.5.1 De missie en het wezen van de kerk

De *missie* van de kerk is dat zij in de wereld dienst vervult tot eer van God en tot heil van mensen. De kerk is in dienst van het koninkrijk van God omdat zij zelf behoort tot dat koninkrijk. Het laten zien van het koninkrijk van God, kan men doen door God en de naaste lief te hebben, door te leven tot eer van Hem en tot heil van de medemens (Hoek, 2008, pp. 9, 46). Hier ligt een grote opdracht voor christenen. De zorg die men verleent, koppelt men aan een getuigenis. Dit kan ook los van elkaar staan (Jager-Vreugdenhil, 2013, p. 90).

Om de kerkelijke gemeente te beschrijven is er een rijkdom aan Bijbelse beelden te vinden. Hieronder staan drie beelden beschreven:

Lichaam van Christus

Het gaat erom dat de kerkelijke gemeente één lichaam van Christus is, zoals geschreven staat in Romeinen 12 en 1 Korintiërs 12-14. Als kerkelijke gemeente moeten men samen delen in het lijden. Het woord *koinonia* beschrijft dit. Hierin is de verbondenheid van christenen te zien als lichaam. Als gemeenschap deelt men samen. Als kerkelijke gemeente kan men de geestelijke gemeenschap zien als basis voor het dienstbetoon aan de ander (Meulen, 2010, p. 39).

Kudde onder de goede Herder en geroepen heiligen

Als kerkelijke gemeente mag men de roepstem van de Herder horen en achter Hem aan gaan. Dit gebeurt gedragen door hem, in Zijn spoor. Men kan gelovigen zien als schapen voor wie de Herder Zijn leven gaf. Zij mogen Zijn stem uit duizenden herkennen. Daarmee hangt ook samen dat de kerkelijke gemeente een gemeenschap is van 'geroepen heiligen'. Als christenen mag men zich geroepen weten om gemeente te zijn in navolging van Jezus Christus (Hoek, 2008, p. 25).

Het Griekse werkwoord *episkopos*, opziener, laat zien wat de taak is van christenen. Zij moeten omzien naar mensen. Het gaat niet om streng toezicht houden, maar om de verantwoordelijkheid voor de ander en zijn of haar welzijn. Dit werkwoord men gebruiken voor het werk dat centraal staat in het pastoraat (Meulen, 2010, p. 43).

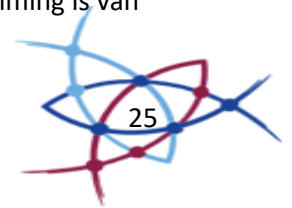
Het wezen van de kerk drukt zich uit in een drievoudige opdracht: verkondiging van het Woord van God (*kerugma-marturia*), viering van de sacramenten (*leiturgia*) en het dienstwerk van de liefde (*diakonia*). Het zijn opgaven die elkaar wederzijds veronderstellen en die niet van elkaar los te maken zijn. De dienst van de liefde is voor de kerk niet een soort welzijnswerk dat men ook aan anderen zou kunnen overlaten, maar hoort tot haar wezen en is een onmisbare uitdrukking van haar wezen (Crijns, et al., 2011, pp. 5-6). Het is een dienst die wortels vindt in de *diakonia* van Jezus Christus zelf. Jezus wil dat men zorgt voor de armen en noodlijdenden, ook nadat Hij is heengegaan (Noordegraaf & Hertog, 2009, p. 45). Boven de drievoudige opdracht staat als centraal begrip het woord *koinonia*. Handelingen 2:42 (NBV) schrijft hierover: *'En zij volhardden in de leer van de apostelen en in de gemeenschap, in het breken van het brood en in de gebeden.'* Het is de bedoeling dat de leden een *gemeenschap* vormen. Ook vandaag de dag is dit nog nodig. Men is niet alleen gemeenschap door met elkaar te zijn, maar ook door elkaar materieel te helpen en ondersteunen. Ook in het vervolg van Handelingen 2 gaat het over zorg voor de armen in navolging van het onderwijs van Jezus (Bette, van den Brink, Courtz, & van Veelen, 2001, pp. 67-73).

Onder diaconaat valt volgens Noordegraaf (2010, pp. 43-58), de inzet van kerken ter bestrijding van materiële en sociale noden. Het kan hierbij ook gaan om praktische hulp en ondersteuning van mensen met sociale en materiële noden. En om het – al naar gelang- opheffen van de (on)mogelijkheden, deze verminderen of ondersteunen in het uithouden hiervan. Noordegraaf beschrijft hoe er in de Kerkorde van de Nederlands Hervormde Kerk uit 1951 veel meer betrokkenheid van de kerkelijke gemeenten bij de hulpverlening te zien is. Vaak zijn diaconieën in het verleden initiatiefnemers geweest voor maatschappelijk werk of gezins-/jeugdzorg. Later is dit steeds meer overgenomen door overheidsinstanties. Hoek (2008, p. 104) wil bij de werkdefinitie die dit onderzoek gebruikt, nog toevoegen dat men sociaal-maatschappelijke nood nooit los kan zien van de diepe geestelijke nood van de mens die Jezus als Verlosser nodig heeft. Juist door deze combinatie te zoeken, kan men een samenwerking van pastoraat, diaconaat en professionele hulpverlening tot stand brengen.

Wanneer men geeft aan gemeentelieden, kan men dit doen vanuit de *caritas*. In de eerste encycliek van paus Benedictus staat het volgende wanneer het gaat over de liefde, *caritas*, binnen de kerkelijke gemeente:

'De Kerk is het gezin van God in de wereld. In dit gezin mogen geen noodlijdenden zijn. Maar tegelijk overschrijdt caritas-agapè de grenzen van de Kerk: de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan blijft hier de maatstaf en gebiedt de universaliteit van de liefde, die zich naar de behoeftige wendt die men "toevallig" ontmoet, wie hij ook mag zijn. Zonder iets af te doen van deze universaliteit van de liefde, is er toch ook een specifiek kerkelijke opdracht - die precies daarin bestaat dat in de Kerk zelf als gezin niemand noodlijdend mag zijn. In deze zin geldt het woord uit de Brief aan de Galaten: "Laten we dus, zolang we tijd hebben, goed doen aan allen, maar vooral aan onze geloofsgenoten" (Gal. 6, 10) (Benedictus XVI, 2006).

Men kan het begrip liefde zien als een bestaansvoorwaarde van christenen. Dit begrip drukt uit in wat voor God men gelooft, hoe men zich tegenover anderen verhoudt en wat de bestemming is van

het leven. Caritas is echter niet alleen een bestaansvoorwaarde, maar kan men ook zien als deugd en ethiek. Wanneer men het als deugd ziet, kan men hierin terugzien dat de liefde voor God doortrekt naar de liefde voor mensen. *Caritas* kan geloof en daad met elkaar verbinden (Sengers, 2010, pp. 59-71). Wanneer men spreekt over de zorg van de kerk, gaat het over barmhartigheid en gerechtigheid. Dit zijn twee kernbegrippen die binnen het diaconaat van belang zijn. Aan de hand hiervan zijn er acht werken van barmhartigheid te noemen, acht taken van de kerk (Crijns, et al., 2004, pp. 23-50):

- Hongerigen voeden
- Dorstigen laven
- Vreemdelingen herbergen
- Naakten kleden
- Zieken bezoeken
- Gevangenen bezoeken
- Doden begraven
- Vrede stichten

2.5.2 De zorg van God

Al vanaf Genesis spreekt men over de zorg van God voor hetgeen Hij geschapen heeft. De hele schepping mag leven onder de beschermende en helpende handen van God. Israël heeft dit ervaren op hun tocht door de woestijn. Omdat men geschapen is naar het beeld van God, mag de zorg van God uitgedragen worden naar anderen. Hier ligt een taak van de kerk (Noordegraaf & Hertog, 2009, pp. 27-58). Hierin mag men Christus zien als de bron van motivatie. Het is uiteindelijk de liefde van Christus die de liefde tot de medemens in mensen aanwakkert (Noordegraaf & Hertog, 2009, pp. 27-58).

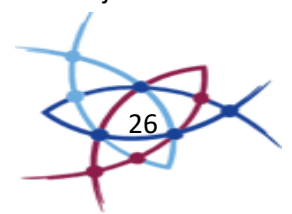
Het bekendste Bijbelgedeelte bij bezinning op diaconaat en het helpen van de medemens is de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan uit Lukas 10. Bij het bespreken van deze vergelijking focust men vaak op waarom de priester niets doet, maar misschien is het feit dát hij niets doet nog wel belangrijker te noemen. Deze priester neemt niet eens de moeite om bij de man te gaan kijken. De Leviet komt volgens de grondteksten nog wel in de buurt van de man, loopt naar hem toe en gaat vervolgens weer weg. De motieven van de Leviet en de priester zijn onduidelijk. De Samaritaan werd 'met innerlijke ontferming bewogen'. Vaak lijkt men eindeloos te kunnen filosoferen over wie nu precies de naaste is of tot hoever de naastenliefde moet reiken. Het is beter wanneer men de naaste is voor eenieder die hulp nodig heeft en zich geroepen voelt om naastenliefde in praktijk te brengen (Bette, Zwiep, & van den Brink, 2012, pp. 492-503).

2.6 Conclusie

In dit hoofdstuk is literatuuronderzoek gedaan ter beantwoording van de volgende deelvraag: *'Wat behoort volgens de literatuur tot de rol van ambtsdragers en kerkelijk werkers aangaande psychosociale problematiek?'*

Men kan stellen dat er door de jaren heen veel ontwikkelingen zijn geweest in de maatschappij. Burgers zijn steeds meer verantwoordelijk voor het zoeken naar gepaste hulp sinds de Wmo gekomen is. De nadruk in de samenleving ligt steeds meer op zelfredzaamheid en zelfprofilering. Tegelijkertijd zijn verbindingen steeds losser en individuen zijn steeds meer zelfstandig. Voor kerkelijke gemeenten is het daarom lastiger om psychosociale problematiek te signaleren.

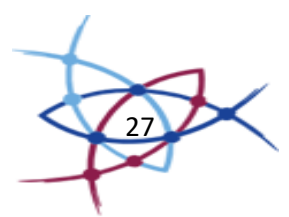
Binnen pastoraat en diaconaat heeft men de taak als ambtsdrager of kerkelijk werker om mensen bij te staan wanneer zij te maken krijgen met (psychosociale) problematiek. Het pastoraat heeft vooral de taak om gemeenteleden te ondersteunen, bij te staan en te begeleiden wanneer zij te maken krijgen met psychosociale problematiek. Op geestelijk gebied kunnen zij met gemeenteleden zoeken naar een manier om met deze problematieken om te gaan. Onderscheidend voor een diaken is zijn

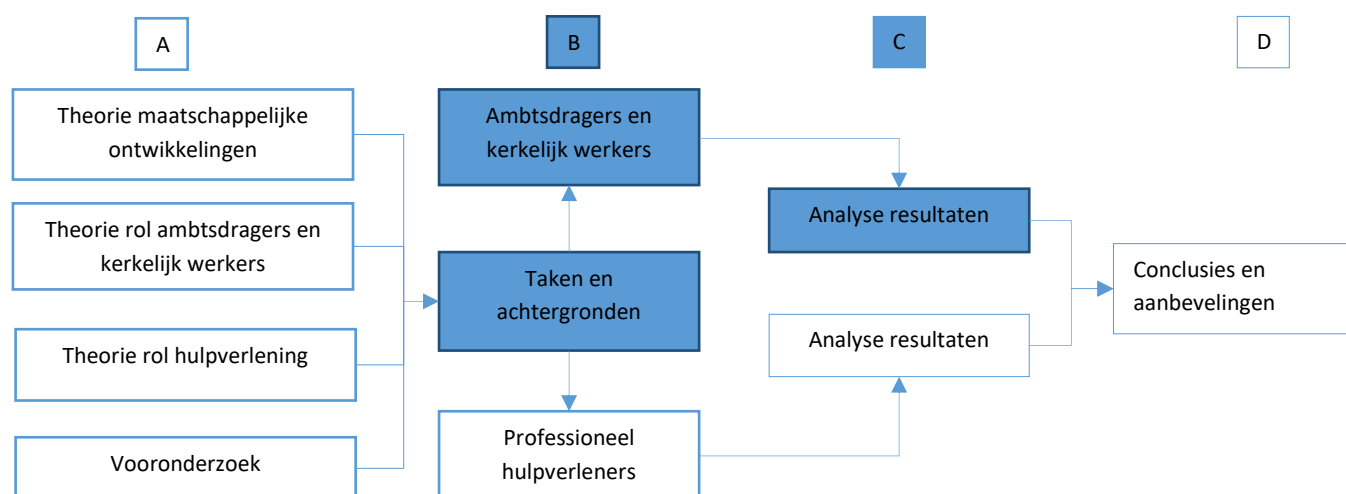
taak als leidinggevende binnen de kerkelijke gemeente. Deze taak is zichtbaar in het coördineren van hulpvraag en hulpaanbod en stimuleren van gemeenteleden. Naast leidinggevend is de diaken ook signalerend als het gaat om het signaleren van psychosociale problematiek. Daarnaast heeft de diaken een samenwerkende functie wanneer hij contact onderhoudt met zorg- en hulpverleningsinstellingen en naar hen doorverwijst.

Het is goed om te kijken naar de wijze waarop pastoraat *naast* hulpverlening staat. Men kan recht doen aan beide gebieden van expertise. Ambtsdragers en kerkelijk werkers hebben hiervoor voldoende beroepsidentiteit nodig om de eigen grenzen te kennen en uiteindelijk af te kunnen stemmen met een hulpverlener. Wanneer men binnen het pastoraat tegen een grens van persoonlijke mogelijkheden aan loopt behoort doorverwijzing tot een van de mogelijkheden. Vervolgens is de taak van het pastoraat om tijdens het hulpverleningstraject om te zien naar het gemeentelid dat in behandeling is. Zo kunnen een pastoraal traject en hulpverleningstraject naast elkaar lopen en als twee professies naast elkaar op zoek gaan naar een manier om de cliënt/pastorant te ondersteunen.

Nu er inzicht is in de taken en achtergronden van pastoraat, diaconaat, de kerkelijke gemeente en de professionele hulpverlening is het goed om te weten waar de behoeften liggen van kerkelijke gemeenten op het gebied van ondersteuning bij psychosociale problematiek. Het volgende hoofdstuk beschrijft de behoeften van ambtsdragers en kerkelijk werkers.

Hoofdstuk 3 – Behoeften kerkelijk werkers en ambtsdragers aan hulpverlening bij psychosociale problematiek

3.1 Inleiding

In het literatuuronderzoek is te zien welke maatschappelijke ontwikkelingen er zichtbaar zijn aangaande de psychosociale hulpverlening, wat de taken van ambtsdragers en kerkelijk werkers zijn op dat gebied en wat de visie is op geloof en hulpverlening. Naar aanleiding van deze inzichten, zijn interviews gehouden met ambtsdragers en kerkelijk werkers. De resultaten van deze interviews worden in dit hoofdstuk gepresenteerd. Dit hoofdstuk behandelt een gedeelte van kolom B en C van het conceptuele model. Afsluitend wordt antwoord gegeven op deelvraag 2: *‘Welke behoeften hebben ambtsdragers en kerkelijk werkers aan professionele hulpverlening bij psychosociale problematiek binnen kerkelijke gemeenten?’* De behoeften van ambtsdragers en kerkelijk werkers kunnen twee kanten op gaan. Er kan behoefte zijn aan ondersteuning bij de hulp die kerkelijke gemeenten zelfstandig aanbieden, maar er kan ook behoefte zijn aan ondersteuning door middel van het hulpaanbod van een hulpverleningsorganisatie.

Allereerst staat in paragraaf 2 beschreven welke problematieken er binnen kerkelijke gemeenten voorkomen. Ook staan hier de aspecten beschreven over de verwevenheid van verschillende problematieken en de verborgenheid van de problemen binnen kerkelijke gemeenten. In de derde paragraaf staat beschreven wat de ondersteuning van ambtsdragers en kerkelijk werkers inhoudt wanneer er sprake is van (psychosociale) problematiek. De taken die specifiek zijn voor het diaconaat, het pastoraat en de taken die voor de kerkelijke gemeente gelden staan hier ook beschreven. In paragraaf 4 staat beschreven wat de persoonlijke grenzen van kerkelijk werkers en ambtsdragers zijn bij het ondersteunen van gemeenteleden. De aandacht gaat hier ook uit naar de grenzen die aanwezig zijn bij het aanbieden van zorg door de kerkelijke gemeente. In paragraaf 5 staat beschreven welke behoeften ambtsdragers en kerkelijk werkers hebben op het gebied van hulp, beleid, toerusting en training, geloof en hulpverlening en op het gebied van samenwerking met professionele hulpverleningsorganisaties. Op basis van de resultaten in de voorgaande paragrafen zal in paragraaf 6 een conclusie worden gegeven.

3.2 Problematieken binnen de kerkelijke gemeente

3.2.1 Voorkomende problematieken

Relatieproblemen is een van die problematieken waar ambtsdragers en kerkelijk werkers in kerkelijke gemeenten mee in aanraking komen. Daardoor is men bezig met relatiebemiddeling (AD1.2; AD5.26; AD6.1; AD7.28). Er is een groei zichtbaar in ondersteuning bij relatieproblematiek, bij huwelijksproblematiek en op het gebied van opvoedingsproblematiek (AD7.15). Een aantal

respondenten spreekt over opvoedproblemen die zij ervaren binnen de kerkelijke gemeente. Een voorbeeld hiervan zijn ouders waarvan kinderen een stoornis hebben binnen het autismespectrum of een ander 'labeltje' (AD1.8; AD2.4; AD7.25; AD8.20). Ook binnen de eredienst worstelen ouders hier zichtbaar mee volgens een van de respondenten (AD1.9). Tevens is geloofsofvoeding ook een gebied waar men ondersteuning bij kan gebruiken (AD3.18,19).

In gemeenten waar men veel over relaties spreekt, gebruikt men regelmatig het contextuele gedachtengoed. Wanneer relatieproblemen aanwezig zijn, kijkt men dan ook naar de relatie van de cliënt met de ouders en anderen (AD1.2). Samenhangend met relatieproblemen zijn problemen binnen een huwelijk. Eén van de respondenten koppelt huwelijksproblemen aan moeilijkheden met cultuurverschillen en financiële problemen (AD1.2,3). De problemen die ontstaan als gevolg van cultuurverschillen zijn voor een aantal kerkelijke gemeenten nog nieuw. In het verleden was het er 'af en toe eentje'. Nu komen er steeds meer mensen uit andere culturen die statushouders worden. Andere culturen roepen vragen op vanwege de verschillen met 'Nederlandse waarden' en door het feit dat ze soms erg gesloten zijn (AD2.21,22). Voor de omgang met deze groepen moet beleid ontstaan. Op dat gebied is men nog zoekende. (AD1.3,5,25).

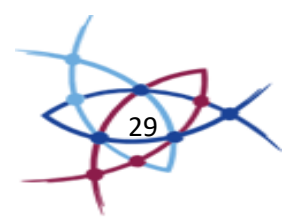
Kerkelijke gemeenten krijgen daarnaast te maken met de financiële problematiek van gemeenteleden (AD1.3; AD2.1). De problemen ontstaan vaak doordat men geen overzicht meer heeft over de financiën (AD1.7). Gemeenteleden met een boekhoudachtergrond kunnen in dergelijke situaties helpen om de zaken op een rijtje te zetten (AD1.7; AD2.15). Toch geeft men aan dat er vragen zijn op het moment dat er niemand is die hierbij kan ondersteunen. Daarom zou het makkelijk zijn om bijvoorbeeld een budgetcoach te hebben waar men een financiële situatie aan voor kan leggen (AD3.8). Naast deze materiële problematiek zijn er andere psychosociale problemen die minder vaak, maar toch wel voorkomen binnen de kerkelijke gemeente. Respondenten noemen identiteitsproblemen en stress-gerelateerde klachten zoals een burn-out (AD1.2; AD5.35).

3.2.2 Samenhang problematieken en geloofsvragen

Naast de genoemde problematieken kunnen er tegelijkertijd geloofsvragen spelen. Wanneer mensen een problemen hebben met elkaar, zijn er vaak ook problemen met God. Eerst moet men de problemen in de horizontale relatie oplossen, voor men de weg naar God weer terug kan vinden (AD1.14). Eén van de respondenten merkt op dat er een holistische tendens opkomt. Het grensgebied suggereert dat er twee gebieden zijn. Deze gebieden zijn volgens de respondent met elkaar verweven. Daardoor moet men anders kijken naar psychische nood. Ter illustratie noemt een respondent dat een depressie te maken kan hebben met het godsbeeld, maar ook het godsbeeld kan bepalen (AD5.12). Wanneer er sprake is van een psychosociaal probleem of een psychiatrische stoornis, is het evident dat er levensvragen spelen (AD8.12). Dat problematieken soms verweven voorkomen, maakt het lastig om een scheiding te maken tussen wat men als ambtsdrager of kerkelijk werker wel en niet doet (AD1.6). Over de grenzen van ambtsdragers en kerkelijk werkers staat in paragraaf 3.4 meer beschreven.

3.2.3 Verborgene problematiek

Niet iedere vorm van problematiek is zichtbaar binnen een kerkelijke gemeenten of tijdens pastorale gesprekken. Ambtsdragers en kerkelijk werkers weten dat problematiek speelt, maar gemeenteleden spreken hier niet over (AD1.21,22). Het komt voor dat men problemen verborgen houdt voor een kerkelijk werker of ambtsdrager (AD4.23). Schaamte voedt dit vooral volgens de respondent (AD1.23). In het geval van eenzaamheid bij ouderen geven zij niet uit zichzelf aan dat ze eenzaam zijn, maar zij vinden het wel fijn wanneer er mensen over de vloer komen (AD3.1). Een ander argument waardoor problematiek verborgen blijft is doordat men niet actief deelneemt aan bijvoorbeeld huiskringen. Hierdoor blijven mensen 'onder de radar' (AD7.3).

3.3 Ondersteuning ambtsdragers en kerkelijk werkers aan gemeenteleden

3.3.1 Taak van de kerkelijke gemeente

Voor de kerkelijke gemeente is het de belangrijkste taak om mensen te helpen in hun relatie met God (AD5.10,11). De kerkelijke gemeente moet vooral kerk zijn en de blijde boodschap verkondigen (AD8.7). Het kan lastig zijn om bespreekbaar te maken dat men signaleert dat het niet lekker loopt in een gezin. Men kan dit zien als bemoeienis en niet als taak van de kerkelijke gemeente (AD7.26). In andere kerkelijke gemeenten trekt men de taak breder. Hier wil loopt men met gemeenteleden op, bidt men voor situaties en maakt men vervolgens de overstap naar de hulpverlening (AD5.11). Psychosociale hulpverlening ziet men in dat geval als een voortvloeisel van pastoraal werk (AD7.1).

3.3.2 Specifieke taken van het pastoraat

Binnen het pastoraat is men in de eerste plaats verantwoordelijk voor het geestelijk welzijn van mensen en de relatie met God (AD4.1; AD5.10). Ambtsdragers bevragen gemeenteleden op hun geestelijk welzijn en wanneer er sprake is van belemmeringen op dat vlak probeert men daarin te ondersteunen (AD4.1). Daarnaast is een taak van het pastoraat om te helpen bij thema's zoals rouw (AD7.16). Bij het pastoraat ligt het initiatief echter meer bij de pastorant. Wanneer dit niet zo is, kan een ambtsdragers het gevoel hebben over iemands grenzen heen te stappen (AD4.20). Daar staat tegenover dat ambtsdragers de vrijheid moeten voelen om in te spreken in iemands leven wanneer er problemen zijn binnen een gezin of een huwelijk. Dit is een verantwoordelijkheid van de leiding van de gemeente en hangt samen met de taak van het pastoraat (AD2.9).

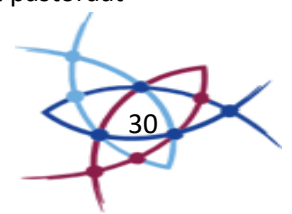
3.3.3 Specifieke taken van het diaconaat

Als diaken staat men meer naast de mensen (AD3.1). Het diaconaat neemt een grote rol bij de financiële hulp van gemeenteleden. Dit kan op verschillende manieren. Zo is het mogelijk dat de diaconie aangeeft dat men boodschappenbonnetjes in mag leveren (AD3.2). Echter is het belangrijk dat de diaconie aan kan geven dat een gemeentelid structurele oplossingen nodig heeft en daarin ook door kan verwijzen naar bepaalde ondersteuning (AD3.2; AD4.19). Daarnaast heeft het diaconaat een coördinerende rol, zoals ook beschreven stond in de literatuur. Zij hebben bijvoorbeeld de taak om kringen aan te sturen bij ondersteuning van hulpbehoevende gezinnen (AD3.11). Wanneer de ondersteuning vanuit een kring niet goed verloopt en het diaconaat hiervan weet, moet men een alternatief op kunnen zetten (AD6.22). Een andere reden om als coördinator te functioneren is wanneer een gemeentelid langdurige zorg nodig heeft. Een genoemd voorbeeld van deze langdurige zorg, is een gezin met een kind met een verstandelijke of lichamelijke beperking. Kringleden willen de ouders dan ontlasten. Er kan echter binnen de kring een gevoel van overbelasting ontstaan en moet men als diaconie gaan zoeken naar een manier waarop men dit gezin kan ondersteunen (AD3.9).

3.3.4 Hulp bij psychosociale problematiek

Ambtsdragers en kerkelijk werkers hebben verschillende taken op het gebied van ondersteuning aan gemeenteleden met psychosociale problematiek. Voorbeelden van de taken zijn het oppakken van hulpvragen, gemeenteleden doorverwijzen en/of sparringpartner zijn voor een pastoraal team bij het ondersteunen van gemeenteleden met psychosociale problematiek (AD5.1). Het oppakken van problematieken of doorverwijzen van hulpvragen vraagt om het signaleren van problematieken door ambtsdragers (AD5.2). Ambtsdragers merken dat ze dit lastig vinden, omdat de signalerende functie steeds meer bij kringleiders ligt (AD6.8). Hierdoor zijn zij afhankelijk van kringleiders die moeten signaleren (AD6.24). Het probleem is echter dat kringleiders problematieken soms niet signaleren en hierdoor mist het pastorale team de 'voeding' (AD6.15,16). Ambtsdragers krijgen hierdoor een ander profiel en hebben een meer coachende taak (AD6.25).

Door de signalerende functie komen ambtsdragers vaak in aanraking met allerlei problematiek (AD5.2). In veel gevallen melden gemeenteleden zichzelf of komen meldingen vanuit het pastoraat

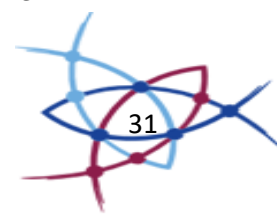
bij een pastoraal team terecht (AD8.1). Het mooiste men preventief hulp biedt (AD7.22), maar vaak is er al een probleem op het moment van signaleren. Ondersteuning op het gebied van signaleren is een veel genoemde behoefte. Een van de redenen hiervoor is dat een ambtsdrager zaken bijvoorbeeld te laat zou kunnen signaleren (AD3.21). Dit heeft te maken met het feit dat ambtsdragers de tijd niet hebben om een relatie op te bouwen met een gemeentelid in tegenstelling tot vrijwilligers. Zij geven ambtsdragers input van signalen die zij oppikken (AD3.23). Het gaat er vervolgens om dat men binnen de kerkelijke gemeente bewust is van de problematieken die er zijn. De dooddoener 'binnen onze gemeente komt dat niet voor' hoort men echter binnen de kerkelijke gemeente nog steeds (AD8.6). Hierdoor bedekt men bepaalde problematieken. Bewustwording lijkt al met al een sleutelwoord. Ambtsdragers en kerkelijk werkers moeten zich meer bewust zijn van de problematieken die spelen en de dorst van de kerkelijke gemeente op dit gebied ervaren (AD5.39).

Wanneer men te maken krijgt met complexe vragen is het voor ambtsdragers en kerkelijk werkers belangrijk om door te kunnen verwijzen. Dit kan zijn naar organisaties die bijvoorbeeld vluchtelingen helpen (AD1.24). Wanneer kerkelijke gemeenten tegen de grens van hun mogelijkheden aanlopen, moeten zij aangeven niet verder te kunnen ondersteunen en moeten zij doorverwijzen (AD3.2). Sommige ambtsdragers weten echter niet naar wie ze moeten doorverwijzen (AD3.27). Andere ambtsdragers hebben de behoefte om door te verwijzen naar iemand die bekend is (AD5.17,33). Deze bekendheid kan ontstaan door het contact leggen met een organisatie of een specifieke hulpverlener waarvan men weet dat ze die kunnen benaderen voor consultatie of om casuïstiek over te dragen (AD7.20). Wanneer ambtsdragers of kerkelijk werkers ondersteunen in een casus is er bij hen vervolgens eerder duidelijk waar de hulplijnen zitten die nodig zijn (AD5.19). Zeker wanneer men te maken krijgt met complexe situaties, focust men op de situatie in plaats van te verbreden en heeft men geen zicht meer op de hulplijnen die er zijn (AD5.20). Daarmee is de kennis en het besef van de sociale kaart door een ambtsdrager of kerkelijk werker van groot belang. Wanneer daar duidelijk zicht op is kan men sneller en makkelijker doorverwijzen (AD3.15).

3.3.5 Onderlinge ondersteuning

Binnen verschillende kerkelijke gemeenten is er sprake van onderlinge intervisie (AD5.27; AD6.3; AD8.3,11). Binnen een pastoraal team of binnen een groep mensen die verantwoordelijk is voor pastoraat bespreekt men casuïstiek. Men bespreekt of de huidige manier van ondersteuning werkbaar is, of er meer ondersteuning nodig is en hoe het vervolg van het traject eruit ziet (AD5.27; AD6.3). In een enkel geval vindt er supervisie plaats tussen personen uit dezelfde kerkelijke gemeente (AD1.16). Een ander voorbeeld is een ambtsdrager die contact opneemt met iemand van het pastoraal team of een andere kerkelijke vrijwilliger om met hem of haar te overleggen over een pastorant (AD5.27). Bovendien geeft deze respondent aan dat een kerkelijke gemeente niet alles zelf kan doen. Wel moet hetgeen ze doen, zorgvuldig gebeuren.

Wanneer een ambtsdrager of kerkelijk werkers psychosociale problematiek signaleert, bespreekt men dit binnen een kleine kring (AD8.11). Ambtsdragers kunnen gemeenteleden vervolgens ondersteunen om de toegang tot de hulpverlening te vergemakkelijken (AD8.9). Dit doen men onder andere door het verduidelijken van de hulpvraag wanneer deze niet helder is voor de pastorant (AD5.6). Waar verschillende ambtsdragers tegenaan lopen, is dat er in het grootste gedeelte van de kerkelijke gemeenten in de achterban van Kerkconsult een termijn zit aan het ambt. Dit maakt het lastig voor ambtsdragers om een relatie op te bouwen met gemeenteleden. Deze relatie is nodig om het vertrouwen van pastoranten te krijgen. Gemeenteleden vertellen niet gelijk al de problemen die zij hebben wanneer de relatie ontbreekt (AD3.22,24). Doordat er aan professionele hulp geen termijnen verbonden zijn, kan de professionele hulp zorgen voor meer continuïteit in vergelijking met een kerkelijke gemeente waar alles op vrijwillige basis plaatsvindt (AD4.9). Door de ambtstermijn ontbreekt het soms ook aan de juiste toerusting van ambtsdragers. Wanneer er beleid is opgesteld en ambtsdragers zijn toegerust, weet men dat de kennis binnen vijf jaar weer weg is (AD4.12). De hulpverlening kan ambtsdragers en vrijwilligers hierin ondersteunen en trainen.

Ambtsdragers kunnen zich ontwikkelen, maar hulpverleners kunnen in bepaalde situaties een duidelijkere hulpverleningsrol bieden (AD7.18). De hulpverlening heeft daarbij ook meer continuïteit bieden dan een ambtsdrager. Zij kunnen een langere tijd in een kerkelijke gemeente actief zijn dan de lengte van een ambtstermijn (AD6.27).

Steeds vaker ondersteunen gemeenteleden ambtsdragers (AD2.6). Ongetrainde mensen kunnen ook bepaalde problematiek opsporen met goede intuïtie (AD5.9). Zo zijn er in steeds meer gemeenten pastoraal bezoekers die ouderlingen helpen. Ouderlingen hoeven zo voor minder gemeenteleden zorg te dragen. Deze vrijwilligers helpen bij het opbouwen van relaties met gemeenteleden (AD1.28), wat ambtsdragers missen door de beperkingen van de ambtstermijn. Wanneer een hulpvrager een ondersteunend netwerk nodig heeft, kan men dit als kerk op deze manier faciliteren (AD2.13; AD6.9). Een voorbeeld hiervan is dat men gemeenteleden die dezelfde situaties meemaken of meegemaakt hebben aan elkaar koppelt. Zo kunnen gemeenteleden elkaar ondersteunen (AD2.4,5,6; AD5.16). Een andere manier is dat men de expertise van een gemeentelid op een bepaald gebied inzet en koppelt aan een gemeentelid die hulp nodig heeft. Dit doet men voordat men extern naar hulp zoekt (AD2.19; AD6.9). Ter illustratie noemt men een gezin met financiële problemen waar een gemeentelid met boekhoudervaring helpt. Men koppelt de gemeenteleden aan elkaar en binnen de kring pakt men de netwerkfunctie verder op om een gezin te ondersteunen waar dat nodig is (AD2.17; AD3.9,10). Daarnaast zijn er gemeenteleden die soms een steuntje in de rug nodig hebben. Hierbij denkt men aan oudere mensen, mensen die in het ziekenhuis liggen, ziek zijn of langdurig ergens mee worstelen. Men zet de gemeenschap in om aandacht te geven aan deze mensen en met hen mee te leven (AD5.36, AD7.4).

Een visie die met deze veranderende manier van pastoraat te maken heeft, is het met elkaar meelopen als gemeenteleden. Dit is gebaseerd op de theorie van de presentie (AD5.3). Steeds meer kerkelijke gemeenten switchen naar kerkmodellen waarbij men pastoraat aan elkaar geeft, het onderlinge pastoraat (AD1.27; AD6.21). Het zwaartepunt en de verantwoordelijkheid van het pastoraat ligt hierdoor steeds meer bij kringleiders (AD6.18; AD7.13), omdat ouderlingen niet meer bij alle gemeenteleden thuis komen (AD6.16).

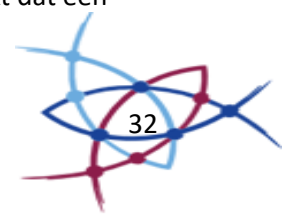
3.4 Grenzen ambtsdragers en kerkelijk werkers

3.4.1 Kennen van de eigen grenzen

Wanneer men binnen de kerkelijke gemeente ondersteuning biedt, moet men de eigen grenzen kennen. De moeilijkheid in het bepalen van grenzen is echter dat er niet één grens is die van tevoren bepaald is. Ambtsdragers hebben niet een bepaald opleidingsniveau en de een is fijngevoeliger dan de ander (AD8.2,18). Voor ambtsdragers ligt er een grens op het moment dat men het niet meer aan kan om door te gaan met een traject. Redenen hiervoor zijn een te ingewikkelde situatie of een te lang traject (AD1.1,2; AD2,3; AD7.12). Tijdens een traject merkt men wanneer de grens bereikt is van wat men als ambtsdrager kan doen (AD1.10). Een voorbeeld hiervan is wanneer men te maken heeft met de zogenoemde 'bodemloze putten' waar geen vooruitgang merkbaar is (AD1.19). In andere situaties is juist wel vooruitgang te zien. Een ambtsdrager of kerkelijk werker merkt daardoor dat een bepaalde manier van ondersteuning door hem effectief is en helpend is (AD7.17). Het gevaar bestaat dat de hoeveelheid casussen en de tijd en energie die deze kosten, de ambtsdrager of kerkelijk werker opslokken (AD5.22). Er kan sprake zijn van een te kleine groep mensen die verantwoordelijk is voor te grote hulpvragen. Hierdoor legt men beslag op de tijd en energie van een kleine groep mensen (AD5.25).

3.4.2 Grenzen aan zorg door ambtsdragers en kerkelijk werkers

Een aantal ambtsdragers is duidelijk in de grens van de ondersteuning die zij kunnen bieden. Wanneer professionele hulp nodig is, verwijst men door. Hiervoor is het van belang dat ambtsdragers en kerkelijk werkers signalen om kunnen zetten in herkenning (AD7.7,23). Wanneer blijkt dat een

gemeentelid een psychiatrische stoornis heeft, verwijst men door (AD2.14; AD4.2). Bij het bepalen van de grens moet een ambtsdrager kunnen herkennen of het probleem op te lossen is met zijn of haar hulp (AD3.26). Het is in dat opzicht belangrijk dat men als ambtsdrager geen last heeft van een Messiassyndroom waarbij men denkt het zelf op te kunnen lossen (AD4.24, AD5.26). Wanneer er iets fout gaat in een pastorale relatie, kan het namelijk voorkomen dat er een kerkconflict ontstaat (AD5.23). Hoe graag een ambtsdrager een gemeentelid ook wil helpen, het herkennen van de verantwoordelijken is steeds een belangrijke afweging. Daardoor moet men af en toe een stap terug zetten en ruimte maken voor professionele hulpverlening (AD4.25,26; AD5.4). Ook door cultuurverandering binnen kerkelijke gemeenten moeten ambtsdragers en kerkelijk werkers extra oplettend zijn op het gebied van persoonlijke grenzen en de grenzen van een pastorant. Zij moeten zich continue bewust zijn van de risico's (AD8.5). Een mooie conclusie van wat ambtsdragers zeggen is het volgende: 'Als ik het beste voor mijn mensen zou willen, dan moet ik ze doorverwijzen want daar kunnen ze de allerbeste hulp krijgen' (AD7.29).

Veel ambtsdragers geven aan dat men de grens per situatie bepaalt (AD2.16; AD4.5). Men ziet pastorale relaties als maatwerk (AD2.12). Het is niet duidelijk waar de scheidslijn ligt. Daarom moet men zoeken naar een balans (AD4.3). Uiteindelijk bepaalt de ambtsdrager of kerkelijk werker die hulp verleent of de pastorant waar de grens ligt (AD5.14). Elk individu ontvangt begeleiding vanuit zijn of haar eigen achtergrond (AD6.7). Tijdens een traject concludeert men op sommige momenten dat men niets meer kan doen en de problematiek te moeilijk is om daar binnen de kerkelijke gemeente mee verder te gaan (AD1.17; AD3.7). Ambtsdragers ervaren hierbij een kloof. De vraag hierbij is wat in welke situatie werkt (AD2.2). Sommige kerken zijn erg resoluut in de grens. Psychische hulp en de professie die daarbij behoort doen zij niet. In deze situaties blijft men monitoren en pastorale zorg verlenen, maar men laat specifieke psychische hulp aan de professionele hulpverlening over (AD7.5; AD8.8,10,17).

Kerkelijke gemeenten kunnen problematiek lang onder de radar houden wanneer men gemeenteleden vanuit de kerkelijke gemeente ondersteunt. Hierdoor stelt men het moment van het trekken van de conclusie dat een pastorant meer problemen heeft dan gedacht. Dit zorgt ervoor dat de grens van doorverwijzing verschuift (AD4.27,28; AD5.8). Ambtsdragers moeten ervoor waken om voor een bepaalde grens iets te doen. Wanneer er iets in de pastorale relatie schaadt is een gemeentelid niet alleen een hulpverlener, maar ook de kerkelijke gemeente kwijt. Pastoranten geven hierin ook hun eigen grenzen aan wanneer ze zeggen dat ze geen begeleiding willen van een ambtsdrager. Binnen het pastoraat ligt de grens veelal bij de pastorant zelf (AD4.22; AD5.15). Maar ook zij kunnen grenzen passeren en claimend gedrag vertonen. Hierdoor kan de ambtsdrager of kerkelijk werker het gevoel hebben dat een pastorant gebaat is bij het feit dat de ondersteuning in handen van de kerkelijke gemeente blijft (AD4.25).

3.5 Behoeften ambtsdragers en kerkelijk werkers op het gebied van ondersteuning door een hulpverleningsorganisatie

3.5.1 Hulpaanbod

De behoefte aan ondersteuning door een professioneel hulpverlener ligt bij ambtsdragers en kerkelijk werkers voornamelijk op het gebied van consultatie en beleidvorming. Het advies van een kerkelijk werker aan Kerkconsult is om zich op deze gebieden te richten en daar iets op te ontwikkelen (AD6.23). Ambtsdragers en kerkelijk werkers hebben baat bij vaste contactpersonen, zowel binnen de kerk als bij een hulpverleningsorganisatie (AD3.4, 13). Deze vaste contactpersoon binnen de kerkelijke gemeente kan dan doorverwijzen naar een vast contactpersoon bij een hulpverleningsorganisatie (AD3.6). Dit hangt samen met de behoefte aan consultatie. Ambtsdragers en kerkelijk werkers hebben de behoefte om ruggespraak te houden met een hulpverlener, van hen advies te krijgen en soms ook door te kunnen verwijzen (AD3.8; AD5.31; AD7.20). Dit consulteren kan telefonisch (AD5.32). Een andere mogelijkheid is het ondersteunen van gemeente in transitie die een

externe partij mee wil laten kijken tijdens of na het proces (AD6.23,26). De consultatiemogelijkheid kan men zien als een schakel tussen het pastoraat en professionele hulpverlening. Zij gaan samen in gesprek. Zo denkt een professioneel hulpverlener mee over de voortgang van de pastorale ondersteuning (AD7.9,10).

Doorverwijzing is echter niet altijd nodig. Een reden hiervan is dat mensen steeds meer zelfredzaam zijn (AD6.12). Ze weten zelf al wat er mogelijk of willen soms zelf niet verder (AD1.18). Ook zijn hulpverleningsorganisaties in sommige situaties al aanwezig en hierdoor zichtbaar voor gemeenteleden (AD6.11). Zo is er een groot hulpverleningsaanbod aanwezig in de vorm van lokale gemeenteondersteuning (AD2.18). Het komt voor dat organisaties al in de buurt zitten en het praktischer is om daaraan te kloppen voor ondersteuning (AD6.11). Gemeenteleden vragen dan niet per se aan ambtsdragers of kerkelijk werkers of zij iemand aanraden (AD1.20). Een andere reden is het gemiddeld hoge opleidingsniveau van een kerkelijke gemeente, zoals een van de respondenten aangeeft (AD6.10). Maar er zijn ook mensen die hulpverlening te zweverig vinden en onbekend zijn met de vormen van hulpverlening waardoor er men een hoge drempel ervaart en niet kiest voor professionele hulp (AD7.11,28).

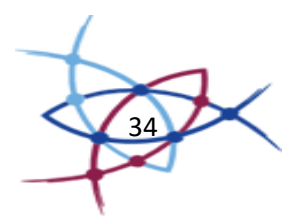
Een behoefte die minder is genoemd, maar waar wel behoefte aan lijkt te zijn is het aanbieden van cursussen aan vrijwilligers of andere geïnteresseerden uit de gemeente. Hierbij kan men denken aan een cursussen over thema's als verslavingen en wat er onder het gedrag van die verslavingen zit. Mensen die hier graag wel meer over willen weten, kunnen hierdoor wat anoniemer naar deze cursussen toe gaan (AD1.26).

3.5.2 Beleid

Een beleid waarin beschreven staat hoe men binnen de kerkelijke gemeente omgaat met psychosociale problematiek ontbreekt vaak (AD2.11; AD3.7; AD4.4). Het komt vaker voor dat er mondelinge afspraken gemaakt zijn of dat men überhaupt niet weet of er een beleid is. Ook handelt men in sommige situaties pragmatisch en niet volgens een bepaald stappenplan (AD6.2). Dit stappenplan is er niet, maar bij grotere problemen zou men het fijn vinden als dit beschikbaar is (AD3.12). Daarnaast mist er een visie op missionair-zijn. Hierdoor weten ambtsdragers en kerkelijk werkers zich niet te verhouden tot bepaalde groepen mensen (AD8.16). Wanneer men een open kerk wil zijn, komt iedereen binnen, inclusief buitenlanders (AD1.4). Kerkelijke gemeenten willen ook beleid maken op hoe zij als kerkelijke gemeente opvang kunnen creëren voor vluchtelingen (AD1.5). Andere kerkelijke gemeenten hebben meer behoefte aan beleid dat te maken heeft met de veranderingen in de kerkelijke structuur. Zij willen ondersteuning op het gebied van kringen en kringleiders en de afstemming tussen kerkenraad en kringleiders (AD6.20). Dit hangt samen met de behoefte aan ondersteuning bij het opstellen van vrijwilligersbeleid (AD8.4). Belangrijk bij het opstellen van beleid is dat ambtsdragers en een pastoraal team een gelijke visie hebben op de zorg die men biedt (AD8.19).

3.5.3 Toerusting en training

Op het gebied van toerusting ligt de behoefte voornamelijk bij het toerusten van beginnend ambtsdragers. Op deze manier krijgen zij aan het begin van hun ambtstermijn een 'rugzakje' mee (AD4.11,12; AD6.5). Men ziet het begin van de ambtstermijn als het moment waarop men hiervoor openstaat. Echter moet men met enige regelmaat ook voeling houden. Volgens een van de ambtsdragers is het dan effectiever om dat bij de ambtsdragers zelf te doen, dan om zich te richten op het beleid (AD4.16). Een voorbeeld is het jaarlijks verzenden van een uitnodiging naar kerkelijke gemeenten met de vraag of er beginnend ambtsdragers zijn die een training willen volgen (AD4.17). Er zijn verschillende onderwerpen waar behoefte aan is. Een training met betrekking tot de algemene gespreksvaardigheden, eventueel in combinatie met hoe men daar het geloof in kan betrekken, is een van die mogelijkheden (AD3.25; AD4.13; AD6.14,19). Ook specifieke gespreksvaardigheden zoals

omgaan met weerstand in pastorale of diaconale gesprekken zijn helpend voor ambtsdragers (AD3.17).

Tegenwoordig zijn er steeds meer kringleiders. Zij nemen de signaleringsfunctie van ambtsdragers over. Het is wenselijk dat een hulpverleningsorganisatie ze hierop toerust. Net als ambtsdragers zijn kringleiders ook verschillend in functioneren en ambities (AD6.17). Het is wenselijk dat pastorale vrijwilligers toerusting ontvangen om meer gevoeligheid of invoelingsvermogen te ontwikkelen (AD7.19). Daardoor kunnen zij signalen omzetten in herkenning en bezitten zij meer mogelijkheden om gemeenteleden in specifieke situaties te ondersteunen (AD7.7). Naast het trainen van gespreksvaardigheden ligt er ook een behoefte voor toerusting op het gebied van signaleren. Dit helpt ambtsdragers om problemen eerder te signaleren en te herkennen (AD3.16; AD5.30; AD6.19). Daarnaast helpt het ambtsdragers ook om hun eigen grens te herkennen en hierover na te denken voor men in grenssituaties terecht komt (AD4.15, 29). Het is belangrijk om te weten waar zij staan, wat de grenzen zijn aan eigen kennis en vaardigheden en wanneer men de hulp van anderen nodig heeft (AD5.29; AD5.38).

Enkele kerkelijke gemeenten voldoen aan deze behoefte door gebruik te maken van hun eigen kennisnetwerk. Men bedenkt zelf op welk onderdeel ze toerusting willen ontvangen en zoeken dan in het eigen kennisnetwerk naar een geschikt persoon om een toerustings- of trainingsavond te geven (AD6.13). Een persoon die een functie heeft als professioneel pastoraal werker of contextueel therapeut biedt deze toerusting dan aan. Tijdens de toerustings- of trainingsavonden richt men zich op het zien, herkennen en omgaan met signalen (AD7.8). Daarnaast is het bijwonen van een intervisiebijeenkomst ook een stukje toerusting voor een van de respondenten. Tijdens de intervisiebijeenkomst bespreekt men bepaalde casuïstiek met mensen uit andere kerkelijke gemeenten (AD1.15).

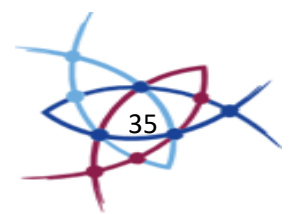
3.5.4 Geloof en hulpverlening

In de professionele hulpverlening kan men een koppeling maken met het geloof. Ambtsdragers zien dit als iets moois (AD2.10). Het voorbeeld van het 'hogere doel' is een toegevoegde waarde van het geloof in vergelijking met een regulier hulpverleningstraject. Ter illustratie noemt een respondent dat het bij het stoppen met een verslaving niet alleen om de persoon zelf gaat, maar ook om iemand zijn geloof en de rol van God daarin (AD3.20). Voor veel mensen die gelovig zijn is het belangrijk om hun geloof te betrekken bij hun psychosociale problemen (AD4.7; AD7.13). Binnen het pastoraat dringt men daar op aan, aangezien men overgave aan God belangrijk vindt (AD5.13). Een respondent stelt dat het voor christenen fijn is om te weten dat iemand het begrijpt hoe het is om te geloven en de christelijke cultuur begrijpt (AD6.7; AD7.14). Wanneer men specifiek zoekt naar christelijke hulpverlening via de huisarts is het lastig om daadwerkelijk bij een christelijke organisatie terecht te komen (AD7.24).

Op het moment dat het pastoraat ondersteuning biedt, gebruikt men de Bijbel en haar uitgangspunten als richtlijn (AD2.7,8). In de gesprekken gebruikt men religieuze interventies. Zo begint men met gebed, omdat men dit ziet als basis van de geboden hulp (AD1.13).

3.5.5 Samenwerking tussen pastoraat en hulpverlening

Pastoraat en hulpverlening kunnen naast elkaar voortgaan en soms moet men het loskoppelen van elkaar. Een verwrongen godsbeeld kan namelijk van invloed zijn op hoe iemand over zichzelf denkt en dan moet men pastoraat en hulpverlening even loskoppelen (AD6.6). Een ander voorbeeld is dat gemeenteleden een traject bij een professioneel hulpverlener hebben doorlopen en dan op zoek zijn naar iemand om over het geloof te praten (AD1.11). Het kan ook de andere kant opgaan wanneer er al een pastoraal traject is geweest, maar men door moet verwijzen. Een voorbeeld hiervan is wanneer het gaat om mensen met een psychiatrische stoornis. Als kerkelijke gemeente kan men iemand dan alsnog blijven steunen en met of voor iemand bidden (AD2.3, AD5.5). Wanneer een

gemeentelid een traject volgt bij een hulpverlener, is het belangrijk om contact te houden met elkaar en niet op een eilandje te gaan zitten (AD5.28). Zo kan men binnen het pastoraal traject aandringen op vergeving en loslaten, terwijl men daar in het hulpverleningstraject nog niet mee bezig is (AD8.14). Bij situaties waarin een gemeentelid een traject volgt bij zowel het pastoraat als bij de hulpverlening is het beter om samen op te lopen (AD5.7,11). Belangrijk daarin is om tot een goede afstemming van taken te komen en afstemming te blijven houden. Een geïntegreerde heeft dan de voorkeur (AD4.8). Men ziet ook in dat dit wellicht lastig kan zijn. Goede richtlijnen opstellen is daarbij niet moeilijk, maar het is voornamelijk lastig om vast te houden aan deze richtlijnen (AD4.10). Het is dan belangrijk om af te stemmen op het moment dat men samenwerkt en daarin duidelijk is over de grenzen die men stelt (AD4.14,18).

Er zijn verschillende manieren van samenwerking mogelijk tussen pastoraat en een hulpverleningsorganisatie. Als hulpverleningsorganisatie is het belangrijk om zichtbaar te zijn. Sommige respondenten geven aan niet te weten waar ze terecht kunnen op het moment dat iemand naar hen toekomt met een hulpvraag (AD3.3). Het is wenselijk dat een kerkelijke gemeente een vast contactpersoon heeft bij een organisatie die ook zorgt dat hij of zij zichtbaar is (AD3.14). Men kan de zichtbaarheid van de hulpverleningsorganisatie vergroten door met regelmaat voeling te houden en aan het begin van een ambtstermijn contact op te nemen met nieuwe ambtsdragers (AD4.16). Een organisatie kan meer zichtbaar zijn voor ambtsdragers wanneer zij na afloop van een hulpverleningstraject bij het gemeentelid informeren over wat zijn of haar ervaringen waren (AD5.18). Foldertjes van een organisatie lijken daarentegen niet te werken. Op het moment dat ze nodig zijn, zijn ze niet meer te vinden (AD5.21). Volgens ambtsdragers en kerkelijk werkers is het een meer effectiever om kennis te maken met ambtsdragers, het pastorale team en andere geïnteresseerden. Dit kan in de vorm van een workshop. Zo kan een hulpverleningsorganisatie laten zien wat zij te bieden hebben inclusief een stukje educatie (AD5.37; AD7.27,29). Op die manier leert men elkaar kennen en kan er een gevoel van vertrouwen ontstaan (AD7.21,29,30).

3.6 Conclusie

Tot slot van dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de deelvraag die in dit hoofdstuk centraal staat: *‘Welke behoeften hebben ambtsdragers en kerkelijk werkers aan professionele hulpverlening bij psychosociale problematiek binnen kerkelijke gemeenten?’* Zoals in de inleiding aangegeven is, kunnen de behoeften van ambtsdragers en kerkelijk werkers twee kanten op. Uit de interviews blijkt dat er behoefte is aan ondersteuning bij zorg die de kerkelijke gemeente zelfstandig biedt en behoefte is aan ondersteuning door middel van het hulpaanbod van een hulpverleningsorganisatie.

Op het gebied van psychosociale hulpverlening is er binnen kerken vaak geen beleid of stappenplan aanwezig tot waar de hulp van de kerkelijke gemeente reikt op het gebied van psychosociale problematiek. Hierdoor handelt men pragmatisch en bepaalt men de grens per casus. De behoeften van kerkelijke gemeenten op het gebied van beleidsvorming liggen op verschillende onderwerpen:

- Omgaan met cultuurverschillen en vluchtelingen die de kerkelijke gemeente binnen komen
- Ondersteuning bij veranderingen in de kerkelijke structuur
- Ondersteuning op het gebied van kringen en kringleiders
- Opstellen van vrijwilligersbeleid op verschillende kerkelijk werkgebieden

Niet iedere ambtsdrager heeft kennis van de sociale kaart, toch ervaart men dit als belangrijk. Er is voornamelijk behoefte aan duidelijke doorverwijsmogelijkheden zodat ondersteuners vanuit de kerkelijke gemeente door kunnen verwijzen wanneer ze tegen grenzen aanlopen. Om snel te kunnen schakelen met een organisatie is er behoefte aan een vast contactpersoon, bij zowel een kerkelijke gemeente als een hulpverleningsorganisatie. Deze personen moeten de schakel zijn tussen het pastoraat en professionele hulpverlening. Dit zorgt voor meer zichtbaarheid en verbetering van het contact. Hierdoor ontstaat er een gevoel van vertrouwen en herkenning wat belangrijk is wanneer

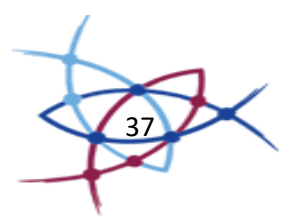
ambtsdragers en kerkelijk werkers zoeken naar hulpverlening. Vervolgens is het belangrijk om goed af te stemmen en grenzen af te spreken voor de betrokken partijen.

Er is bij ambtsdragers en kerkelijk werkers een duidelijke behoefte aan ondersteuning op het gebied van signaleren en gespreksvaardigheden. Dit kan zijn door beginnend ambtsdragers toe te rusten aan het begin van zijn ambtstermijn. Tegelijkertijd hebben ook kringleiders en pastorale vrijwilligers toerusting nodig. De grootste behoefte ligt dan op het toerusten en trainen van algemene luister- en gespreksvaardigheden, het signaleren en bespreekbaar maken van problemen en het signaleren en herkennen van de persoonlijke grenzen als ambtsdrager en kerkelijk werker.

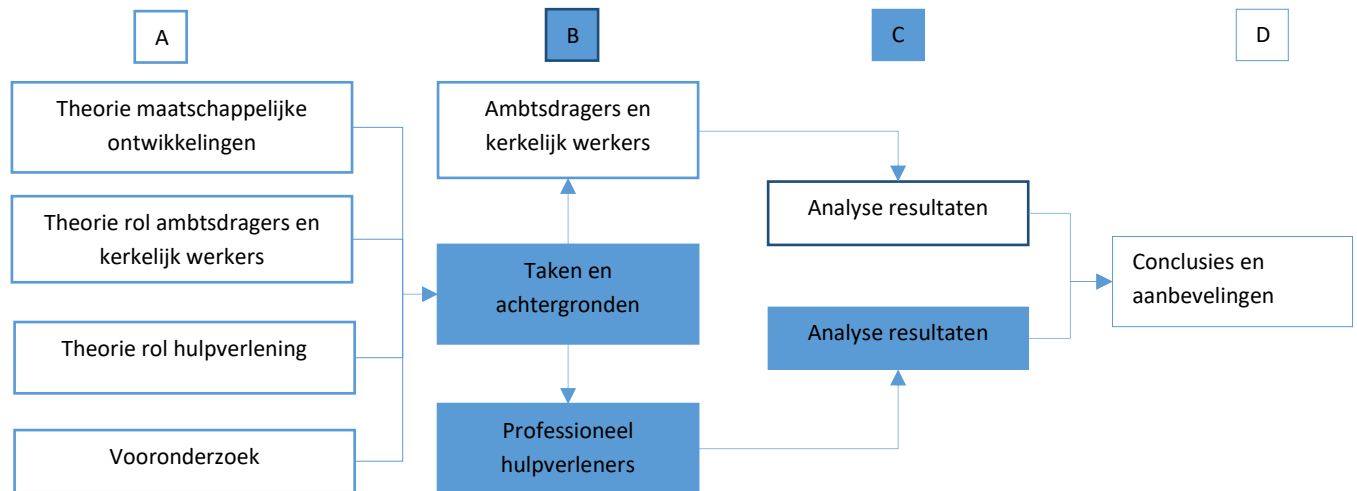
De meerwaarde van geloof binnen de hulpverlening zit hem vooral in de koppeling met het geloof. Zo is er een toegevoegde waarde opgemerkt van het geloof binnen een hulpverleningstraject. Voor mensen die gelovig zijn is er een behoefte om met een hulpverlener over het geloof te kunnen spreken en geeft het een goed gevoel wanneer men zich begrepen voelt.

Niet iedere ambtsdrager of kerkelijk werker geeft aan behoefte te hebben aan ondersteuning door professionele hulpverlening. Reden hiervan is dat er binnen de kerkelijke gemeente of de omgeving voldoende expertise aanwezig is voor hulpverlening of toerusting. Anderzijds zijn mensen zelfredzaam genoeg om hun eigen weg naar hulpverlening te vinden.

Het volgende hoofdstuk beschrijft de voorwaarden die er volgens professionele hulpverleners zijn voor een samenwerking tussen kerkelijke gemeenten en professionele hulpverleners op het gebied van psychosociale problematiek.

Hoofdstuk 4 – Professionele hulpverlening binnen de kerkelijke gemeente

4.1 Inleiding

Uit de interviews met ambtsdragers en kerkelijk werkers zijn de behoeften duidelijk geworden die zij hebben met betrekking tot de ondersteuning van professionele hulpverlening bij psychosociale problematiek. In dit hoofdstuk staat beschreven wat de voorwaarden zijn voor het aanbieden van professionele hulpverlening binnen kerkelijke gemeenten. Vanuit de interviews wordt antwoord gegeven op de derde deelvraag: *‘Wat zijn volgens professioneel hulpverleners voorwaarden om als hulpverleningsorganisatie hulp aan te bieden binnen kerkelijke gemeenten?’*

Paragraaf 2 beschrijft de problematieken waar professionele hulpverleners mee te maken krijgen wanneer zij hulp verlenen. Ook beschrijft deze paragraaf de verwevenheid tussen geloofsproblemen en andere problematieken. In de derde paragraaf gaat het over de zorgtaak die de kerk heeft volgens professionele hulpverleners. De taken van de kerkelijke gemeente, de taken van ambtsdragers en de grenzen van ambtsdragers zijn hier beschreven. Paragraaf 4 beschrijft wat voor hulp professionele hulpverleners te bieden hebben aan kerkelijke gemeenten en wat de belangrijkste voorwaarde is voor het bieden van die hulp. Paragraaf 5 beschrijft vervolgens de voorwaarden voor samenwerking tussen kerkelijke gemeenten en professionele hulpverlening.

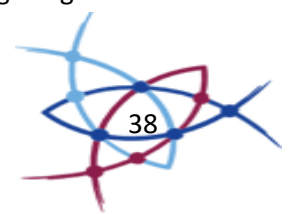
4.2 Problematieken

4.2.1 Voorkomende problematieken

Net als ambtsdragers binnen kerkelijke gemeenten komen ook professionals diverse soorten problematiek tegen. Opvallend hierbij is dat de problematieken voornamelijk liggen op relatiegebied. Twee van de respondenten benoemden in de interviews gesprekken te voeren met mensen die aangeven relatieproblemen te hebben (PH1.5; PH2.9,14). Eén van de hulpverleners benoemt wat specifieker dat ze te maken had met huwelijksproblemen. Hierbij krijgt zij te maken met scheiding, vreemdgaan en seksueel overschrijdend gedrag (PH2.24). Twee andere hulpverleners noemen dat ze te maken hebben met opvoedproblemen (PH1.5; PH2.9,24).

4.2.2 Verwevenheid problematiek

Uit de interviews met hulpverleners valt de verwevenheid van verschillende problematieken op. Dit is vooral gericht op de verwevenheid van geestelijke en psychische problematiek. De hulpvrager stelt bijvoorbeeld de vraag waar God is en hoe Hij bezig is in het leven van de hulpvrager wanneer er sprake is van een probleem (PH2.33). Wanneer men met hulpverleners spreekt over vergeving in

combinatie met een incestverleden of over geloofsbeleving wanneer men depressief is, ziet men heel sterk de verwevenheid van geestelijke en psychische problematiek terugkomen (PH4.11). Uit de interviews is op te maken dat zij hier mee te maken krijgen en hiermee ook op de grens komen van geloof en psychologie. Een van de hulpverleners geeft aan de hulpvraag dan vanuit de psychologie te benaderen (PH3.13). Hoe men met de grens omgaat, komt later in dit hoofdstuk nog aan bod.

4.3 Zorgtaak van de kerkelijke gemeente

4.3.1 Taken kerkelijke gemeente

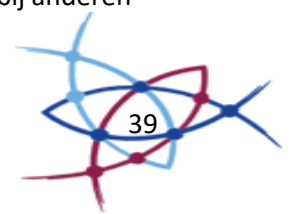
Professioneel hulpverleners schrijven verschillende taken toe aan kerkelijke gemeenten. Kerkelijke gemeenten moeten een signalerende functie hebben en pastorale ondersteuning bieden. Wanneer men binnen de kerkelijke gemeente leden heeft met een hulpverleningsachtergrond, kan men naar hen doorverwijzen. Hierbij is het wederom van belang dat men grenzen blijft stellen en op tijd doorverwijst (PH3.1). Over de signalerende functie van kerken zijn de professionals echter ook kritisch. Een van de respondenten geeft aan dat men binnen kerkelijke gemeenten nogal eens een houding aanneemt waarin men denkt dat de problematiek bij hen wel meevalt en problematieken in hun kerkelijke gemeente niet spelen (PH1.16). Deze houding kan komen doordat ambtsdragers te bescheiden zijn. Met die bescheidenheid kunnen zij signaleren, maar pakken ze minder op. Voor het signaleren van problematiek en het bespreekbaar maken van de signalen is lef nodig (PH2.20). Het tonen van lef is niet het enige dat de respondent noemt, ook kennis over de problematiek blijft van groot belang. Grote punt hierbij blijft: 'wordt de behoefte onderkend en wordt er dan daadwerkelijk wat mee gedaan?!' (PH1.18). Er zijn overal problemen en de noodzaak is zeker aanwezig binnen kerkelijke gemeenten. Het grootste punt volgens een van de respondenten is de vraag of men binnen de kerkelijke gemeente ook ruimte maakt om met de problematiek om te gaan (PH2.13). Dit vraagt een bepaalde veiligheid binnen de kerkelijke gemeente. Veiligheid binnen kerkelijke gemeenten is een aspect waar men als eerste aandacht aan moet besteden volgens een van de professioneel hulpverleners (PH2.18).

Hulpverleners zien de verbindingen en het netwerk wat aanwezig is binnen kerkelijke gemeenten als een grote meerwaarde. De verbinding die men met elkaar heeft binnen een kerkgemeenschap kan men gebruiken om een netwerk heen te zetten om iemand die eenzaam is. Ook kan het netwerk helpen bij praktische handelingen die voor een hulpvrager moeilijk zijn. Het is voor de professionele hulpverlening van belang om de aanwezige krachten te benutten en daarin te sturen. Als kerkelijke gemeente kan men op deze manier elkaar tot een hand en voet zijn (PH2.11,12).

4.3.2 Taken en grenzen van ambtsdragers

Binnen de kerkelijke gemeente onderscheiden professionals twee soorten ambtsdragers. Er zijn ambtsdragers die in de omgang met gemeenteleden de juiste vaardigheden bezitten om met hen in gesprek te gaan. Er zijn echter ook ambtsdragers die meer moeite hebben om een gesprek aan te gaan met gemeenteleden. Het is wenselijk dat ambtsdragers enige luister- en gespreksvaardigheden hebben. Professionele hulpverleners menen dat dit het uitnodigende karakter om met ambtsdragers in gesprek te gaan vergroot (PH1.15; PH4.26). Kerkelijke gemeenten moeten wel reële verwachtingen stellen aan ambtsdragers. Een van de hulpverleners noemt het mooi dat men als ambtsdrager of kerkelijk werker de gemeenteleden aan de hand kan nemen en vanuit Gods woord kan ondersteunen. Het is daarentegen onmogelijk om van ambtsdragers te verwachten dat ze van alle verschillende problematieken die er zijn verstand hebben (PH4.25,26).

Elke ambtsdrager en kerkelijk werker heeft te maken met een eigen referentiekader van waaruit hij problemen signaleert en hulp biedt. Een van de respondenten geeft aan sneller dan een ambtsdrager te denken dat professionele hulp van toegevoegde waarde is. Ook niet iedere ambtsdrager of kerkelijk werker heeft het inzicht en de kennis van wat helpend kan zijn in bepaalde situaties. Zoals een hulpverlener noemt: 'Als je thuis een huis vol herrie hebt als ouderling, dan denk je bij anderen

ook zo van: ja, het is overal wat (PH2.16)'. Er is niet één lijn te trekken volgens hulpverleners als het gaat om de grenzen bij ambtsdragers en hulpverleners. Het zou heel mooi zijn wanneer ambtsdragers en kerkelijk werkers inzicht krijgen in hoe ze passend om kunnen gaan met anderen en wat hun drijfveer daarin is. Tegelijk brengt dat ook de vraag met zich mee hoe ambtsdragers en kerkelijk werkers goed voor zichzelf blijven zorgen (PH3.20).

4.4 Ondersteuning door professionele hulpverleners

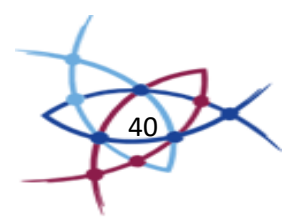
4.4.1 Taken professionele hulpverleners

Hulpverleners zijn zich er van bewust dat pastoraat en hulpverlening soms dicht bij elkaar liggen. Het is voor de professionals soms zoeken welke rol zij hebben en waar zij het accent moeten leggen. Een van de professionals geeft aan dat het accent van de geboden ondersteuning zich in principe meer richt op de psychologie dan op de theologie (PH2.26). Het accent van de geboden ondersteuning kan overigens wel wisselen. Dit is afhankelijk van wat de cliënt van de professioneel hulpverlener nodig heeft. Als professional kan men de taak hebben om de cliënt meer te activeren om zich uit te spreken in gevallen van echtscheiding. Een organisatie lijkt dan ineens voor scheiding te zijn, terwijl dat volgens het kerkverband in die specifieke situatie niet mag. In die gevallen moet de professional zich er van bewust zijn dat de kerkelijke gemeente een bepaalde verantwoording van de handelwijze vraagt (PH4.6). Over de samenwerking met het pastoraat en de rol van de hulpverlening naast het pastoraat later in dit hoofdstuk meer.

4.4.2 Grenzen professionele hulpverleners

Ook hulpverleners hebben in hun werk met grenzen te maken in de begeleiding van cliënten. Dit kunnen verschillende soorten grenzen zijn. Dit kan gaan om grenzen aan de deskundigheid van de hulpverlener wanneer men denkt dat opschaling nodig is (PH2.5). Als het om deskundigheid gaat, moet de hulpverlener weten op welk terrein hij of zij zich begeeft wanneer men ondersteuning biedt. Het is niet de bedoeling dat de hulpverlener op het terrein van een (hbo-)theoloog of ambtsdrager werkt zoals een van de respondenten aangeeft. Dat is niet de professie van een hulpverlener. Letterlijk zegt een van de hulpverleners: 'Hun moeten niet doen wat ik doe, maar ik moet ook niet doen wat hun doen' (PH4.12). Daarnaast spelen privacy en veiligheid een grote rol in het stellen van grenzen. Een van de professionals ondersteunt een gemeentelid uit de eigen kerkelijke gemeente. Met deze cliënten maakt de hulpverlener de afspraak dat andere gemeenteleden niet van haar zullen horen dat de cliënt bij haar komt (PH3.18). Desondanks geeft deze hulpverlener aan dat het makkelijker is om mensen uit een andere kerkelijke gemeente te ondersteunen. Als gemeenteleden komt men elkaar ook tegen buiten de hulpverleningsgesprekken om. Het stellen van grenzen en maken van afspraken over wat men wel en niet bespreekt buiten de hulpverleningscontext is daarin belangrijk (PH3.19).

Voor hulpverleners is het zoeken naar de positie die men als professional inneemt. Cliënten komen met bepaalde verwachtingen naar een hulpverlener. Het is dan vervolgens de vraag hoe een hulpverlener zelf tegen deze verwachtingen aankijkt. Dat is een aspect waar een professioneel hulpverlener zelf tegen een grens aan kan lopen (PH4.7). Een ander, meer zakelijk aspect, kunnen financiële middelen zijn. Een van de hulpverleners overlegt soms met de kerkelijke gemeente waaraan zij verbonden is of het een meerwaarde heeft wanneer zij de ondersteuning blijft doen. Vervolgens is er overleg of bij de kerkelijke gemeente of bij de pastorant/cliënt zelf financiële middelen zijn om de ondersteuning te bekostigen (PH2.6). Ambtsdragers, kerkelijk werkers en professioneel hulpverleners hebben niet alleen te maken met de eigen grenzen. Wanneer er men samenwerkt met het pastoraat, zal men ook rekening moeten houden met de grenzen van een cliënt/pastorant. Een van de professionals geeft aan dat de cliënten die zij begeleidt vaak niet willen dat de professionele hulpverlening samenwerkt met het pastoraat (PH4.19).

4.4.3 Toerusting professionele hulpverleners

Als hulpverlener rust men zich toe op verschillende punten. Dit doet men door het lezen van pastorale boeken of door levensbeschouwelijke vraagstukken waar men tegenaan loopt in het werkveld te bespreken met een team. Een van de hulpverleners geeft aan zichzelf toe te rusten als christelijke hulpverlener door het lezen van pastorale boeken. Dit zijn vooral boeken van Amerikaanse psychologen die schrijven over grenzen, persoonlijke grenzen, grenzen naar kinderen en grenzen in een huwelijk (PH2.29). Ook in teamverband denkt men na over bepaalde punten. Bijvoorbeeld over het wel of niet bidden tijdens een gesprek met de cliënt. Dit aspect en andere soortgelijke aspecten bespreekt men regelmatig binnen het team en men denkt daar samen over na. Op deze manier blijven zij als christelijke hulpverlener toegerust (PH4.13).

4.5 Aanbieden van hulp door professionele hulpverleners

4.5.1 Voorwaarde voor het bieden van hulp

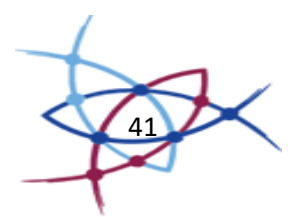
Op het gebied van de organisatie en het beleid van kerken aangaande de hulpverlening aan gemeenteleden is het bieden van een veilig klimaat van groot belang. Gemeenteleden moeten weten waar zij naar toe kunnen om iets te delen. Daarbij is het van belang dat de veiligheid er is om te praten. De eerste focus is dan of men als gemeenteleden veilig is bij en voor elkaar (PH2.15, PH2.17). Om problematiek te kunnen bespreken moet een gemeentelid weten dat het probleem veilig is bij degene waarmee men het probleem deelt.

4.5.2 Hulpaanbod

Hulpverleners geven aan op verschillende manieren hulp te bieden aan ambtsdragers en kerkelijk werkers. Een van de dingen die men noemt, is het bieden van consultatiemomenten. Een van de hulpverleners biedt deze consultatiemogelijkheden en is in principe altijd beschikbaar voor zowel ambtsdragers als gemeenteleden (PH1.8). Het aanbieden van consultaties richt zich voornamelijk op ambtsdragers en kerkelijk werkers. Men denkt met ambtsdragers en kerkelijk werkers mee op de momenten dat zij niet weten hoe zij moeten handelen in een bepaalde situatie. Een voorbeeld hiervan is een ouderling die telefonisch contact opneemt met de vraag om mee te denken. (PH2.8, PH3.23). Op het moment dat een ambtsdrager eraan denkt iemands professie in te schakelen is het handig dat er een kort lijntje is tussen ambtsdrager of kerkelijk werker en hulpverlener (PH2.2).

Een andere wijze van hulp aanbieden is het meedenken op het gebied van het te vormen beleid wanneer men binnen de kerkelijke gemeente te maken krijgt met psychosociale problematiek. Een van de respondenten geeft aan dat de visie die men als kerkelijke gemeente heeft op zorg voor de gemeente ook bepaald of er ruimte is voor de ondersteuning van hulpverleners wanneer men te maken krijgt met psychosociale problematiek. Wanneer een visie verandert, komt er volgens deze respondent ook meer ruimte (PH2.14). De manier waarop men de hulpverlening aanbiedt is ook van belang. Een van de hulpverleners geeft aan dat het concept van de hulp die zij aanbieden komt door de specifieke wens van de ambtsdrager of hulpvrager. Doordat men als hulpverleningsorganisatie weet wat de wensen zijn, kan zij optimaal aansluiten en gehoor geven aan die wens (PH4.9). Het beleid van de kerkelijke gemeente en het beleid van de hulpverlening moet zo goed mogelijk op elkaar afgestemd zijn. Op die manier weten kerk en hulpverlening wat ze aan elkaar hebben wanneer ondersteuning aan een hulpvrager nodig is. De volgende paragraaf beschrijft specifiek hoe men de afstemming tussen kerkelijke gemeente en hulpverlening vorm kan geven.

Wanneer een oudstenraad, kerkenraad of pastoraal team te maken krijgt met een hulpvraag van een pastorant zou het volgens de respondenten mooi zijn dat men als professioneel hulpverlener aan kan sluiten bij een intervisiebijeenkomst. Een van de respondenten is op deze manier al beschikbaar voor pastorale teams. Ook leidt de respondent intervisiebijeenkomsten (PH1.3, PH1.9). Wanneer men als professioneel hulpverlener deelneemt aan intervisiebijeenkomsten moet men daar niet zitten met

een houding het allemaal te weten. Hulpverleners en ambtsdragers moeten naast elkaar gaan staan en met elkaar meedenken over de beste handelswijze. Tijdens deze momenten kan men ook samen kijken waar de grens van de te bieden ondersteuning ligt. Dit kan men doen door elkaar te bevragen en met elkaar mee te denken (PH2.3, PH3.8).

Een andere manier om hulp aan te bieden is het overnemen van casuïstiek. Wanneer blijkt dat er in situaties meer ondersteuning nodig is dan men vanuit de kerkelijke gemeente kan bieden, kan men als ambtsdragers beslissen dat er een professional van de hulpverleningsorganisatie nodig is om de ondersteuning over te nemen (PH2.4). Wat door een van de hulpverleners als mogelijk aanbod werd genoemd is het geven van workshops. Hierbij kan men denken aan het bieden van huwelijkscursussen of hoe men als gemeente om moet gaan met bepaalde problematiek (PH3.9). Echter weten mensen steeds vaker de weg naar de hulpverlening uit zichzelf te vinden of met hun problemen buiten de hulpverlening aan de slag te gaan door gebruik te maken van hun netwerk (PH3.3,17).

4.5.3 Toerusting en training

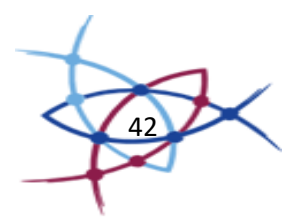
In het vorige hoofdstuk is geschreven over de behoeften van ambtsdragers en kerkelijk werkers met betrekking tot toerusting en training. Ook professionals hebben op dat gebied een duidelijke mening over wat men aan kan bieden en wat men al aanbiedt. Tot de taken van een van de respondenten behoort naast het voeren van gesprekken met ambtsdragers ook het toerusten van ambtsdragers en vrijwilligers (PH1.3). Het toerusten van ambtsdragers vindt plaats op eigen verzoek van ambtsdragers en/of kerkelijk werkers. Tijdens de training behandelt men problematiek die binnen de kerkelijke gemeente voorkomt of voor zou kunnen komen (PH1.10). Een van de hulpverleners geeft aan in het verleden gezien te hebben dat diegene die eigenlijk bij een cursus aanwezig moeten zijn, juist niet kwamen. Ambtsdragers en kerkelijk werkers die al veel vaardigheden bezaten, schreven zich in voor zo'n cursus. Men kan inspelen op bepaalde doelgroepen door een concreet aanbod te vormen aan cursusmateriaal (PH1.17).

Vanuit de interviews is op te maken dat het trainen van vaardigheden om problemen te kunnen signaleren van grote waarde is. Het vraag naast geopende ogen echter ook lef om de signalen die men als ambtsdrager ziet bespreekbaar te maken. Trainen van gespreksvaardigheden is daarom van groot belang. Het bespreekbaar maken van de signalen en het vertrouwen op het onderbuikgevoel zijn voorbeelden van vaardigheden die volgens professionals belangrijk zijn om te ontwikkelen (PH2.19; PH3.5). Ambtsdragers die vaardig zijn in het voeren van gesprekken, zijn ook uitnodigend om mee in gesprek te gaan zoals al eerder genoemd. Deze begaafde ambtsdragers zijn er, maar er zijn ook ambtsdragers die niet weten hoe ze een goed gesprek moeten voeren. Daar is deskundigheidsbevordering voor nodig voor ambtsdragers en kerkelijk werkers (PH1.15). Naast ambtsdragers en kerkelijk werkers kan men ook andere geïnteresseerde hierop toerusten (PH3.5).

4.6 Voorwaarden voor samenwerking tussen professionele hulpverlening en kerkelijke gemeenten

4.6.1 Missionaire kerk

In de literatuur is te lezen dat men de gemeente van Christus in de hedendaagse maatschappij voornamelijk kent uit het diaconaat en missionaire werk. Als professioneel hulpverlener kan men zich beschikbaar stellen voor mensen buiten de kerkelijke gemeente (PH1.2). Professionele hulpverlening kan het diaconaat ondersteunen bij de opdracht om als christenen iets te laten zien van het zoutend zout en het lichtend licht in deze wereld.

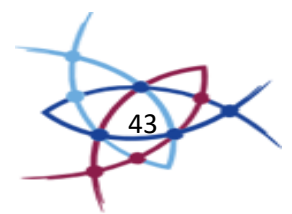

4.6.2 Zichtbaarheid hulpverleningsorganisatie

Hoe hulpverleners met kerkelijke gemeenten zouden willen samenwerken is duidelijk geworden aan de hand van de interviews. Wat daarin als eerste naar voren komt is de zichtbaarheid van een hulpverleningsorganisatie. Een goede samenwerking begint bij het elkaar kennen. Voor het organiseren van hulp aan gemeenteleden is het voor kerkelijke gemeenten van belang om kennis te hebben van een goede sociale kaart van Nederland. Wanneer ambtsdragers of kerkelijk werkers te maken krijgen met een hulpvraag vanuit de gemeente is het voor hen handig om te weten waar christenen werkzaam zijn in de hulpverlening (PH1.13). Als christelijke professionele organisatie is het goed om nauw contact met de kerken te onderhouden (PH1.11). Het is belangrijk om dit contact nauw te onderhouden zodat beide partijen elkaar kunnen snel vinden in de samenwerking. Wanneer een tijd geen contact is gaan kerken de hulpverleningsorganisaties vergeten en zullen ze niet zo snel aankloppen bij een organisatie (PH2.23, PH4.1). De zichtbaarheid van hulpverleningsorganisaties binnen kerkelijke gemeenten kan men op verschillende manieren vormgeven. Het is mogelijk om zichzelf als hulpverleningsorganisatie te laten zien in kerkbladen en kennis te maken met kerkenraden (PH1.19). Om het contact te krijgen met kerkelijke gemeenten is het voor hulpverleningsorganisaties verstandig om zich tot ambtsdragers te richten. Wanneer zij overtuigd zijn van de noodzaak tot een nauwere samenwerking heeft men volgens een van de respondenten als hulpverleningsorganisatie veel gewonnen (PH1.12). Een andere mogelijkheid voor meer zichtbaarheid is een predikantenoverleg. Tijdens deze gelegenheid bespreekt men een bepaald thema met elkaar. Vervolgens zal het contact makkelijker zijn omdat er weer zicht is op elkaar (PH4.18). Als het dan tot een samenwerking komt, is het belangrijk om op een positieve manier zichtbaar te blijven als hulpverleningsorganisatie binnen de kerkelijke gemeenten. Een van de hulpverleners noemt dat de mond-tot-mondreclame een sterk middel is. Wanneer mensen horen dat een gemeentelid bij een hulpverlener geweest is en daar goed geholpen is kan dat vertrouwen gaan groeien (PH3.4).

4.6.3 Afstemming kerkelijke gemeente en hulpverlening

Een ander belangrijk aspect in de samenwerking is de afstemming tussen kerk en hulpverlening. In de samenwerking tussen kerk en hulpverlening moet het geen eenrichtingsverkeer zijn. Kerk en hulpverlening kunnen elkaars expertise goed gebruiken. Om hier zo optimaal mogelijk gebruik van te maken moet de drempel zo laag mogelijk zijn (PH2.34). Een van de hulpverleners zegt tegen de ambtsdragers waarmee hij samenwerkt dat het altijd mogelijk is om te bellen. Dit kan zijn om alleen even bevestiging te krijgen van de hulpverlener over de handelwijze van de ambtsdrager (PH2.35). Een belangrijk aspect in de afstemming is afstemming over de hulp men geeft aan de gemeenteleden. Wanneer kerkelijke gemeenten gemeenteleden doorsturen kan een hulpverlener terugkoppelen naar een ambtsdrager of kerkelijk werker. Hierdoor houdt men de aansluiting met elkaar (PH3.7). Een andere mogelijkheid is om contact te zoeken met een ambtsdrager om meer informatie over een cliënt of echtpaar te krijgen. Ambtsdragers kennen hun gemeenteleden vaak langer dan de hulpverlener en hebben mogelijk ook adviezen of kunnen aangeven wat zij denken dat een gemeentelid nodig heeft van de hulpverlening (PH4.22). Niet alleen tijdens een traject is deze afstemming belangrijk, maar ook wanneer een traject bij een hulpverlener is gestopt. Het is wenselijk om als kerkelijke gemeente en hulpverlening hierover contact met elkaar te hebben als een stuk nazorg. Zo kan men binnen de kerkelijke gemeente ook mee in de gaten houden hoe het gaat met de persoon (PH3.14). Een andere hulpverlener geeft aan dat er meestal afstemming is met de ambtsdrager over de rol- en taakverdeling of om aan elkaar te vertellen men doet en met welke redenen men dat doet. Op die manier stemt men met elkaar af, blijft men binnen de kaders en loopt men niet op elkaars pad als ambtsdrager en hulpverlener (PH4.21). Een belangrijk punt dat niet genoemd is door de respondenten is de kennis van privacywetgeving in de samenwerking tussen kerkelijke gemeente en hulpverlening. De regels hierin zijn steeds belangrijker. Het is volgens de onderzoekers daarom belangrijk om de privacy van de pastorant/cliënt in acht te nemen en hierover duidelijke afspraken te maken met de hulpverlener en de ambtsdrager of kerkelijk werker.

4.6.4 Pastoraat naast hulpverlening

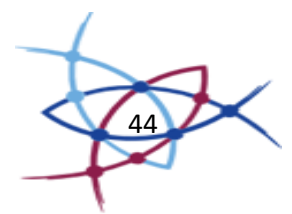
De aanwezigheid van een professioneel hulpverlener bij een casus is niet altijd nodig. Op het moment dat er meer aan de hand is, is het mooi als professionele hulp de pastorale of vrijwillige hulp kan aanvullen (PH1.1). Een enkele keer gebeurt het dat men een gesprek voert samen met een ambtsdrager (PH1.4; PH4.24). Een andere optie van pastoraat naast hulpverlening is dat er door een pastoraal werker doorverwijst naar een psycholoog. Wanneer het traject bij de psycholoog dan beëindigd is, gaat de pastorale relatie verder (PH1.7). Wanneer er tijdens een hulpverleningstraject met een cliënt sprake blijkt te zijn van veel geloofstwijfel en moeite met het vertrouwen op God kunnen trajecten van pastoraat en hulpverlening naast elkaar lopen. Naast de gesprekken met de hulpverlener bestaat de mogelijkheid dat er gesprekken zijn met een predikant over een specifiek thema. Hierin vullen pastoraat en hulpverlening elkaar aan (PH2.27). Deze samenwerking kan er echter voor zorgen dat men als hulpverlener in de knel komt te zitten. Ter illustratie noemt een respondent een echtscheidingssituatie waarbij mensen uit een kerkelijke gemeente willen scheiden. Wanneer dat volgens een kerkenraad niet kan en mag, kan een hulpverlener in een lastige positie komen. Het kan lijken alsof een hulpverleningsorganisatie in zo'n situatie voor echtscheiding is. Een kerkelijke gemeente kan dan vragen om een verantwoording van de handelwijze (PH4.5).

Vanuit de literatuur is duidelijk dat de sporen van pastoraat en hulpverlening in een casus gelijk moeten lopen om goed samen te werken. De hulpverleners onderstrepen dit. De geboden hulp vanuit pastoraat en hulpverlening moet in ieder geval niet tegenstrijdig zijn. Dit is niet bevorderend voor het welzijn van de cliënt. Wanneer men toch tegenstrijdigheden opmerkt zoekt men contact met de pastoraal werker (PH3.15). Een van de hulpverleners benoemt in het interview dat er binnen een goede samenwerking overleg is tussen de hulpverlener en een ambtsdrager wanneer hij vraagt om mee te denken in een casus. De ene keer leidt dit tot een doorverwijzing naar de hulpverlening, maar het komt ook voor dat men afstemt welke taak de ambtsdrager op zich neemt en wat de hulpverlening verder doet (PH4.2). Het is volgens de hulpverleners niet wenselijk om pastoraat en hulpverlening te scheiden. Een van de hulpverleners geeft aan het juist mooi te vinden om samen te werken, maar dat men soms moet wennen aan elkaar. Ter illustratie noemt de respondent dat ambtsdragers soms brokken maken wanneer ze een kerklid proberen te helpen. Dit staat los van hoe goed hun bedoelingen zijn. De andere kant is dat ze soms ook veel werk doen waar hulpverleners geen tijd voor hebben. Als kerkelijke gemeenten en de professionele hulpverlening daarin beter en meer op elkaar afstemmen, zij weten wat elkaars professie is en daarin verstandig handelen, kunnen zij elkaar prachtig aanvullen (PH4.8).

Er vindt niet altijd afstemming plaats tussen ambtsdragers en hulpverleners. Een van de hulpverleners geeft aan dat wanneer zij een traject loopt met een cliënt of echtpaar ze adviseert om bepaalde zaken met de predikant te bespreken. De hulpverlener zelf zoekt geen contact met de predikant van de cliënt(en). Deze hulpverlener geeft ook aan dat men van elkaar weet waar de grenzen liggen en het dus vaak goed gaat. De predikant of ambtsdrager begeleidt dan vanuit zijn professie en de hulpverlener doet dat ook vanuit de eigen professie (PH4.20). Naast afstemming en samenwerking tussen ambtsdragers en hulpverleners is er ook nauw contact met huisartsen en waar nodig ook een nauwe samenwerking met andere professionele organisaties, zowel christelijk als niet-christelijk (PH1.7).

4.6.5 Verbinding netwerk en hulpverlening

Een belangrijke toegevoegde waarde van hulpverlening is het verbinden van het netwerk van de gemeente en de professionele kennis van de hulpverleners (PH2.10). Vanuit de interviews met ambtsdragers en kerkelijk werkers blijkt dat zij vaak financiële problemen tegen komen. Deze staan vaak in verbinding met psychosociale problemen. Een professional kan helpen om de financiën globaal te ordenen, maar kan vervolgens ook de gemeente inzetten om een gezin daarbij verder te ondersteunen. Hulpverleners zijn de linking pin naar de gemeente toe. Zij kunnen kijken of ze binnen

het netwerk van de kerkelijke gemeenten mensen in kunnen zetten om er aan bij te dragen dat naaste gemeenteleden het weer leuk hebben met elkaar (PH2.21).

4.6.6 Geloof en hulpverlening

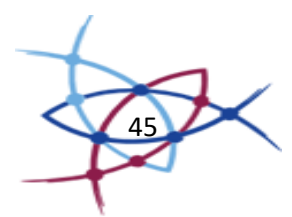
In de hulpverlenende gesprekken die hulpverleners voeren met mensen komen soms zingelevingsvragen naar boven. Binnen de gesprekken met een hulpverlener zoekt men naar antwoorden op vragen op het gebied van identiteit, zingeving, geloven en belijden (PH1.5). Dit moet men echter wel in beperkte mate aan de orde stellen. Wanneer het gesprek over zingeving of geloven de hoofdmoot gaat voeren, moet men kijken naar wat de psychologische kennis toe te voegen heeft en waar het zwaartepunt ligt in de begeleiding (2.28).

De verbinding van geloof en hulpverlening is volgens alle hulpverleners niet van elkaar te scheiden. Een van de hulpverleners formuleert het als volgt: 'Leven is leven als christen en is omgaan met je psychologische problemen, maar wel op de manier die past bij hoe God met ons omgaat' (PH2.31). In deze zin is de verwevenheid te zien van het geloof en de psychologie. Het contextuele denken, het christen zijn en het op een gezonde manier omgaan met grenzen grijpt volgens een van de hulpverleners dan prachtig in elkaar (PH2.32). Het geloof kan aan de ene kant een verzwarend element zijn. Aan de andere kant is het iets dat steun biedt of waarin men de weg vindt die God met een mens wil gaan. Mede daarom is het volgens een van de hulpverleners belangrijk dat geloof en hulpverlening samen gaan (PH4.10).

Een andere hulpverlener geeft aan dat God een belangrijke hulpbron is in haar werk. Zij vraagt om Zijn doorwerking in het werk en dat Hij inzichten mag geven. De gerichtheid is te zien in de houding van deze hulpverlening (PH3.11). Voor een andere hulpverlener geldt min of meer hetzelfde. Zij neemt het geloof serieus, net als de opdracht tot naastenliefde en het verspreiden van de geur van Christus. Deze houding heeft ongetwijfeld invloed op de manier hoe iemand als hulpverlener in het werk staat (PH4.14). Voor een cliënt hoeft dit overigens niet zo te zijn. Hulpverleners gaan daarom altijd na welke plaats God inneemt in het leven van de cliënt en wat degene daarvan verwacht in de ondersteuning die men biedt (PH3.10).

De Bijbel heeft een belangrijke plek in de hulpverleningssetting. Zo is de Bijbel een belangrijke hulpbron voor een van de respondenten en zij merkt dat dit ook voor veel cliënten belangrijk is (PH3.12). Een ander argument is dat de Bijbel een richtsnoer en de rode draad is die door het hulpverleningstraject met de cliënt verweven zit. Deze hulpverlener noemt daar echter wel bij dat binnen de organisatie het methodisch handelen erg belangrijk is (PH4.16). De meningen over en het gebruik van religieuze interventies zoals lezen uit de Bijbel en bidden met cliënten zijn uiteenlopend. Bij de ene hulpverlener ligt de Bijbel zichtbaar op het bureau en gaat de Bijbel altijd mee op een (huis)bezoek. Na afloop van het gesprek legt de hulpverlener het besprokene in de handen van God door middel van een gezamenlijk gebed (PH1.6). Ook geeft een hulpverlener aan dat ze nagaat of er behoefte is om het gesprek met een gebed te beginnen of af te sluiten (PH3.10). Een andere mogelijkheid is dat de Bijbel aan bod komt binnen de gesprekken. Het gebeurt regelmatig dat een van de hulpverleners tijdens een gesprek vraagt met welk Bijbels personage de cliënt zichzelf zou vergelijken of uit welk deel van de Bijbel men troost put. Deze hulpverlener bidt daarentegen minder met haar cliënten, zonder daar echt een reden voor te hebben (PH4.15). Een van de hulpverleners geeft aan meer afwachtend te zijn als het gaat om bidden met cliënten. Het gebed is voor deze hulpverlener kwetsbaar. Als reden hiervoor geeft zij aan dat een hulpverlener biddend heel beïnvloedend kan zijn. Het vraagt veel zorgvuldigheid om te bidden met cliënten (PH2.25).

Christelijke hulpverlening hangt volgens hulpverleners samen met de plek van het geloof in iemands persoonlijke leven. Volgens een van de hulpverleners kan men alleen spreken van christelijke hulpverlening wanneer men als hulpverlener een doorleefd christen is. Christus heeft dan een duidelijke plek binnen de hulpverlening. Wanneer een hulpverlener zelf nauwelijks de Bijbel open

heeft en geen gebedsleven heeft, spreekt men over dingen waar de hulpverlener zelf niet zoveel mee heeft. Wanneer dit het geval is kan men slechts spreken over kerkelijke hulpverlening, gewoontes en gebruiken (PH1.14). Een andere hulpverlener vat het als volgt samen: 'Het is niet dat wij hier een hulpverleningsvraag voornamelijk pastoraal oppakken. Nee die wordt methodisch behandeld, door een christelijke hulpverlener die de Bijbel als rode draad in zijn leven hanteert en dus ook in zijn werk' (PH4.17).

4.7 Conclusie

De deelvraag die in dit hoofdstuk centraal staat is: *'Wat zijn volgens professioneel hulpverleners voorwaarden om als hulpverleningsorganisatie hulp aan te bieden binnen kerkelijke gemeenten?'* In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op deze vraag.

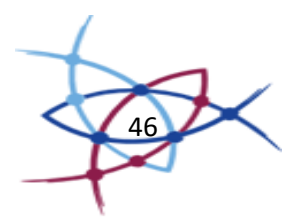
Een voorwaarde om als hulpverleningsorganisatie hulp te kunnen bieden aan kerken is door elkaar te kennen en het vertrouwen in elkaar te vinden. Om als hulpverleningsorganisatie in contact te komen met elkaar is het van belang om zichtbaar te zijn voor kerken. Wanneer het contact gelegd is moet men het contact nauw onderhouden. Ambtsdragers, kerkelijk werkers en hulpverleners moeten zichtbaar blijven voor elkaar. Wanneer men elkaar nodig heeft, is er een kort lijntje en kan men snel schakelen.

Het bieden van een veilig klimaat is de basis voor het bieden van hulp binnen een kerkelijke gemeente. Binnen de organisatie en het beleid van kerken ligt een uitdaging om veiligheid te creëren en te onderhouden. De aan ambtsdragers en kerkelijk werkers gestelde verwachtingen moeten wel reëel blijven. Hun kerntaak is om pastorale ondersteuning te bieden en hebben daarnaast een signalerende functie. Een belangrijke voorwaarde om problemen te kunnen signaleren is bewustwording van het feit dat de problemen aanwezig zijn. Wanneer deze bewustwording ontstaat voor problemen is er ook de ruimte om gemeenteleden te ondersteunen bij deze problemen.

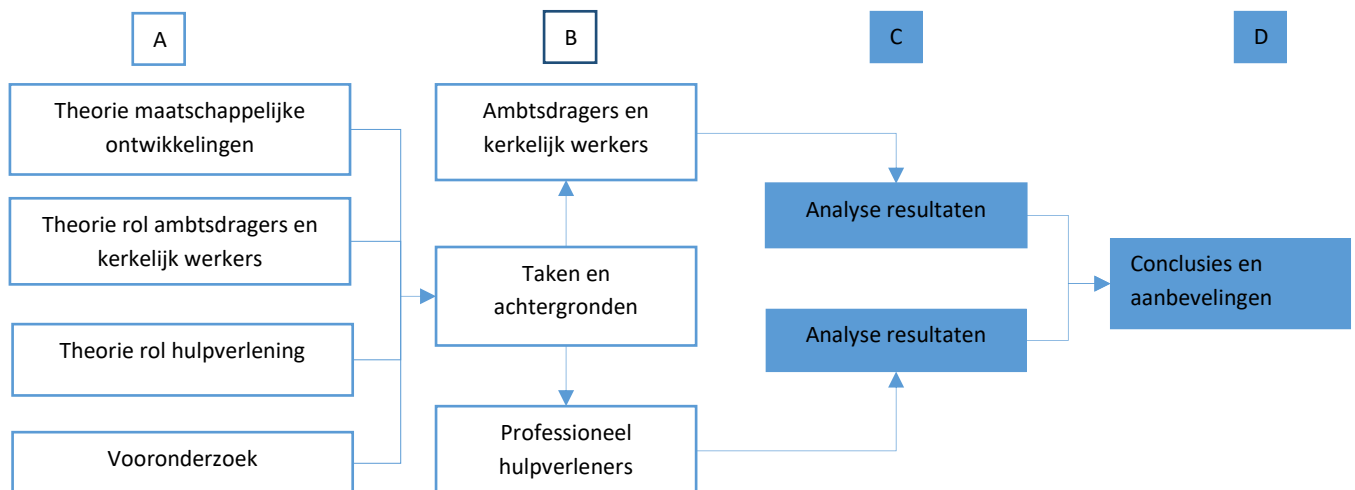
De signalerende functie van ambtsdragers vraagt om specifieke vaardigheden. Het trainen van deze vaardigheden om problemen te kunnen signaleren en gespreksvaardigheden om de signalen vervolgens bespreekbaar te maken verdient de aandacht. Voor hulpverleningsorganisaties is de uitdaging, en tegelijkertijd een voorwaarde, om met een concreet aanbod van cursusmateriaal te komen. Wanneer men niet met een concreet aanbod komt, bereikt men niet de personen die men wil bereiken waardoor men de aansluiting mist bij kerkelijke gemeenten.

Pastoraat en hulpverlening kunnen elkaars expertise goed gebruiken. Door hier optimaal gebruik van te maken, doet men ook het meest recht aan de hulpvrager. Hoe men de samenwerking vormgeeft is van groot belang. Bij hulpvragen die buiten de deskundigheid reiken van ambtsdragers of hulpverleners moet men door-, terugverwijzen of samenwerken. Samenwerken vraagt om een juiste afstemming tussen kerk en hulpverlening. Afstemming over wie welke taken op zich neemt, behorend bij de professie van diegene, is zeer belangrijk. Hierdoor kan men voorkomen dat pastoraat en hulpverlening op elkaars weg lopen en tegenstrijdigheden plaatsvinden. Dit vraagt om een investering in de samenwerking door elkaars professie te leren kennen en aan elkaar te wennen. Door beter en meer op elkaar afstemmen, kennis te hebben van elkaars professie en daarin verstandig te handelen, kunnen pastoraat en hulpverlening elkaar zeer mooi aanvullen. Hierbij moeten zij rekening houden met de grenzen van de cliënten.

Geloof en hulpverlening zijn niet van elkaar te scheiden. Ondanks dat het een verzwarend element kan zijn, kan het iemand ook steun geven. Per hulpverlener is het verschillend hoe men hiermee omgaat binnen gesprekken. De een gebruikt wel religieuze interventies en de ander niet. Het bieden van hulp gebeurt op basis van de hulpvraag die men op methodische wijze behandelt. Doordat de hulpverlener de Bijbel als rode draad in zijn of haar leven hanteert in zijn leven kan dit ook zichtbaar zijn in zijn of haar werk.

Hoofdstuk 5 – Conclusie

In het onderzoek staat de volgende hoofdvraag centraal: *‘Op welke wijze kan de professionele hulpverlening aansluiten bij de behoeften van kerkelijk werkers en ambtsdragers aangaande psychosociale problematiek binnen kerkelijke gemeenten uit de achterban van Kerkconsult?’* In dit hoofdstuk worden conclusies getrokken op basis van de hiervoor besproken deelvragen. Hiermee worden de analyses uit kolom C van het conceptuele model samengevoegd tot een conclusie. Daarmee wordt ook een gedeelte van kolom D uitgewerkt.

Vanuit de literatuur is het duidelijk dat er voor ambtsdragers en kerkelijk werkers op het gebied van pastoraat en diaconaat specifieke taken zijn. Het pastoraat door ambtsdragers of kerkelijk werkers heeft als taak mensen te ondersteunen, bij te staan en te begeleiden wanneer zij te maken krijgen met psychosociale problematiek. Op geestelijk gebied zoekt men naar een manier om psychosociale problematieken te doorstaan. Diakenen onderscheiden zich door hun leidinggevende taken binnen de kerkelijke gemeente. Zij coördineren, signaleren, stimuleren en werken samen met vrijwilligers, ambtsdragers, kerkelijk werkers en hulpverleningsorganisaties. De interviews bevestigen de literatuur op het gebied van de taken die er zijn voor het diaconaat en pastoraat. Ambtsdragers hebben de taak om te coördineren en samen te werken met hulpverleningsorganisaties, maar niet bij iedere ambtsdrager is de sociale kaart in beeld of zijn de hulpverleningsorganisaties bekend. Het contact leggen en warm houden van de contacten met kerkelijke gemeenten is van groot belang. Ambtsdragers en kerkelijk werkers hebben behoeften aan een organisatie die ze kennen en kunnen vertrouwen. De voorkeur gaat uit naar een vast contactpersoon, bij zowel het pastoraat als bij een hulpverleningsorganisatie. Hierdoor kan men snel schakelen met elkaar om ruggespraak te houden en wanneer nodig kan men snel en gericht doorverwijzen.

Gedurende het onderzoek is duidelijk naar voren gekomen dat er behoefte is aan het krijgen van toerusting en training op verschillende gebieden. Opvallend hierin blijkt de grote behoefte aan ondersteuning en toerusting van kringleiders en andere vrijwilligers binnen de kerkelijke gemeenten. De oorzaak van deze behoeften ligt voornamelijk bij de structuurverandering van kerken. Kringleiders hebben binnen deze nieuwe structuur een grotere rol gekregen in het signaleren van psychosociale problematiek binnen de gemeente. Ambtsdragers hebben hierdoor een meer coachende rol gekregen en moeten toerusting ontvangen om hun nieuwe rol in te nemen. De signalen die men oppakt moeten via de kringleiders bij hen of het pastoraal team terecht komen. Deze afstemming vraagt om extra aandacht zodat men signalen op een goede wijze kan hanteren. Wanneer doorverwijzing nodig is kan Kerkconsult hierin voorzien om een casus over te nemen of te ondersteunen. Ambtsdragers en kerkelijk werkers zien in dat zij geen taken van de hulpverlening over moeten nemen. Wanneer zij het beste willen voor hun gemeenteleden, moeten zij doorverwijzen naar de hulpverlening en geen taken van hen overnemen. Echter geldt dit ook in

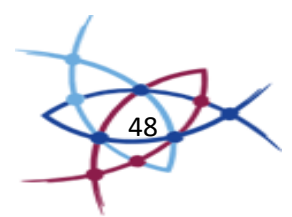
omgekeerde richting wanneer professionele hulpverlening behoefte heeft aan de professie van een ambtsdrager of kerkelijk werker.

Naast de toerusting en training op het bovenstaande blijkt ook een grote behoefte aan het verkrijgen van kennis en vaardigheden om psychosociale problematiek te signaleren, te herkennen en vervolgens bespreekbaar te maken. Naast geopende ogen en het vertrouwen op het eigen gevoel wanneer ambtsdragers problematiek signaleren, vraagt het bespreekbaar maken van signalen om gespreksvaardigheden en lef. Dit zijn vaardigheden die zowel volgens professionals als ambtsdragers en kerkelijk werkers belangrijk zijn om te ontwikkelen. De waarde van deze vaardigheden om te komen tot een doorverwijzing is groot. De literatuur schrijft hier al over en ambtsdragers en kerkelijk werkers bevestigen dit. Wanneer men te lang wacht met doorverwijzen kan men lijden onnodig verlengen en kan meer complexe problematiek ontstaan. Met de woorden van een van de gesproken ambtsdragers: 'Als ik het beste voor mijn mensen zou willen, dan moet ik ze doorverwijzen want daar kunnen ze de allerbeste hulp krijgen'.

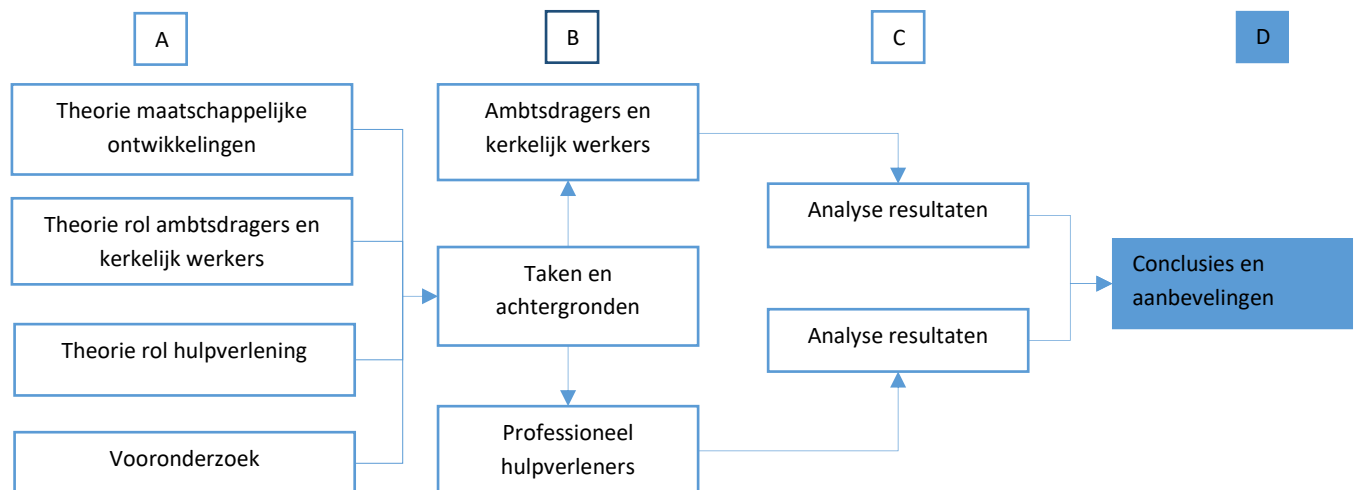
Toerusting op het herkennen van eigen grenzen is een aspect waar ambtsdragers en kerkelijk werkers behoefte aan hebben. Volgens de literatuur is het van belang om als ambtsdrager en kerkelijk werker eigen grenzen in acht te blijven nemen. Het is om deze reden goed om reële verwachtingen te hebben van hen. Ambtsdragers en kerkelijk werkers moeten in kunnen schatten of zij een gemeentelid voldoende helpen. Herkenning van de eigen verantwoordelijkheden, kennis en vaardigheden en het herkennen van de momenten waarop men een stap terug moet zetten is daarin een belangrijk onderwerp voor trainingen. Er is echter niet een duidelijke lijn te trekken als het gaat om de grenzen bij ambtsdragers en kerkelijk werkers. Dit vraagt van hen inzicht in de eigen mogelijkheden, hun drijfveer en het besef hoe zij goed voor zichzelf blijven zorgen.

Vanuit de literatuur werd duidelijk dat normen en waarden een belangrijke rol spelen ten behoeve van het heil van mensen. De neutrale hulpverlening richt zich daarentegen meer op de groei en autonomie van de mens. Bijbelse normen en waarden hebben hierin geen plaats. Ambtsdragers en hulpverleners onderschrijven de toegevoegde waarde van het geloof binnen de hulpverlening. Ambtsdragers geven echter aan dat het in sommige situaties wenselijk is om geloof en hulpverlening gescheiden te houden. Een verwrongen godsbeeld kan van grote invloed zijn op iemands identiteit. Van belang is om in soortgelijke situaties geloof en hulpverlening los te koppelen en met de cliënt te werken aan zijn of haar identiteitsproblemen. Toch ziet men het 'hogere doel' over het algemeen als toegevoegde waarde in vergelijking met een regulier hulpverleningstraject. Voor veel mensen die gelovig zijn is het belangrijk om hun geloof te betrekken in een hulpverleningstraject. Het is voor christelijke cliënten fijn om te weten dat een hulpverlener de culturele achtergrond van een gelovige cliënt herkent. Van een christelijke hulpverlener mag men verwachten dat het geloof in zijn of haar leven centraal staat en dat dit ook terugkomt in het uitvoeren van zijn of haar werk. De meningen van hulpverleners over het gebruik van religieuze interventies zijn echter verdeeld. De ene hulpverlener hecht waarde aan het beginnen of eindigen van een gesprek met gebed, waarin een andere hulpverlener terughoudend.

Uit deze conclusies blijken de behoeften van kerkelijk werkers en ambtsdragers en de voorwaarden van professionele hulpverleners die helpend zijn voor een betere aansluiting van het hulpaanbod van Kerkconsult op de achterban. Het volgende hoofdstuk bevat aanbevelingen aan Kerkconsult over de manier waarop zij hun hulpaanbod vorm kunnen geven.

Hoofdstuk 6 – Aanbevelingen

De doelstelling van dit onderzoek was om aanbevelingen te doen aan Kerkconsult over de rol die zij kan vervullen bij psychosociale hulpverlening binnen de kerkelijke gemeenten. Dit hoofdstuk presenteert deze aanbevelingen. De aanbevelingen in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de conclusies die in het vorige hoofdstuk beschreven staan. Voor een goede aansluiting van Kerkconsult bij de behoeften van kerkelijk werkers en ambtsdragers op het gebied van psychosociale problematiek binnen kerkelijke gemeenten doen de onderzoekers de volgende aanbevelingen aan Kerkconsult:

Aanbeveling 1: Werken aan zichtbaarheid en vertrouwen

Ambtsdragers en kerkelijk werkers hebben behoefte aan hulpverleners en hulpverleningsorganisaties die zichtbaar zijn voor hen en een gevoel van vertrouwen bij hen oproepen. Zij willen een vast contactpersoon die de gemeente of in ieder geval de ambtsdragers en kerkelijk werkers kent zodat men snel contact kan zoeken en kan doorverwijzen indien dit nodig is. Concreet kan Kerkconsult dit doen door het kennis maken met kerkelijke gemeenten en hun ambtsdragers, te vertellen over hun aanbod en werkwijze en het contact ook warm te houden met de kerkelijke gemeente. Wanneer men meer focust op de zichtbaarheid van Kerkconsult kan er door meer naamsbekendheid meer duidelijkheid komen over de behoefte per kerkelijke gemeente.

Aanbeveling 2: Bieden van consultatiemogelijkheden

Samenhangend met de behoefte aan zichtbaarheid en een vertrouwensband is de behoefte aan laagdrempelige consultatiemogelijkheden. Kerkconsult kan inspelen op deze behoefte door de pakketten die ze aanbieden meer aan te laten sluiten op deze consultatiemogelijkheden. Deze mogelijkheden moeten laagdrempelig zijn en men moet snel door kunnen schakelen naar een andere hulpverlener. Intervisie aanbieden voor ambtsdragers behoort ook tot de mogelijkheden van de gewenste consultatie.

Aanbeveling 3: Het aanbieden van een gericht cursusaanbod

Binnen kerkelijke gemeenten leven op verschillende gebieden behoeften met betrekking tot het krijgen van toerusting en training. Kerkconsult kan aansluiten op de behoeften van kerkelijk werkers en ambtsdragers door cursussen te ontwikkelen op de volgende gebieden:

- Toerusting van kringleiders naar aanleiding van de veranderingen binnen de gemeentestructuur. De nadruk van deze toerusting moet liggen op de signaleringsfunctie van een kringleider en de veranderende functie van de ambtsdragers op het gebied van signaleren.

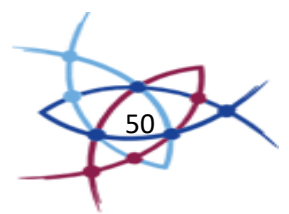
- Toerusting op het gebied van psychosociale problematiek. Hierbij is er vooral behoefte aan toerusting op het gebied van signaleren, herkennen en het bespreekbaar maken van psychosociale problematiek.
- Ontwikkelen van gespreksvaardigheden en lef. Deze zijn nodig om psychosociale problematiek te signaleren en door te kunnen verwijzen wanneer dit nodig is.
- Toerusting op het gebied van het kennen van de eigen grenzen is een ander belangrijk onderwerp. Het gaat hier om het herkennen van verantwoordelijkheden, kennis en vaardigheden en het herkennen van de momenten waarop men een stap terug moet zetten.

Aanbeveling 4: Beleidsvormingen

Kerkelijke gemeenten hebben verschillende behoeften op het gebied van beleidsvorming. Binnen de kerkelijke structuren veranderen er verschillende zaken kerkelijke gemeenten overgaan naar een kringstructuur. Kerkconsult kan helpen bij het vormen van een beleid op het gebied van vrijwilligers, signalering en doorverwijzing binnen deze structuur. In het onderzoek zijn daarnaast verschillende andere beleidsonderwerpen naar voren gekomen. Kerkconsult kan kijken hoe zij mee kunnen denken over deze specifieke onderwerpen. Een voorbeeld hiervan is het beleid met betrekking tot vluchtelingen of cultuurverschillen.

Aanbeveling 5: Meerwaarde in christelijk geloof

Respondenten van het onderzoek gaven aan een meerwaarde te zien van het christelijk geloof binnen de hulpverlening. De onderzoekers bevelen Kerkconsult dan ook aan om zich hierop te profileren. Bij verschillende casussen kan men de afweging maken of er een pastoraal traject nodig is naast een hulpverleningstraject en in hoeverre men over het geloof moet spreken, maar God mag een duidelijke plaats krijgen in de hulpverlening.

Hoofdstuk 7 – Discussie en evaluatie

7.1 Discussie

Het onderzoek voor Kerkconsult is uitgevoerd om inzicht te krijgen op welke manier professionele hulpverlening aan kan sluiten bij de behoeften van ambtsdragers en kerkelijk werkers binnen kerkelijke gemeenten uit de achterban van Kerkconsult. Een soort gelijk onderzoek is in 2011 verricht door het Verwey-Jonker Instituut in opdracht van het Generaal Diaconaal Deputaatschap. Zij hebben onderzoek gedaan naar de kwaliteit van, behoefte aan en draagvlak voor Kerkmaatschappelijk Werk zoals dat toen werd aangeboden door De Driehoek. Een voordeel van het onderzoek dat uitgevoerd is door het Verwey-Jonker Instituut is de representativiteit van het onderzoek dat door hen is uitgevoerd. In het onderzoek is door hen gebruik gemaakt van vragenlijsten. Zij hebben hierin hebben ook de ‘gewone’ gemeenteleden meegenomen in hun onderzoeken. De resultaten uit het hiervoor genoemde onderzoek hebben hierdoor een meer representatief karakter.

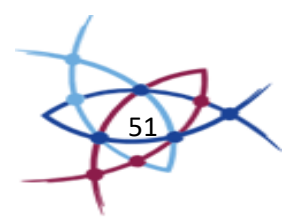
De resultaten uit het onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut zijn niet geheel ongeschikt voor Kerkconsult, maar het geniet niet de voorkeur om vanuit deze resultaten het hulpaanbod aan te passen of uit te breiden. Nadelig aan dit onderzoek is dat het een onderzoek betreft uit 2011 waardoor resultaten onvoldoende relevant zijn. De resultaten van dit onderzoek geven onvoldoende informatie over de behoeften die er nu zijn bij kerken. Daarnaast is er onderzoek gedaan in slechts één denominatie. Voor Kerkconsult is het relevant om vanuit meerdere denominaties te weten te komen wat de behoeften zijn en wat kerken verwacht van een hulpverleningsorganisatie. De toevoeging van dit praktijkonderzoek op het onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut uit 2011 ligt voornamelijk in de verandering van behoeften bij ambtsdragers en kerkelijk werkers die is ontstaan door de jaren heen. Uit dit praktijkonderzoek blijkt dat er door de jaren heen een grotere behoefte ontstaan is aan het krijgen van voorlichting op het voorkomen en tijdig signaleren van sociale en psychische problemen bij gemeenteleden.

7.2 Vervolgonderzoek

Zoals genoemd hebben de onderzoekers zich binnen dit onderzoek gericht op de behoeften van ambtsdragers en kerkelijk werkers in de achterban van Kerkconsult. Vanuit de discussie is al enigszins op te maken dat het voor een vervolgonderzoek interessant zou zijn. Men zou kunnen onderzoeken wat de behoeften van de ‘gewone’ gemeenteleden zijn:

- Welke behoeften hebben gemeenteleden als het gaat om het aanbieden van workshops?
- Op welke manier kan de hulpverlening volgens gemeenteleden aansluiten bij deze behoeften?
- Over welke thema's zouden gemeenteleden graag meer kennis willen krijgen?
- Wat zijn aandachtspunten voor gemeenteleden wanneer kerk en hulpverlening samenwerken?
- Welke kansen en belemmeringen zou een samenwerking tussen kerk en hulpverlening volgens gemeenteleden geven?
- Welke plek moet het geloof innemen in de hulp die geboden wordt?

Wellicht dat de behoeften van de gemeenteleden kunnen leiden tot nieuwe inzichten voor Kerkconsult waarop zij hun hulpaanbod uit kunnen breiden of aan kunnen passen. Dit vervolgonderzoek kan men vormgeven door vragenlijsten uit te zetten bij kerkelijke gemeenten waar men al contact mee heeft of waar men in de toekomst contact mee zal hebben.

7.3 Productevaluatie

In de loop van het onderzoek zijn steeds beslissingen genomen welke de kwaliteit van het onderzoeksverslag hebben beïnvloed. Door een deel van de SWOT-analyse te gebruiken, zijn sterke punten, zwakte punten, kansen en bedreigingen tijdens het onderzoek duidelijk. De sterke en zwakte punten zijn de interne factoren vanuit de onderzoekers. Er zijn ook kansen en bedreigingen geweest tijdens het onderzoek. Dit zijn de externe factoren waar de onderzoekers rekening mee diende te houden, maar waar zij zelf geen invloed op hadden (Groot & Sluijs, 2008, p. 47).

Allereerst staat in het onderstaande schema een situatieanalyse op basis van sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen. Vervolgens volgt een korte toelichting op de genoemde aspecten uit de SWOT-matrix.

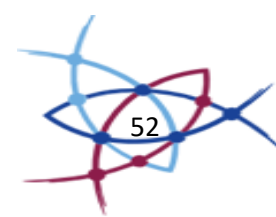
<u>Sterkten</u>	<u>Zwakten</u>
• Bevestiging literatuur • Interviewen hulpverleners • Gebruik netwerk	• Aantal geïnterviewde hulpverleners • Functies respondenten • Nederlandse literatuur
<u>Kansen</u>	<u>Bedreigingen</u>
• Beschikbaarheid respondenten • Interessant thema onderzoek	• Anonimiseren respondenten in onderzoeksverslag • Weinig openbare documenten

7.3.1 Sterkten

- *Bevestiging literatuur.* De interviews met ambtsdragers, kerkelijk werkers en hulpverleners hebben over het algemeen de resultaten van het literatuuronderzoek bevestigd.
- *Interviewen hulpverleners.* Kort voor er werd gestart met het onderzoek zijn er aanpassingen geweest aan de deelvragen. Hierdoor zijn hulpverleners toegevoegd aan de groep respondenten. Hierdoor zijn meningen van verschillende groeperingen in het onderzoeksverslag zichtbaar wat ten goede komt voor de kwaliteit van het eindproduct.
- *Gebruik netwerk.* Aangezien er kort voor de start van het onderzoek in de planning verschuivingen plaatsvonden en er gezocht moest worden naar hulpverleners voor een interview is er door de onderzoekers gebruik gemaakt van het eigen netwerk. Hierdoor konden de interviews gepland worden zonder grote gevolgen voor de planning.

7.3.2 Zwakten

- *Aantal geïnterviewde hulpverleners.* Om helder te krijgen wat volgens hulpverleners voorwaarden zijn om hulpverlening aan te bieden binnen kerkelijke gemeenten hebben de onderzoekers interviews gehouden met vier hulpverleners. Het eindproduct had van meer kwaliteit kunnen zijn wanneer zij de mening van meer hulpverleners hadden kunnen peilen.
- *Eenzijdigheid literatuur.* Voor het beschrijven van de taken van de drie betrokken groeperingen is enkel gebruik gemaakt van Nederlandse literatuur. Opvallend hierbij was dat er in veel van de handboeken over bijvoorbeeld diaconaat of pastoraat geschreven wordt door dezelfde schrijvers. Hierdoor was het niet mogelijk om verschillende uitgesproken meningen tegenover elkaar te zetten.
- *Nederlandse literatuur.* In het gebruiken van Amerikaanse literatuur zijn we terughoudend geweest, omdat de kerkelijke situatie in Amerika over het algemeen erg verschillend is met de kerkelijke situatie in Nederland. Door het gebruik van de beschikbare Nederlandse literatuur, denken we toch een duidelijk beeld gegeven te hebben van de taken van kerkelijk werkers, ambtsdragers en psychosociale hulpverleners.

7.3.3 Kansen

- *Beschikbaarheid respondenten.* Van tevoren waren de onderzoekers zich bewust van het feit dat het moeilijk zou kunnen zijn om respondenten te krijgen voor het houden van de interviews. Dit verliep gelukkig erg voorspoedig. Via de voorstudie waren er al snel voldoende kerkelijk werkers en ambtsdragers als respondenten voor een interview. Doordat er in deze groep meer respondenten hadden dan we daadwerkelijk nodig hadden, was het ook geen probleem dat er een aantal respondenten uitgevallen zijn wegens tijdgebrek of onvoorziene omstandigheden.
- *Interessant thema onderzoek.* De interesse in het onderzoek en de resultaten van het onderzoek waren groot. Dit kwam ook vanwege de actualiteit en de belangrijke rol van de kerk binnen de samenleving. Ondanks dat er ambtsdragers en kerkelijk werkers waren die vanwege tijdgebrek of op een andere manier verhinderd waren om als respondent te fungeren voor het onderzoek waren zij wel geïnteresseerd in de resultaten van het onderzoek. Voor het publiceren van de onderzoeksresultaten en de naamsbekendheid van Kerkconsult ligt hier een kans.

7.3.4 Bedreigingen

- *Anonimiseren respondenten onderzoeksverslag.* De keuze is gemaakt om respondenten naar wens te anonimiseren. Vanuit een aantal respondenten was dit de vraag. Binnen het onderzoek is dit enigszins een zwakker punt. Hierdoor kunnen er geen conclusies getrokken worden over de behoeften van verschillende denominaties.
- *Weinig openbare documenten.* Bij het documentonderzoek kwamen we erachter dat de kerken uit de achterban van Kerkconsult niet zoveel openbare documenten hebben die gaan over de invulling of mening over psychosociale problematiek. De informatie die we wel gevonden hebben, was ondersteunend voor de rest van hoofdstuk 2.

7.4 Procesevaluatie

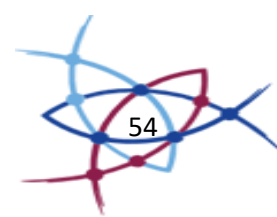
De uitvoering van het onderzoek is volledig volgens het plan van aanpak verlopen. Zoals hierboven beschreven zijn er een aantal beslissingen geweest die van invloed waren op de start van het onderzoek en het uiteindelijke product. Er is geprobeerd om de geldigheid van de onderzoeksresultaten te vergroten door middel van onder andere triangulatie (Baarda, et al., 2013, p. 244). De verschillende bronnen en dataverzamelmethodes zijn in paragraaf 1.7 beschreven. Doordat verschillende bronnen en methodes zijn gebruikt, is de geldigheid van het onderzoek vergroot.

De betrouwbaarheid van het praktijkonderzoek is vergroot doordat alle interviews opgenomen zijn met geluidsapparatuur. Voor het overgrote gedeelte van de respondenten was dit niet verstorend. De interviews zijn aan de hand van de opnames letterlijk uitgetypt en opgenomen in het bronnenboek. De interviews zijn binnen twee dagen na het houden van de interviews uitgewerkt, zodat de omstandigheden waarin de interviews gehouden werden zo goed mogelijk op te halen waren. Doordat beide onderzoekers de geluidsfragmenten nog terug konden luisteren en terug konden lezen, konden de onderzoekers zo ook op één lijn komen over bepaalde meningen. Verder zijn alle interviews verwerkt in het programma Atlas TI.

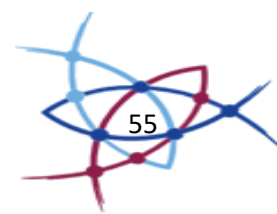
De samenwerking tussen opdrachtgever en onderzoekers is goed verlopen. Op het moment dat de opdrachtgever of de onderzoekers vragen hadden over het verloop van het onderzoek werd hierin snel met elkaar geschakeld, waardoor het onderzoeksproces niet stil kwam te staan. De onderzoekers werden hierdoor ook steeds opnieuw gemotiveerd om een goed product af te leveren bij de opdrachtgever, met dit onderzoeksverslag als resultaat.

Bibliografie

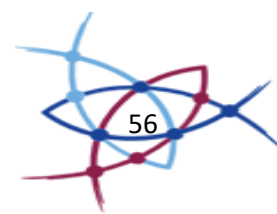
- Baarda, B., Bakker, E., Fisher, T., Julsing, M., Goede, M. d., Peters, V., & Velden, T. v. (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Baas, C. (2016). *Stemmingsklachten. Methoden casuïstiek en oefeningen*. Amsterdam: SWP.
- Benedictus XVI, P. (2006). *Deus Caritas Est*. Vaticaanstad: Libreria Editrice Vaticana.
- Bette, J., van den Brink, G., Courtz, H., & van Veelen, G. (2001). *Studiebijbel. De Handelingen van de Apostelen*. Zaltbommel: Koninklijke Van de Garde.
- Bette, J., Zwiep, A., & van den Brink, G. (2012). *Bijbelcommentaar Lucas. Studiebijbel Nieuwe Testament, deel 4*. Veenendaal: Centrum voor Bijbelonderzoek.
- Bouwkamp, R., & Bowkamp, S. (2010). *Handboek psychosociale hulpverlening*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Crijns, H., Elhorst, W., Miedema, L., Noordegraaf, H., Robbers-van Berkel, P., Stoppels, S., & van Well, H. (2004). *Barmhartigheid en gerechtigheid. Handboek diaconiewetenschap*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Crijns, H., Hogema, E., Miedema, L., Noordegraaf, H., Robbers-van Berkel, P., Van Well, H., Arts-Honselaar, H. (2011). *Diaconie in beweging. Handboek diaconiewetenschap*. Utrecht: Uitgeverij Kok.
- Deputaten Diaconaat. (2014, Oktober). *De ander de naaste*. Opgehaald van CGK: <http://cgk.nl/project/deputatendiaconaat/>
- Deputaten Herziening Kerkorde Gkv. (2017, april 19). *Gkv Kerkorde*. Opgehaald van Gkv: <http://www.gkv.nl/wp-content/uploads/2014/09/Kerkorde-2014.pdf>
- Diaconaal Steunpunt. (2017, april 19). *Yes, ik ben diaken!*. Opgehaald van www.diaconaalsteunpunt.nl: <http://diaconaalsteunpunt.nl/download/3753/>
- Dongen, M. v., & Davelaar, M. (2011). *Evaluatie Kerkmaatschappelijk werk van Stichting De Driehoek. Onderzoek binnen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt naar kwaliteit, behoefte en draagvlak*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Doorewaard, H., & Verschuren, P. (2015). *Het ontwerpen van een onderzoek*. Amsterdam: Boom Lemma Uitgevers.
- Drooger, W., Heystek, A., & Prins, D.-A. (2007, Februari). *Informatiemap WMO*. Zwolle: Diaconaal Steunpunt. Opgehaald van Diaconaal Steunpunt.
- Eikelboom, P. (1998). Hulp vragen bij psychische nood. In J. v. Wal, *Psychische nood: Ambt, gemeente en hulpverlening* (pp. 51-67). Heerenveen: Uitgeverij J.J. Groen en Zoon.
- Ganzevoort, R. R., & Visser, J. (2009). *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*. Zoetermeer: Uitgeverij Meinema.
- Ganzevoort, R. R., & Visser, J. (2014). *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*. Zoetermeer: Uitgeverij Meinema.

- GDD en CDC. (2013, Oktober 1). *Diaconaat 2020*. Opgehaald van Diaconaal steunpunt: <http://diaconaalsteunpunt.nl/downloads/>
- Generaal Diaconaal Deputaatschap en Classicale Diaconale Commissie. (2013, Oktober 1). *Diaconaat 2020*. Opgehaald van Diaconaal steunpunt: <http://diaconaalsteunpunt.nl/downloads/>
- Groot, F. d., & Sluijs, N. v. (2008). *Zo maak je een... Marketingplan*. Groningen: Noordhoff Uitgevers. Opgehaald van Intemarketing.
- Heitink, G. (1992). *Pastoraat als hulpverlening. Inleiding in de pastorale theologie en psychologie*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Heitink, G. (1998). *Pastorale zorg. Theologie - differentiatie - praktijk*. Kampen: Kok.
- Hoek, J. (2008). *Geroepen in een nieuwe eeuw. Geheim en missie van de gemeente*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum.
- Jager - Vreugdenhil, M. (2012). *Nederland participatieland. De ambitie van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) en de praktijk in buurten, mantelzorgrelaties en kerken*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Jager-Vreugdenhil, M. (2013). Kerken en de ambitie van de Wet maatschappelijke ondersteuning. *Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid*, 79-98.
- Kok, J. (1998). Samenwerking tussen hulpverlening en pastoraat. In J. v. Wal, *Psychische nood. Ambt, gemeente en hulpverlening* (pp. 109-135). Heerenveen: Uitgeverij J.J. Groen en Zoon.
- Leeflang, A. (2015). Diaconaat in de samenleving. In M. Geluk, & A. Peters, *Diaconaat, hoe doe je dat? Handvatten voor startende diakenen* (pp. 59-67). Zoetermeer: Uitgeverij Kok.
- Magnée, T., Beurs, D. d., & Verhaak, P. (2015). *Een analyse van NIVEL zorgregistraties gegevens van 2010-2014*. Opgehaald van NIVEL Zorgregistraties: <https://www.nivel.nl/node/2430?database=ChoicePublicat&preref=1002604>
- Meulen, H. v. (2010). *Liefdevol oog en open oor. Handboek pastoraat in de christelijke gemeente*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum.
- Meulen, H. v. (2010). 'Zeggen dat er een Herder is' - over de vraag: wat is pastoraat? In H. van der Meulen, *Liefdevol oog en open oor. Handboek pastoraat in de christelijke gemeente*. (pp. 11-35). Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum.
- Miedema, L. (2008). *Nieuw diaconaat. Gids voor diakenen en diaconale vrijwilligers*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum.
- Noordegraaf, A. (2010). Omzien naar elkaar - de pastorale gemeente. In H. v. Meulen, *Liefdevol oog en open oor* (pp. 36-56). Amsterdam: Uitgeverij Boekencentrum.
- Noordegraaf, A., & Hertog, G. d. (2009). *Dienen en delen. Basisboek diaconaat*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum.
- Noordegraaf, H. (2010). Om barmhartigheid en gerechtigheid. In E. Sengers, & B. Koet, *Chesed, caritas, diaconie, zakaat. 'Zorg voor de naaste' in jodendom, christendom en islam*. (pp. 43-58). Delft: Uitgeverij Eburon.
- Noordegraaf, H. (2011). Diaconaat en verzorgingsstaat. In H. Crijns, & H. Noordegraaf, *Diaconie in beweging. Handboek diaconiewetenschap* (pp. 271-293). Kampen: Kok.

- Oomes, M., Bosman, E., & Langerak, N. (2014, Januari). *Trends in de samenleving. Ontwikkelingen op het gebied van demografie, economie, media en informatie binnen het sociaal-culturele domein*. Opgehaald van Koninklijke Bibliotheek:
<https://www.kb.nl/sites/default/files/trends-in-de-samenleving-2.pdf>
- Protestantse Kerk in Nederland. (2017, mei 17). *Actief in de kerk*. Opgehaald van Protestantse Kerk:
<https://www.protestantsekerk.nl/actief-in-de-kerk/werken/kerkelijk-werker/kerkelijk-werker>
- Roest, H. d. (2010). *Een huis voor de ziel. Gedachten over de kerk voor binnen en buiten*. Zoetermeer: Uitgeverij Meinema.
- Roorda-Lukkien, C., & Kuiper, R. (2008). *Leidinggeven aan liefdewerk. Een onderzoek naar taken en competenties van diakenen in de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt*. Zwolle: Centrum voor Samenlevingsvraagstukken.
- Schenderling, J. (2008). *Beroepsethiek voor pastores*. Budel: DAMON.
- Sengers, E. (2010). Caritas. Een actueel woord uit een mooie traditie. In E. Sengers, & B. Koet, *Chesed, caritas, diaconie, zakaat. 'Zorg voor de naaste' in jodendom, christendom en islam*. (pp. 59-70). Delft: Uitgeverij Ebron.
- Sociaal en Cultureel Planbureau. (2011, Maart). *Actuele maatschappelijke ontwikkelingen 2010*. Opgehaald van Sociaal en Cultureel Planbureau:
https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2011/Actuele_maatschappelijke_ontwikkelingen_2010
- Tensen, M. (2007). *Wat en waarom ik geloof*. Almere: Coconut.
- Vries, K. d. (2012). Ambten in de praktijk. In M. Assink, *De praktijk van het ambt. Handreiking aan nieuwe ambtsdragers* (pp. 28-51). Uitgeverij de Vuurbaak: Barneveld.
- Vries, S. d. (2012). *Eropaf... en dan? De Rol van het Maatschappelijk Werk in het Nieuwe Welzijn*. Amsterdam: SWP.

Bijlagen

Bijlage 1 – Interviewprotocol ambtsdragers en kerkelijk werkers

Formele aspecten

Gegevens respondent

Naam:

Functie / relatie:

Aantal jaren ervaring:

Identificatienummer van het interview:

Vooraf

Introductie

- Verwijzen naar doel van het interview. Doel van o.a. dit interview en de interviews die we nog zullen houden met andere respondenten is om inzicht te krijgen in de behoeften van ambtsdragers en kerkelijk aan professionele hulpverlening bij psychosociale problematiek binnen de kerkelijke gemeente.
- Verwijzen naar contact wat al heeft plaatsgevonden

Afspraken

- Het gesprek wordt opgenomen en zal na beoordeling van het onderzoek worden verwijderd.
- De informatie uit het interview zal zorgvuldig worden verwerkt en uitsluitend gebruikt worden voor het onderzoek.
- Het uitgewerkte interview zal worden opgenomen als bijlage in het onderzoeksrapport.
- Geïnterviewde is niet verplicht te antwoorden op de aan hem of haar gestelde vragen.
- Het interview kan indien gewenst anoniem worden uitgewerkt i.v.m. de privacy.
- Het uitgeschreven interview zal worden toegestuurd naar geïnterviewde voor een eventuele correctie of aanvulling.

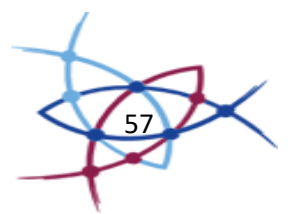
Inhoudelijke aspecten

Openingsvraag

Op welke manier bent u binnen de kerkelijke gemeente betrokken bij het verlenen van zorg aan mensen met psychosociale problematiek?

Topics

- Zorgtaak/-plicht
 - Wat is uw visie op de zorgtaak van de kerkelijke gemeente?
- Geloof en hulpverlening
 - Wat is uw visie op geloof en hulpverlening?
 - Wat is de meerwaarde die het christelijke geloof te bieden heeft in de hulpverlening?
- Grens pastoraat/hulpverlening
 - Wat is de grens? Tot wanneer doet een ambtsdrager het zelf?
 - Wanneer en hoe vindt doorverwijzing plaats?
- Psychosociale hulpverlening
 - Op welke specifieke gebieden voorziet u problemen in de psychosociale zorg die men aan gemeenteleden willen bieden?

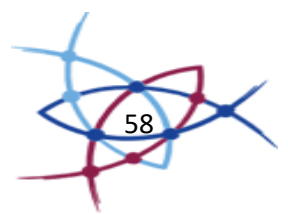

- Welke stappen worden genomen wanneer men binnen de kerkelijke gemeente dreigt vast te lopen?
- Wat zou volgens u de toegevoegde waarde kunnen zijn van een hulpverleningsinstantie verbonden aan de kerkelijke gemeente waar men op terug kan vallen?
- Behoeften
 - Welke behoeften leven er bij u of uw kerk op het gebied van laagdrempelige hulp en ondersteuning bij psychosociale hulpvragen?
 - Op welke manier zou een hulpverleningsinstantie volgens u aan kunnen sluiten bij de behoeften die er leven?

Procesaspecten

Storende punten

Korte indruk van het interview

Bijlage 2 – Interviewprotocol professioneel hulpverleners

Formele aspecten

Gegevens respondent

Naam:

Functie/relatie:

Aantal jaren ervaring:

Identificatienummer van het interview:

Vooraf

Introductie

- Verwijzen naar contact wat al heeft plaatsgevonden.
- Verwijzen naar doel van het interview. Doel van o.a. dit interview en de interviews die we nog zullen houden met andere respondenten is om inzicht te krijgen in voorwaarden voor professionele hulpverlening binnen de kerkelijke gemeenten.

Afspraken

- Het gesprek wordt opgenomen en zal na beoordeling van het onderzoek worden verwijderd.
- De informatie uit het interview zal zorgvuldig worden verwerkt en uitsluitend gebruikt worden voor het onderzoek.
- Het uitgewerkte interview zal worden opgenomen als bijlage in het onderzoeksrapport.
- Geïnterviewde is niet verplicht te antwoorden op de aan hem of haar gestelde vragen.
- Het interview kan indien gewenst anoniem worden uitgewerkt i.v.m. de privacy.
- Het uitgeschreven interview zal worden toegestuurd naar geïnterviewde voor een eventuele correctie of aanvulling.

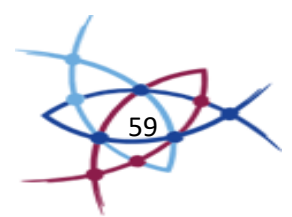
Inhoudelijke aspecten

Openingsvraag

- Wat is uw visie op de rol van professionele hulpverlening binnen de kerkelijke gemeente?

Topics met voorbeeldvragen

- Visie
 - Wat is uw visie op geloof en hulpverlening?
 - Hoe kijkt u aan tegen conflicten dan wel integratie van wetenschap (psychologie) en christelijk geloof in de hulpverlening?
 - Op welke manier zou professionele hulpverlening binnen de kerkelijke gemeente van meerwaarde kunnen zijn volgens u?
- Professionaliteit
 - Hoe rust u zichzelf toe op uw christen-zijn in uw professionaliteit?
 - Op welke manier werkt uw geloof door in uw beroepshouding en werkwijze?
 - Welke plek nemen religieuze interventies (gebruik Bijbel, gebed, muziek) in binnen uw werk als professioneel hulpverlener?
- Hulpverlening binnen de kerk
 - Wordt psychosociale problematiek binnen kerkelijke gemeenten voldoende erkend volgens u?

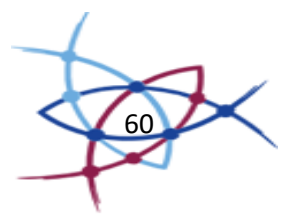

- Is er volgens u genoeg aandacht voor mensen met psychosociale problematiek binnen de kerkelijke gemeente?
- Hoe denkt u dat de hulp binnen de kerkelijke gemeente nu vormgegeven wordt en hoe zou dat vormgegeven moeten worden volgens u?
- Tegen welke problemen zou professionele hulpverlening binnen de kerkelijke gemeente aan kunnen lopen?
- Professionele hulpverlening
 - Is er volgens u voldoende ruimte voor professioneel hulpverleners binnen de kerkelijke gemeente?
 - Op welke manier kan de professionele hulpverlening volgens u het beste aansluiten bij de kerkelijke gemeenten?
 - Wat zou er qua professionele hulpverlening aangeboden moeten worden binnen de kerkelijke gemeente aan de hand van de behoeften die er zijn?
 - Wat zou de meerwaarde zijn van professionele hulpverlening binnen de kerk?
- Samenwerking
 - Op welke manier spelen geloofsvragen een rol in de hulpverlening die door u geboden wordt?
 - Op welke manier zou er samengewerkt kunnen worden met pastoraat/diaconaat?
 - Wat zijn volgens u belangrijke punten/voorwaarden in een samenwerkingsrelatie tussen kerkelijke gemeenten en hulpverleningsinstanties?

Procesaspecten

Storende punten

Korte indruk van het interview

Bijlage 3 – Labels en kernlabels

Kernlabels en sublabels:

Problematieken

- Relatieproblemen
- Huwelijksproblemen
- Opvoedproblemen
- Verwevenheid problematiek
- Verborgen problematiek
- Cultuurverschillen
- Materiële ondersteuning
- Psychische stoornissen
- Geloofsopvoeding
- Omgang langdurige zorg
- Identiteitsproblemen
- Financiële problemen
- Eenzaamheid ouderen
- Rouwverwerking
- Stress-gerelateerde problemen

Beleid en organisatie

- Ontbreken beleid
- Belemmering ambtstermijn
- Kennis sociale kaart
- Missionair-zijn
- Veilig klimaat
- Supervisie
- Intervisie

Ondersteuning

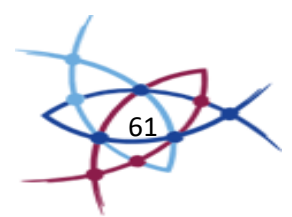
- Taak ambtsdragers
- Taak pastoraat
- Taak diaconaat
- Taak kerk
- Taak professioneel hulpverlener
- Gemeenteleden als ondersteunend netwerk
- Onderling pastoraat
- Begeleiden naar professionele hulp
- Signaleren
- Doorverwijzen

Grenzen

- Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers
- Grenzen cliënt/pastorant
- Grenzen hulp kerk
- Grenzen professioneel hulpverleners
- Grens bepalen per situatie

Toerusting en training

- Toerusting beginnend ambtsdragers
- Toerusting vrijwilligers

- Training signalering
- Training (persoonlijke) grenzen
- Training gespreksvaardigheden
- Toerusting hulpverlening
- Gebruik van kennisnetwerk

Hulpaanbod

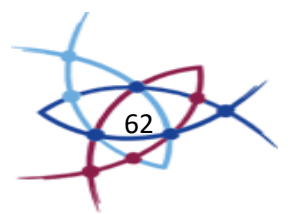
- Zelfredzaamheid hulpvragers
- Bestaand hulpverleningsaanbod
- Consultaties
- Beleidsvorming
- Vast contactpersoon
- Cursusaanbod
- Overnemen casuïstiek
- Workshops

Samenwerking

- Zichtbaarheid hulpverleningsorganisatie
- Afstemming kerk en hulpverlening
- Pastoraat naast hulpverlening
- Verbinding netwerk en professional

Geloof en hulpverlening

- Verbinding geloof en hulpverlening
- Bijbel als richtlijn
- Religieuze interventies
- Christelijke hulpverlening

Bijlage 4 – Definiëring kernlabels

Problematieken

Onder problematieken vallen de verschillende problematieken die voorkomen in dit onderzoek. Dit zijn problemen op het gebied van: relatie, huwelijk, opvoeding, identiteit, financiën en stress. Ook worden problemen die ontstaan door cultuurverschillen onder dit kernlabel besproken. Verder gaat het om de omgang met langdurige zorg, eenzaamheid bij ouderen, rouwverwerking en wordt er gesproken over verborgen problematiek. Verwevenheid problematieken valt ook onder dit kernlabel.

Beleid en organisatie

Onder dit kernlabel vallen labels die te maken hebben met het beleid en de organisatie van kerkelijke gemeenten. Eén van de labels spreekt over het ontbreken van beleid. Verder komen de belemmeringen die het ambtstermijn met zich meebrengt aan bod. Voor beleid en organisatie is ook de kennis van de sociale kaart van belang, de visie op missionair-zijn van de kerkelijke gemeente en een veilig klimaat van belang.

Ondersteuning

Bij het kernlabel ondersteuning gaat het om de manieren waarop een organisatie als Kerkconsult ondersteuning kan bieden. Het gaat hier ten eerste om de taak van ambtsdragers, de taak van het diaconaat en pastoraat, de taak van de kerk en de taak van professioneel hulpverleners. Ook wordt er gekeken naar gemeenteleden als ondersteunend netwerk en onderling pastoraat. Op het gebied van ondersteuning wordt er als laatste gekeken naar signalering en doorverwijzen.

Grenzen

Onder het kernlabel grenzen worden de grenzen van individuen. Zo vallen de labels grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers, cliënt/pastorant, hulp kerk en professioneel hulpverleners hieronder. Ook wordt er gekeken naar hoe men de grens bepaalt per situatie.

Toerusting en training

Op het gebied van toerusting en training wordt er door labels een onderscheid gemaakt in verschillende manieren van toerusting en training. Het gaat hier om toerusting beginnend ambtsdragers, vrijwilligers en hulpverlening. Training gaat om de gebieden: signaleren, (persoonlijk) grenzen en gespreksvaardigheden. Ook valt hieronder het gebruik van het kennisnetwerk op het gebied van toerusting en training.

Hulpaanbod

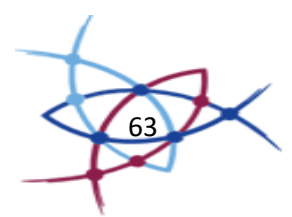
Het hulpaanbod wordt onderverdeeld in verschillende labels. Allereerst wordt er onderscheid gemaakt in de zelfredzaamheid van hulpvragers en het bestaande hulpverleningsaanbod. Het overige aanbod is gespecificeerd op het aanbod van Kerkconsult. Het gaat hier om cursusaanbod, consultaties, overnemen casuïstiek, workshops, beleidvorming en het hebben van een vast contactpersoon.

Samenwerking

Bij het kernlabel samenwerking wordt er gekeken naar de mogelijkheden die er zijn op het gebied van samenwerking tussen kerkelijke gemeenten en Kerkconsult (of in sommige gevallen een andere hulpverleningsorganisatie). Labels hierbij zijn: zichtbaarheid hulpverleningsorganisatie, afstemming kerk en hulpverlening, pastoraat naast hulpverlening en de verbinding van netwerk en professional.

Geloof en hulpverlening

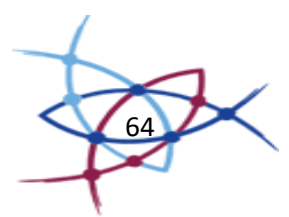
Het laatste kernlabel richt zich op fragmenten die te maken hebben met geloof en hulpverlening. Hier gaat het om de verbinding van het geloof en hulpverlening, christelijke hulpverlening, de Bijbel als richtlijn en het gebruik van religieuze interventies.

Bijlage 5 – Uitleg labelsysteem

In bijlage 6 en 7 is het labelsysteem te vinden van dit onderzoek. Het labelsysteem is onderverdeeld in het labelsysteem naar aanleiding van de interviews met ambtsdragers en kerkelijk werkers in bijlage 6 en de interviews met professionele hulpverleners in bijlage 7.

Het labelsysteem is opgebouwd naar aanleiding van de verschillende kernlabels die zijn uitgewerkt in bijlage 4. In de eerste kolom van het labelsysteem staan de kernlabels. In de tweede kolom van het systeem staat vervolgens tot welk label het fragment behoort. De derde kolom bevat het fragmentnummer. De fragmentnummers zijn gebaseerd op de respondenten. Een fragment met AD ervoor staat voor ambtsdragers/kerkelijk werkers en een fragment met PH ervoor staat voor professionele hulpverlener. Het cijfer voor de punt verwijst vervolgens naar het interviewnummer. Het cijfer achter de punt verwijst naar het nummer van het fragment. In de laatste kolom staat vervolgens het tekstfragment.

Bijlage 6 – Labelsysteem ambtsdragers en kerkelijk werkers

Problematiek

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Tekstfragment
Problematieken	Relatieproblemen	AD1.2	Nou relatieproblematiek. Natuurlijk die contextuele hulpverlening gaat natuurlijk heel erg over relaties. En dan intergenerationeel, je onderzoekt altijd, hoe zit het met de relatie van je ouders. Met je grootouders, hoe was dat? Je ziet vaak dat dingen die in het verleden problemen hebben opgeleverd die komen vaak terug in een volgende generatie. En die kunnen echt zo door-etteren. Dus relaties. Natuurlijk huwelijksproblemen, identiteitsproblemen...
Problematieken	Relatieproblemen	AD5.26	Bijvoorbeeld voor bepaalde relatieproblemen, in huwelijken, maar ook met familie of met familie verder weg of dochters of zonen die ze al twintig jaar niet gezien hebben. Nou dat zijn hele grote problemen om die weer goed te maken. In de praktijk zijn we heel veel met soort relatiebemiddeling bezig, ook in de gemeente met allerlei dingen. En dat is moeilijk.
Problematieken	Relatieproblemen	AD6.1	...ik zou me zo kunnen voorstellen dat bijvoorbeeld er minder problematiek is als het gaat om opvoeden, financiële problemen misschien, dat soort dingen. Het zit hem misschien iets meer in de relationele manier.
Problematieken	Relatieproblemen	AD7.28	We zien een groei en uitdaging in opvoedingsproblematiek. Huwelijksondersteuning, ondersteuning in relaties en mensen die langdurig ziek zijn. Mensen die langdurig ziek zijn hebben daar natuurlijk zelf een probleem mee, maar je ziet ook een groep kinderen of partner rondom hen heen waar toch wellicht meer hulpverlening zou moeten zijn dan alleen pastoraat.
Problematieken	Huwelijksproblemen	AD1.2	Nou relatieproblematiek. Natuurlijk die contextuele hulpverlening gaat natuurlijk heel erg over relaties. En dan intergenerationeel, je onderzoekt altijd, hoe zit het met de relatie van je ouders. Met je grootouders, hoe was dat? Je ziet vaak dat dingen die in het verleden problemen hebben opgeleverd die komen vaak terug in

			een volgende generatie. En die kunnen echt zo door-etteren. Dus relaties. Natuurlijk huwelijksproblemen, identiteitsproblemen...
Problematieken	Huwelijksproblemen	AD1.3	Zoals, natuurlijk cultuurverschillen. Vaak huwelijksproblemen die ze hebben, vaak financiële problemen, asielzoekers zijn er, ze komen op ons pad.
Problematieken	Huwelijksproblemen	AD4.6	En daarnaast heb je denk ik wel, ben je als kerk wel een van de eerste als mensen gaan scheiden bijvoorbeeld en dan na de scheiding. Daar probeer je natuurlijk wel betrokken te zijn. (...) Maar in zo'n geval zou je wel denk ik als kerk vooraan staan, omdat je ziet dat iemand vereenzaamd of financieel in moeilijkheden komt en daardoor ook, nou ja, andere grenzen overgaat.
Problematieken	Huwelijksproblemen	AD7.15	We zien een groei en uitdaging in opvoedingsproblematiek. Huwelijksondersteuning, ondersteuning in relaties en mensen die langdurig ziek zijn. Mensen die langdurig ziek zijn hebben daar natuurlijk zelf een probleem mee, maar je ziet ook een groep kinderen of partner rondom hen heen waar toch wellicht meer hulpverlening zou moeten zijn dan alleen pastoraat.
Problematieken	Opvoedproblemen	AD1.9	Nee wel meer voor de ouders van kinderen met een autistiestoornis want die hebben het zwaar. Want onze diensten zijn soms best lang. Kan soms anderhalf uur zijn, we willen dus heel graag dat de kinderen in hun eigen kring zijn, met de kinderen, zodat ze niet alleen maar stil hoeven zitten in de kerk want dan hebben die ouders geen leven. En we zien echt sommige ouders worstelen met ze om hun kind dan stil te houden.
Problematieken	Opvoedproblemen	AD2.4	Een gezin met 2 of 3 kinderen, je ziet gewoon dat ze struggelen en nu hebben we daar een ouder echtpaar die vroeger ook moeite hebben gehad om dat ze kinderen hadden met autisme en dat soort dingen, die hebben we nu gekoppeld aan dat echtpaar.
Problematieken	Opvoedproblemen	AD7.15	We zien een groei en uitdaging in opvoedingsproblematiek. Huwelijksondersteuning, ondersteuning in relaties en mensen die langdurig ziek zijn. Mensen die langdurig ziek zijn hebben daar natuurlijk zelf een probleem mee, maar je

			ziet ook een groep kinderen of partner rondom hen heen waar toch wellicht meer hulpverlening zou moeten zijn dan alleen pastoraat.
Problematieken	Verwevenheid problematiek	AD1.6	Nou, soms is het een te groot probleem voor mij. (...) En dan is het lastig om alleen te zeggen, 'ja maar ik ben alleen voor het psychosociale stukje en niet voor de financiën', want die financiën maken dat ze psychische problemen heeft. En om daar heel goed een scheiding tussen te maken is niet altijd mogelijk.
Problematieken	Verwevenheid problematiek	AD1.12	Het was op zich niet iemand die nou heel psychisch in de knoop zat, maar wel heel erg met haar geloof in de knoop zat. En dat doorspekte wel haar hele leven. En ook de relatie met haar man.
Problematieken	Verwevenheid problematiek	AD1.14	Als mensen problemen hebben met elkaar hebben ze ook problemen met God. En dus soms moet eerst horizontaal opgelost worden voordat ze weer de weg naar God kunnen vinden. En dat vind ik ook iets heel moois, dat je zeg maar... Alle ruis die er is helpt wegnemen, zodat ze zelf geleidelijk aan weer de weg naar God mogen vinden.
Problematieken	Verwevenheid problematiek	AD5.12	...maar ik denk dat we anders moeten kijken naar psychische nood dan gebruikelijk was. Ik signaleer een wat holistische tendens die nu komt, maar ik denk dat dus het grensvlak suggereert dat er twee gebieden zijn. Ik denk dat die twee heel erg verweven zijn met elkaar, heel erg verweven. Kijk een depressie kan te maken hebben met je godsbeeld, maar het kan ook je godsbeeld bepalen bijvoorbeeld.
Problematieken	Verwevenheid problematiek	AD8.12	Ik denk dat het samen kan gaan, maar dat het wel andere verantwoordelijkheden zijn. Iemand die een psychiatrische stoornis heeft of iemand met psychosociale problemen, dat daar levensvragen een rol spelen, dat is evident.
Problematieken	Verborgen problematiek	AD1.21	Ja, nou wat jij zo net noemde over pornoverslaving. Ik denk dat het speelt, ik weet dat het speelt, maar de mensen willen het verborgen houden.
Problematieken	Verborgen problematiek	AD1.22	Wij hebben toch veel mensen die daar niet mee komen. Dus dan weet je ook niet zo goed of ze behoefte zouden hebben aan om daar iets aan te doen. Maar ik denk dat het speelt. Maar er blijft heel veel verborgen.

Problematieken	Verborgen problematiek	AD1.23	Maar mensen zitten toch nog wel heel erg in de schaamte bij ons om daar mee tevoorschijn te komen. En dat is nog wel een dingetje. Maar ik denk wel dat het er is.
Problematieken	Verborgen problematiek	AD4.23	Ik denk dat mensen dat heel eenvoudig kunnen verbergen voor een kerkelijk werker. En sowieso als je in zo'n situatie zit ook als dader, denk ik dat je al heel gauw dit soort gesprekken buiten de deur houdt.
Problematieken	Verborgen problematiek	AD7.3	In onze gemeente, en in meerdere gemeentes merk ik dat, gaat niet iedereen naar een huiskring toe of is iedereen heel actief betrokken bij een huiskring en daardoor zijn er ook nog wel wat mensen onder de radar.
Problematieken	Cultuurverschillen	AD1.3	Zoals, natuurlijk cultuurverschillen. Vaak huwelijksproblemen die ze hebben, vaak financiële problemen, asielzoekers zijn er, ze komen op ons pad.
Problematieken	Cultuurverschillen	AD1.5	Dus Irak, Iran, Afghanistan, dat begint nu een beetje binnen te komen. En daar moeten we wat mee. Hè, het was in het verleden af en toe is eentje. Maar nu lijkt het erop dat er wat meer begint binnen te komen. Dus daar moeten we beleid op gaan maken als, met de kerk om daar een goede opvang voor te krijgen.
Problematieken	Cultuurverschillen	AD1.25	Maar er zullen ook statushouders binnenkomen. Dus andere culturen dat is denk ik wel iets wat nog een beetje moeten zoeken.
Problematieken	Cultuurverschillen	AD2.21	Wij hebben Ghanezen, Congolezen, Surinamers, overal vandaan. Super leuk, ik houd echt van die veelkleurigheid zeg maar, maar soms zit je op zulke andere waarden, dat je denkt: 'ja hoe doe je dat eigenlijk, en wat vinden wij dan, wat is onze maatstaf, klopt dat echt?'
Problematieken	Cultuurverschillen	AD2.22	Er zijn echt heel gesloten culturen. Die gaan echt niet zeggen dat ze financiële problemen hebben. Als kerk bijvoorbeeld, hoe ga je daar dan mee om?
Problematieken	Psychische stoornissen	AD1.8	Veel autisme, hebben we veel in onze kerk.
Problematieken	Psychische stoornissen	AD1.9	Nee wel meer voor de ouders van kinderen met een autisimestoornis want die hebben het zwaar. Want onze diensten zijn soms best lang. Kan soms anderhalf uur zijn, we willen dus heel graag dat de kinderen in hun eigen kring zijn, met de kinderen, zodat ze niet alleen maar stil hoeven zitten in de kerk

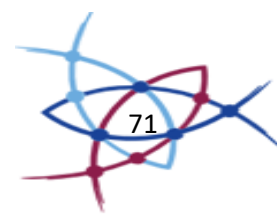
			want dan hebben die ouders geen leven. En we zien echt sommige ouders worstelen met ze om hun kind dan stil te houden.
Problematieken	Psychische stoornissen	AD7.25	Ook gezinnen met kinderen met een labeltje, dat zegt op dit moment voldoende want ik ken alle labeltjes niet precies, maar die problematiek komt ook veel voor.
Problematieken	Psychische stoornissen	AD8.20	Wij hebben in onze gemeente heel veel jongeren met een afkorting, in de maatschappij hebben we heel veel jongeren met een afkorting en daar moeten we wel wat mee.
Problematieken	Geloofsopvoeding	AD3.18	Ja, opvoeding is een leuke. Zeker. Vooral binnen jonge gezinnen is het toch wel een beetje de vraag: 'ga eens leren bidden met je kinderen of aan tafel...'
Problematieken	Geloofsopvoeding	AD3.19	En als je kijkt naar gewoon sociale aspecten. Ik denk dat je dat wel gewoon kan meenemen daarin zeg maar. Hè want ik denk dat heel veel sociale aspecten gewoon gebaseerd zijn op dingen uit de Bijbel. Van 'hoe ga je met elkaar om? Hoe kijk je als jonge man zeg maar, of een jongen van 13 of 14 jaar, hoe ga je naar vrouwen kijken?' Ik denk dat het gewoon allemaal binnen één bol past.
Problematieken	Omgang langdurige zorg	AD3.9	We hebben één gezin, zij hebben een kindje, nou dat is gehandicapt en die mensen die in dezelfde kring wonen, die koken dan wel eens of die nemen wel eens wat werk uit handen. Maar dat is echt gewoon puur ad hoc. Kindje is nu 2 en die kring die wordt het op den duur ook niet zat zeg maar, maar die hebben wel zoiets van: 'hé het wordt toch wel een beetje een belasting voor die mensen.' Dus ja daar zitten we nu een beetje mee van 'hoe gaan we dat nu aanpakken, want we kunnen niet tot het jochie zijn 18e die kring laten ondersteunen.'
Problematieken	Omgang langdurige zorg	AD7.15	We zien een groei en uitdaging in opvoedingsproblematiek. Huwelijksondersteuning, ondersteuning in relaties en mensen die langdurig ziek zijn. Mensen die langdurig ziek zijn hebben daar natuurlijk zelf een probleem mee, maar je ziet ook een groep kinderen of partner rondom hen heen waar toch wellicht meer hulpverlening zou moeten zijn dan alleen pastoraat.

Problematieken	Identiteitsproblemen	AD1.2	Nou relatieproblematiek. Natuurlijk die contextuele hulpverlening gaat natuurlijk heel erg over relaties. En dan intergenerationeel, je onderzoekt altijd, hoe zit het met de relatie van je ouders. Met je grootouders, hoe was dat? Je ziet vaak dat dingen die in het verleden problemen hebben opgeleverd die komen vaak terug in een volgende generatie. En die kunnen echt zo door-etteren. Dus relaties. Natuurlijk huwelijksproblemen, identiteitsproblemen...
Problematieken	Financiële problemen	AD1.3	Zoals, natuurlijk cultuurverschillen. Vaak huwelijksproblemen die ze hebben, vaak financiële problemen, asielzoekers zijn er, ze komen op ons pad.
Problematieken	Financiële problemen	AD1.7	Maar we proberen wel met een aantal mensen, er is dan ook een diaken die dan helpt met stukken financiën. Om dan stukken financiën, om de dingen op een rijtje te zetten want ze overziet het allemaal niet meer.
Problematieken	Financiële problemen	AD2.1	Sowieso vanuit de gemeente heb je regelmatig te maken vanuit een stukje diaconaat of financiële ondersteuning, dat doen we wel.
Problematieken	Financiële problemen	AD2.15	Ja en als het financieel is dus meer maatschappelijk werk-achtige zorg dus, materiële hulpverlening zeg maar, van 'nou je moet de boel op orde krijgen', dan kunnen we best wel voorzien. We hebben mensen met een goede boekhoudachtergrond. Dat vind ik heel mooi als je die kan koppelen.
Problematieken	Financiële problemen	AD3.8	We hebben geen budgetcoach in de gemeente bijvoorbeeld ofzo en dat is wel, dat zouden wij als diaconieën ook wel makkelijk vinden van: 'oké dit en dit en dit is het probleem en dat is natuurlijk ja... Dat moet wel een beetje anoniem blijven, maar dat je wel iemand kan vragen van: 'hé luister eens, zit die man op de goede weg of gaat die zichzelf alleen maar in de schulden helpen?'
Problematieken	Eenzaamheid ouderen	AD3.1	Als diaken heb je toch meer een beetje dan sta je een beetje naast de mensen, vooral bij de oudere mensen die vooral ja eenzaamheid dat is wel waar ik het meeste mee te maken krijg. Vooral wat oudere mensen die eh... (...) Ze zeggen niet dat ze eenzaam zijn, 'nee gaat prima weet je wel',

			maar ondertussen merk je wel van: 'ja wanneer kom je weer een keertje langs?' weet je wel.
Problematieken	Rouwverwerking	AD7.16	als pastoraal werker breng je die mensen bij de Heere Jezus, troost je, help je met rouwverwerking ook al is die persoon nog niet gestorven en wellicht is die hulpvraag wel wat groter dan alleen dat.
Problematieken	Stress-gerelateerde problemen	AD5.35	Ik denk ook, wat men tegenwoordig burn-out noemt, maar dat is vaak gewoon dat men vastloopt in iets. Ik denk dat daar ook heel veel nood is.

Beleid & organisatie

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Tekstfragment
Beleid & organisatie	Ontbreken beleid	AD2.11	Nee, maar we hebben geen document ofzo waarin we zeggen van, 'dan dragen we over.'
Beleid & organisatie	Ontbreken beleid	AD3.7	Geen beleid voor zeg maar en eigenlijk is het eigenlijk een beetje zo dat degene die toevallig daar langs gaat, die moet het maar een beetje aan z'n water aanvoelen van: 'hé dit kan ik nog wel zelf en dit kan ik niet' zeg maar. We hebben daar niet, we hebben daar totaal geen beleid voor. (...) En nou weet ik, ja binnen de kerkenraad, de ouderlingen zelf misschien dat ze daar onderling wel eens een keer mondeling eens wat over afgesproken hebben, maar we hebben geen officieel iets erover.
Beleid & organisatie	Ontbreken beleid	AD3.12	Als je kijkt naar wat grotere dingen, kun je best wel zeggen... het is wel fijn als je daar op papier gewoon even een stappenplan voor hebt van: 'dit, dit, dit... oké nu komen we er niet meer uit en dan zus en zo...'.
Beleid & organisatie	Ontbreken beleid	AD4.4	Nee er is geen, ik denk niet dat er iets is wat op papier staat en als het op papier staat dan staat het al heel lang op papier en heb ik het nog niet gezien.
Beleid & organisatie	Ontbreken beleid	AD6.2	Nou daar is geen beleid op in de zin van dat het vastligt, beschreven. Het is eigenlijk gewoon een heel pragmatische benadering.
Beleid & organisatie	Belemmering ambtstermijn	AD3.22	Bij ons is een ambt eindig hè in de Gkv. Dus dan mag je om de drie jaar, mag je weer stoppen. Nou dat heb je minimaal nodig om een relatie met elkaar op te bouwen. Dus als jij als ouderling ergens aankomt voor de eerste keer, jij belt aan, dan gaan die mensen echt niet hun huwelijksproblemen op straat gooien. Dus ik denk dat dat dus wel

			één ding waar je dan echt mee te maken krijgt.
Beleid & organisatie	Belemmering ambtstermijn	AD3.24	Ik denk de grootste problemen waar je tegenaan loopt dat je, omdat je ambt eindig is dat je geen goede relatie met mensen kunt opbouwen en daarom gewoon te laat bent met hulp verlenen. En dan is het probleem al zo groot. Ja dat had veel kleiner gebleven kunnen zijn zeg maar.
Beleid & organisatie	Belemmering ambtstermijn	AD4.9	Maar ik denk ook dat de professionele hulpverlening meer continuïteit uiteindelijk heeft dan een kerk. Want dat is toch op basis van vrijwilligheid en een ouderling treedt weer af en er komt weer een nieuwe.
Beleid & organisatie	Belemmering ambtstermijn	AD4.12	Maar ja, kijk voor een ambtsdrager zit er heel duidelijk een begin en een eind aan, maar het proces gaat eigenlijk eindeloos door. Dus je kunt wat dat betreft niet zeggen van: nu focussen we er ons op en we gaan nu beleid opstellen en we gaan nu iedereen trainen enzo. Want dan weet je gewoon over vijf jaar is dat weer weg. Dus eigenlijk moet je dat veel meer op de personen die daar in stappen, op dat moment zou je iets moeten doen.
Beleid & organisatie	Kennis sociale kaart	AD3.15	Binnen de eigen gemeente en die hoeft niet zelf een therapeut te zijn, maar die moet wel weer kunnen doorverwijzen van: 'hé jij hebt dit nodig of hé jij hebt dat nodig.'
Beleid & organisatie	Kennis sociale kaart	AD5.19	En dat in de praktijk je vaak gewoon bezig bent met iets en je niet beseft hoeveel hulplijnen je hebt. Je bent niet altijd bewust van die hulplijnen. Ik merk dat ik daar meer bewust van ben dan de mensen van het pastoraal team.
Beleid & organisatie	Kennis sociale kaart	AD5.20	Maar ik denk dat je gewoon niet bewust van bent wat het je te bieden heeft, door de hectiek ook. Op het moment dat je het druk hebt, ga je focussen in plaats van verbreden en ben je er zo mee bezig.
Beleid & organisatie	Missionair-zijn	AD1.4	Nu zitten we in een wijk met ook heel veel mensen die aan de rand van de samenleving zitten. We zijn we willen graag open naar buiten zijn. Dat betekent dat dus ook die mensen binnenkomen. En, en daar zitten ook vaak buitenlanders tussen.
Beleid & organisatie	Missionair-zijn	AD8.16	Dat is ook wel het gevolg van missionaire kerk zijn, dat je van alles binnenhaalt. Dat is nu eenmaal zo en daar moet je je ook mee zien te verhouden.

Ondersteuning

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Tekstfragment
Ondersteuning	Taak ambtsdragers	AD2.6	Ik moet eerlijk zeggen dat we het nu eigenlijk zien ontstaan, of daar ook op proberen... uh... te sturen klinkt vervelend, maar mensen aan elkaar te connecten, omdat je toch op een plaats zit waar ook die hulpvragen gezien worden, of in ieder geval, je ziet natuurlijk heel veel van de mensen die deel uit maken van de gemeente. Dus dan probeer ik die verbindingen te leggen. Dat vind ik dan een taak voor leiders.
Ondersteuning	Taak ambtsdragers	AD2.9	Ook als er bijvoorbeeld, ja even zwaar gezegd, zonde zijn he... een scheve schaats of er is echt iets misgegaan of het gaat in huis niet goed of. Dan voel je vanuit gemeente-zijn en de verantwoordelijkheid die je ook hebt als gemeentelider zeg maar, ook de vrijheid om in te spreken in iemands leven. Dat is echt anders, dan dat je daar zit omdat iemand een hulpvraag heeft vind ik.
Ondersteuning	Taak ambtsdragers	AD5.1	Ik ben dus voorganger van de gemeente. Veel hulpvragen komen bij mij direct binnen en sommige pak ik zelf op of die kom ik tegen als ik gewoon met iemand in gesprek ben. Anderen verwijs ik door of ik hoor van een ander pastoraal medewerker dat hij bezig is en dan ben ik de sparringpartner of het klankbord voor die persoon om daar mee om te gaan.
Ondersteuning	Taak ambtsdragers	AD5.2	Dan zie je allerlei dingen, die signaleer je, die komen op je pad zoals iemand die iets nodig heeft of dat iemand een burn-out heeft, overspannen wordt en dan ben je vaak als kerk of de huisarts of de dominee degene die vanuit de gemeenschap dat signaleert. En op die manier eigenlijk kom ik zelf dan in aanraking met allerlei situaties.
Ondersteuning	Taak ambtsdragers	AD6.8	Nou ja dan heb je bij ons een kringleider die ook een signaleerder functie heeft, als die zegt van: 'nou dit kunnen wij als kring niet behappen' dan kan die de stap zetten naar z'n ouderling of eventueel rechtstreeks naar het pastorale team om te kijken of daar steun vandaan kan komen.
Ondersteuning	Taak ambtsdragers	AD6.16	Een ouderling komt lang niet altijd meer bij iedereen persoonlijk thuis. Die bezoekt soms een kring of soms, nou die hoort een kring af en toe te bezoeken. Ja en daar kan die natuurlijk dingen signaleren, maar dat hoeft

			niet. Dat kan ook best lastig zijn. Dus in die zin is de voeding voor het pastoraal team, dat zou wel eigenlijk meer bij de kringleiders vandaan moeten komen, dan bij de ambtsdragers. Die verschuiving ligt er eigenlijk wel.
Ondersteuning	Taak ambtsdragers	AD6.24	Een ambtsdrager heeft nu een andere rol toebedeeld gekregen, ik merk ook dat sommige ambtsdragers dat heel lastig vinden, want die zeggen van: 'ik mis mijn overzicht. Ik kom niet bij iedereen thuis dus ik kan niet overal mijn voelhorens uitsteken voor zover ik dan dingen opmerk.' Dat missen ze. Ze zijn afhankelijk van die kringleider. Dus het is op een andere manier signaleren.
Ondersteuning	Taak ambtsdragers	AD6.25	Je moet die kringleider goed in beeld krijgen. Die moet goed kunnen aangeven wat die kan, wat die niet kan, wat die nodig heeft. Een beetje een ander niveau, je bent eigenlijk meer een soort coach aan het worden van een groep mensen, je coacht dan die kringleider. Het is ook, daarom merk ik ook, dat sommige, een ander soort profiel krijg je als ambtsdragers.
Ondersteuning	Taak ambtsdragers	AD8.9	Meestal als dat gesignaleerd word door of een ambtsdrager of een predikant dan is het vaak zo dat dat in kleine kring bij de ouderlingen wordt besproken of binnen de mentorkring, hoe je dat ook noemt.
Ondersteuning	Taak pastoraat	AD4.1	Als ouderling ben je in eerste plaats verantwoordelijk voor het geestelijk welzijn van mensen met het contact met God zeg maar. En daar bevraag je mensen op en daarin probeer je als er belemmeringen zijn, daar wat aan te doen.
Ondersteuning	Taak pastoraat	AD4.20	En ik denk dat je bij pastoraat al gauw veel meer het initiatief bij diegene zelf laat liggen. Ik denk dat we ook wel het gevoel hebben dat je daarmee eerder over iemand z'n persoonlijke grenzen heengaat.
Ondersteuning	Taak pastoraat	AD5.10	Onze corebusiness is mensen helpen met een relatie met God en ja daarom, dat is misschien ook wel een van de redenen waarom ik makkelijk doorverwijs.
Ondersteuning	Taak pastoraat	AD7.1	Wij werken op basis van geestelijke werkvelden. Dat betekent eigenlijk dat we verschillende oudsten hebben die verantwoordelijk zijn voor een bepaald gebied. En een van de oudsten is verantwoordelijk voor het pastoraal werk en

			een voortvloeisel van pastoraal werk kan psychosociale hulpverlening zijn.
Ondersteuning	Taak pastoraat	AD7.16	als pastoraal werker breng je die mensen bij de Heere Jezus, troost je, help je met rouwverwerking ook al is die persoon nog niet gestorven en wellicht is die hulpvraag wel wat groter dan alleen dat.
Ondersteuning	Taak diaconaat	AD3.1	Als diaken heb je toch meer een beetje dan sta je een beetje naast de mensen, vooral bij de oudere mensen die vooral ja eenzaamheid dat is wel waar ik het meeste mee te maken krijg. Vooral wat oudere mensen die eh... (...) Ze zeggen niet dat ze eenzaam zijn, 'nee gaat prima weet je wel', maar ondertussen merk je wel van: 'ja wanneer kom je weer een keertje langs?' weet je wel.
Ondersteuning	Taak diaconaat	AD3.2	En toen hebben wij eigenlijk wel gezegd van: 'hé behalve financieel, wij willen best...' wij hebben gewoon een eh... toezegging gedaan. Van: 'je mag 80 euro per week aan boodschappen-bonnetjes inleveren, maar er speelt hier veel meer en dat kunnen wij niet oplossen zeg maar, daar moet je echt zelf hulp bij zoeken.'
Ondersteuning	Taak diaconaat	AD3.11	Als je dus pech hebt en je zit bij een slechtlopende kring zeg maar dan kun je het schudden. (...) En dan proberen we als diakenen wel een beetje de boel op gang te helpen en soms lukt dat niet altijd.
Ondersteuning	Taak diaconaat	AD4.19	Hè diaconaal is toch vaak dat je mensen wijst op wat, op welke financiële of, meestal heeft dat uiteindelijk met financiën te maken en ook welke ondersteuning ze kunnen krijgen en kun je dat balletje ook wel aan het rollen brengen.
Ondersteuning	Taak diaconaat	AD6.22	Functioneert dat goed en functioneert het niet goed, hoe snel zijn dan de ambtsdragers, weten die daarvan en kunnen die dan een alternatief opzetten. Want ja, diaconaat, dat praktische, dat moet wel geregeld worden als het binnen de kring niet lukt.
Ondersteuning	Taak kerk	AD5.10	Onze corebusiness is mensen helpen met een relatie met God en ja daarom, dat is misschien ook wel een van de redenen waarom ik makkelijk doorverwijs.
Ondersteuning	Taak kerk	AD5.11	...ik denk onze kerntaak is om ook, in de kern ook juist God te delen met iemand, iemand helpen God te ontdekken. Soms ook in het midden van alle misère. Dus het ideale

			plaatje is dan toch weer samen op lopen, bidden voor situaties, dan naar de hulpverlener gaan en noem maar op.
Ondersteuning	Taak kerk	AD7.26	Daar komen bij het kinderwerk dan ook wel de signalen vandaan. Ik probeer er dan wat kennis over te krijgen, ik probeer er wat ideeën over te krijgen, maar soms heb ik niet het idee dat het bij een gezin lekker loopt. En dan ben je nog steeds gewoon kerk. Dan kun je wel aangeven dat het niet helemaal lekker loopt, maar iemand die zoiets heeft dat je je niet met hen moet bemoeien, dan houdt het ook wel weer een beetje op.
Ondersteuning	Taak kerk	AD8.7	In eerste instantie vind ik dat kerk, kerk moet zijn. Dus in feite de blijde boodschap moet gaan verkondigen.
Ondersteuning	Taak professioneel hulpverlener	AD6.27	En verder zijn het vrijwilligers en die doen hartstikke hun best, maar die doen ook andere dingen. Dus dan zou het best wel eens lekker zijn een stuk continuïteit erachter te hebben die het proces goed bewaken en af en toe eens een prik geven en een schop en een duw.
Ondersteuning	Taak professioneel hulpverlener	AD7.18	Dus dan ontwikkel je je daar wel in, maar iemand die wat meer in het professionele traject zit die zou daar eigenlijk wellicht een veel duidelijkere hulpverleningsrol in kunnen gaan bieden.
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD1.28	Verder hebben we dan pastoraal bezoekers ingesteld. Die helpen de ouderlingen. Die hebben bijvoorbeeld per persoon 5 mensen onder zich. Dan hebben ze niet een kluif van 40 mensen, maar 5 en voor die 5 dragen ze dan zorg. En dan kunnen ze dan iets mee opbouwen, zo is het de bedoeling. En in die overgang zitten we nog heel erg.
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD2.4	Een gezin met 2 of 3 kinderen, je ziet gewoon dat ze struggelen en nu hebben we daar een ouder echtpaar die vroeger ook moeite hebben gehad om dat ze kinderen hadden met autisme en dat soort dingen, die hebben we nu gekoppeld aan dat echtpaar.
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD2.5	Ze worden vanuit professie ook heus wel wat gesteund, maar daar zie je ook iets in het gemeente-zijn ontstaan van hé. We kunnen er samen voor bidden, we kunnen van elkaars adviezen leren, ik praat met mensen die ook door dat soort dingen zijn heen gegaan en dat vind ik qua kerk zijn, gemeente zijn, wel heel mooi.

Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD2.6	Ik moet eerlijk zeggen dat we het nu eigenlijk zien ontstaan, of daar ook op proberen... uh... te sturen klinkt vervelend, maar mensen aan elkaar te connecten, omdat je toch op een plaats zit waar ook die hulpvragen gezien worden, of in ieder geval, je ziet natuurlijk heel veel van de mensen die deel uit maken van de gemeente. Dus dan probeer ik die verbindingen te leggen. Dat vind ik dan een taak voor leiders.
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD2.13	Kan je voor iemand een netwerk zijn, een steunend netwerk zijn om dingen te kunnen blijven doen. Om op jezelf te blijven wonen of om... ik denk dat je als kerk, als gemeente daar echt wel wat in kan betekenen, maar dat heeft ook een grens.
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD2.15	Ja en als het financieel is dus meer maatschappelijk werk-achtige zorg dus, materiële hulpverlening zeg maar, van 'nou je moet de boel op orde krijgen', dan kunnen we best wel voorzien. We hebben mensen met een goede boekhoudachtergrond. Dat vind ik heel mooi als je die kan koppelen.
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD2.17	We hebben echt wel mensen die kundig zijn en ervaring hebben op dat gebied. Die toegevoegd zijn de laatste jaren en daarin dus echt iets zouden kunnen gaan betekenen.
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD2.19	Nou de zorgen zijn er absoluut, maar hoe los je die op? En ik geloof wel juist in de gemeenschap, in die gemeente, in die gemeenschap met elkaar. Dus ik zou zeggen in de eerste plaats, dus de eerste schil is toch dat je daar kijkt wat kan je daar uithalen en koppelen en mensen aan elkaar verbinden om tot het herstel te komen om het maar zo te zeggen, voordat je dat uit het externe gaat halen.
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD3.9	We hebben één gezin, zij hebben een kindje, nou dat is gehandicapt en die mensen die in dezelfde kring wonen, die koken dan wel eens of die nemen wel eens wat werk uit handen. Maar dat is echt gewoon puur ad hoc. Kindje is nu 2 en die kring die wordt het op den duur ook niet zat zeg maar, maar die hebben wel zoiets van: 'hé het wordt toch wel een beetje een belasting voor die mensen.' Dus ja daar zitten we nu een beetje mee van 'hoe gaan we dat nu

			aanpakken, want we kunnen niet tot het jochie zijn 18e die kring laten ondersteunen.'
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD3.10	En ik vind wel als kerk ben je daar wel verantwoordelijk voor om dat soort gezinnen te ondersteunen en in eerste instantie wordt dat op de kring opgepakt. (...) Maar dat is echt puur in de kring zelf.
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD5.9	En de realiteit is ook dat een, soms zelfs licht getrainde of ongetrainde maar intuïtief goed voelende huisvrouw, dat soms veel beter kan dan een psycholoog. Zeker tot en met, tot wat we als twee problemen noemen, de persoonlijkheidsproblematiek of de diepere psychiatrische problematiek, maar toch ook daarin kan je nog twijfelen of ongetrainde mensen dat met goede intuïtie niet kunnen.
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD5.16	We hebben een pastoraal team en die is ook gewoon actief en daar buiten ook gewoon mensen. Je kent mensen en dan denk je: 'dat zou een match kunnen zijn'.
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD5.36	Kijk je hebt dan ook nog de categorie gewoon van mensen die een steuntje in de rug nodig hebben, maar die hebben dat altijd nodig. Ik denk dat daar de gemeenschap weer voor is. Als iemand bijvoorbeeld een ziekte heeft en daar regelmatig van in de stress raakt, die heeft gewoon bemoediging nodig, maar dat kan je als gemeenschap denk ik doen.
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD6.9	Op een gegeven moment weet je, nou er is meer nodig en dan kun je binnen onze kerkelijke gemeente eigenlijk nog heel veel kanten op.
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	AD7.4	Maar met name de oudere mensen, mensen die in het ziekenhuis liggen, mensen die ziek zijn, mensen die langdurig ergens mee worstelen of lopen komen we wel vaker dan één keer per jaar. Dat doe ik zelf of doen anderen oudsten of dat doet iemand van de kring, een kringleider of iemand van de kring. Dus dat er zeg maar gewoon een beetje aandacht is.
Ondersteuning	Onderling pastoraat	AD1.27	Dus we zijn aan het switchen naar nieuwe manieren dat we meer pastoraat aan elkaar geven. Want we hebben allemaal het ambt van het pastoraat. Ook als gemeenteleden. Dus het basispastoraat kan ook in de kringen plaatsvinden. Dus als mensen op kringen zitten en daar delen ze lief en leed en bidden voor elkaar en leven met elkaar mee dan is

			dat ook pastoraat en daar worden ook mensen dan gezien.
Ondersteuning	Onderling pastoraat	AD5.3	Mijn visie daarin is dat je dus met elkaar mee loopt. Ik ben erg voor de theorie van de presentie, dat spreekt mij heel erg aan. Dat probeer ik hier ook continu uit te dragen. Dus dat je wel verbindend bent, maar niet zelf alles oplost. Ik denk dat daar professionals voor zijn.
Ondersteuning	Onderling pastoraat	AD6.18	Ja, dus eigenlijk ligt het zwaartepunt van het pastoraat meer in de kringen en de verantwoordelijkheid ook. Maar daar zijn we ook mee aan het werk, dat ontwikkelt zich ook.
Ondersteuning	Onderling pastoraat	AD6.21	Ik kan me voorstellen in onze gemeente en ik denk in veel gemeentes, die beweging is toch bezig hè, pastoraat meer naar de werkvloer zeg maar, dat het een mooie beweging is, maar dat je moet oppassen dat je niet iets kwijtraakt en dat er een vaag gebied ontstaat en dat mensen niet meer in beeld zijn. Hoe doe je dat nou zorgvuldig? Dat is misschien wel iets waar ze iets over zouden kunnen zeggen.
Ondersteuning	Begeleiden naar professionele hulp	AD5.6	Mensen hebben vaak ook geen heldere hulpvraag. Die zitten van: 'ja, ik voel me ook beroerd, ik kom nergens toe'. 'Wat is de hulpvraag?' 'Waar wil je aan werken?' Dat soort vragen om die dan uit te diepen en iemand te helpen met die hulpvraag bij een psycholoog of bij een maatschappelijk werk of wat dan ook te komen.
Ondersteuning	Begeleiden naar professionele hulp	AD8.9	Er vinden gesprekken plaats, niet door mij maar door het pastoraat en de gesprekken zijn er mede op gericht dat die persoon op de een of andere manier de toegang tot de hulpverlening te vergemakkelijken.
Ondersteuning	Signaleren	AD3.21	Ik heb het zelf niet meegemaakt, maar wat ik me zou kunnen bedenken is dat je dingen gewoon te laat signaleert.
Ondersteuning	Signaleren	AD3.23	Als je een kerkelijk werker hebt, die kunnen ook gewoon rustig een relatie met iemand opbouwen en dan op die manier dingen signaleren. En ze zijn er al wel binnen de gemeente en daar krijgen we eigenlijk ook de meeste input van hè.
Ondersteuning	Signaleren	AD5.2	Dan zie je allerlei dingen, die signaleer je, die komen op je pad zoals iemand die iets nodig heeft of dat iemand een burn-out heeft, overspannen wordt en dan ben je vaak als kerk of de huisarts of de dominee degene

			die vanuit de gemeenschap dat signaleert. En op die manier eigenlijk kom ik zelf dan in aanraking met allerlei situaties.
Ondersteuning	Signaleren	AD5.39	Kijk als ik dorst heb ga ik drinken. Hoe groot ervaren mensen hun eigen dorst? Hoe groot ervaren kerken hun eigen dorst? Ik denk ze die dorst wel hebben, alleen zelf niet zo heel bewust zijn.
Ondersteuning	Signaleren	AD6.8	Nou ja dan heb je bij ons een kringleider die ook een signaleerders functie heeft, als die zegt van: 'nou dit kunnen wij als kring niet behappen' dan kan die de stap zetten naar z'n ouderling of eventueel rechtstreeks naar het pastorale team om te kijken of daar steun vandaan kan komen.
Ondersteuning	Signaleren	AD6.15	En dat contact is een beetje moeizaam. Dat komt omdat wij, ja we zijn niet een club mensen die zeg maar actief op zoek gaat naar problemen in de gemeente. Wij moeten eigenlijk uitgenodigd worden. Ofwel door de mensen zelf, dat gebeurt eigenlijk het meest dat mensen naar ons toekomen. Ofwel door een ambtsdrager die ons ergens op het spoor zet. En dat gebeurt betrekkelijk weinig eigenlijk.
Ondersteuning	Signaleren	AD6.16	Een ouderling komt lang niet altijd meer bij iedereen persoonlijk thuis. Die bezoekt soms een kring of soms, nou die hoort een kring af en toe te bezoeken. Ja en daar kan die natuurlijk dingen signaleren, maar dat hoeft niet. Dat kan ook best lastig zijn. Dus in die zin is de voeding voor het pastoraal team, dat zou wel eigenlijk meer bij de kringleiders vandaan moeten komen, dan bij de ambtsdragers. Die verschuiving ligt er eigenlijk wel.
Ondersteuning	Signaleren	AD7.13	De signaalfunctie gebeurt denk ik met name bij de oudsten en de huiskring-leider, celgroep-leiders. Zij signaleren vaak wel. Waar de mensen het dichtst bij staan en waar het meest ontspannen contact tussen mensen is, daar heb je ze het snelste dat er een lampje gaat branden en dat men zegt: 'he, dit klinkt niet helemaal goed'. Of kinderwerk, kinderleiders van kinderwerk die aan kinderen een bepaald gedragspatroon zien waarvan ze denken: 'gaat dat wel goed in dat gezinnetje?'
Ondersteuning	Signaleren	AD7.22	Preventief is natuurlijk altijd mooi. Als je van tevoren tegen mensen kunt zeggen dat het handiger is, maar mensen komen vaak met

			het probleem. Als je het probleem signaleert is er al een probleem.
Ondersteuning	Signaleren	AD8.1	Gemeenteleden kunnen zich gewoon bij mij melden, maar ook het pastoraat kan dingen bij mij melden als zij zorg hebben. Dus het gaat bij beide kanten.
Ondersteuning	Signaleren	AD8.6	En de dooddooener van: 'ja binnen onze gemeente komt dat niet voor', ik hoor dat soms nog wel, ja oké dat leg ik naast me neer'. We weten van de cijfers van alle onderzoeken van mishandeling dat het even veel voorkomt binnen kerkelijke gemeenten. Dat het juist een tendens is dat het juist wat meer voorkomt omdat het meestal nog wat gesloten gezinssystemen zijn. We weten van incest, ik heb daar een onderzoek naar gedaan, dat dat meer voorkomt binnen kerkelijke gemeenten.
Ondersteuning	Signaleren	AD8.11	Meestal als dat gesignaleerd wordt door of een ambtsdrager of een predikant dan is het vaak zo dat dat in kleine kring bij de ouderlingen wordt besproken of binnen de mentorkring, hoe je dat ook noemt.
Ondersteuning	Supervisie	AD1.16	En ik heb ook supervisie met iemand uit onze kerk die dezelfde opleiding heeft gedaan. Geven we elkaar supervisie. En we zitten in een pastorale groep met de dominee en drie of twee andere vrouwen en ik. Met z'n vieren en bespreken we ook dingen die we tegenkomen met elkaar en sparren we over wat we tegenkomen waar we het even met elkaar over willen hebben en hoe we ermee om moeten gaan.
Ondersteuning	Intervisie	AD5.27	Ja goed, dan heb ik eigenlijk altijd wel contact met degene die hulp verleent of de persoon zelf. Dan vindt altijd een soort overleg plaats. 'Hoe gaan we verder?', 'wat gaan we nu doen?', en daar komt ook altijd wel wat uit. Kijk, we kunnen niet alles oplossen, maar het wel zorgvuldig doen.
Ondersteuning	Intervisie	AD6.3	Wij komen als team bij elkaar en dan worden eventuele, worden sowieso de contacten als het nodig is besproken. En dan wordt er ook bekeken van: 'nou gaat het nog hé?' 'Kun je het nog aan of is er meer nodig?' 'En is er meer nodig wat wij kunnen bieden of is er meer nodig buiten onze kringen om?'
Ondersteuning	Intervisie	AD8.3	Zij moeten daar met elkaar het gesprek aangaan en daar ook gaan zeggen: 'doe je daar verstandig aan om dat te gaan doen'. Kritisch, gewoon kritisch durven te zijn.

Ondersteuning	Intervisie	AD8.11	Meestal als dat gesignaleerd word door of een ambtsdrager of een predikant dan is het vaak zo dat dat in kleine kring bij de ouderlingen wordt besproken of binnen de mentorkring, hoe je dat ook noemt.
Ondersteuning	Doorverwijzen	AD5.33	Ja ook en vervolgens naar door kunnen verwijzen. Kijk ik ken dan wel een aantal psychologen, maar dat is iets lastiger, en niet direct in deze buurt bijvoorbeeld.
Ondersteuning	Doorverwijzen	AD7.7	Dus wanneer sturen we nu door, dat is op het moment dat we signaleren dat het professionele hulp nodig heeft. En daar is een stukje groei voor nodig van onze pastorale werkers, om signalen te kunnen omzetten in herkenning.
Ondersteuning	Doorverwijzen	AD7.20	...maar ook dat het lijntje naar degene die daarna iets zou kunnen doen gelegd is. Dat je weet van, ik kan het even tegen iemand aanhouden en daar weet ik iemand voor die daar wellicht ook eens een gesprek zou kunnen hebben of een traject zou kunnen doen.
Ondersteuning	Doorverwijzen	AD7.23	Maar op het moment dat er sprake is van een vorm van misbruik, dan wel geestelijk, dan wel fysiek of verwaarlozing of andere zaken die er in een gezin spelen, dan moet je door kunnen schakelen.

Grenzen

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Fragment
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD1.1	Nou alle problematiek of alles wat net iets meer is dan een ouderling, of wij hebben dan ook pastoraal bezoekers, of een dominee, als die denkt van: 'nou dit wordt me net iets te ingewikkeld of dit is een lang traject', dat krijg ik.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD1.6	Nou, soms is het een te groot probleem voor mij. (...) En dan is het lastig om alleen te zeggen, 'ja maar ik ben alleen voor het psychosociale stukje en niet voor de financiën', want die financiën maken dat ze psychische problemen heeft. En om daar heel goed een scheiding tussen te maken is niet altijd mogelijk.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD1.10	Dat merk je gewoon al doende. Soms merk ik van dit is te groot voor mij en dan kan ik of doorsturen,
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD1.19	Soms, zijn het mensen die, hoe zeg je dat, bodemloze putten. Dat zijn lastige: bodemloze putten. Waar je maar van alles

			kan inpompen en waar gewoon niks kan gebeuren. En dan moet je op een gegeven moment zeggen: 'dit gaat niet werken dit, hier zijn we alleen maar energie in aan het steken en het levert gewoon niets op.' Dus dan moet je soms ook gewoon zeggen: we stoppen.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD2.3	De andere kant is dat je op een gegeven moment soms gewoon echt met psychiatrische mensen te maken hebt bijvoorbeeld waardoor je ook gewoon vrijmoedig, om het in mooie kerktaal te zeggen, zou moeten kunnen zeggen, 'ik draag het over'. En we blijven je ook steunen en we zijn er voor je en is er eens wat dan kan je aankloppen of dan kom je op zondag na de dienst even naar me toe en dan bidden we samen.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD2.14	Als het gewoon vaststaat dat het psychiatrie is, dan moet je het ook gewoon lekker overdragen, dan moet je wijs zijn en duidelijk zijn ook... jullie gaan dit doen...
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD3.26	Maar je moet wel kunnen herkennen van 'hé kan ik dit zelf oplossen? Kan ik dit niet zelf oplossen, moet ik het doorspelen en dan wil ik weten bij wie ik dan moet zijn?'
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD4.2	Maar zodra je het gaat hebben over ziekte of over stoornissen, dan denk ik 'wij zijn geen professionals dus daar moeten we ons niet mee bemoeien'.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD4.24	Ik denk dat je, misschien ken je de term Messiassyndroom, ik denk dat we daar al gauw last van hebben. Daar ben ik gewoon heel eerlijk in. Ik denk dat je al gauw twee, drie stappen extra zet waar je eigenlijk al wat over zou moeten dragen. Of in elk geval iemand erbij zou moeten betrekken.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD4.25	Ik denk ook dat vanuit de pastoraat zeg maar, dat die al gauw zoiets heeft van 'jou ken ik en jij bent van ons' en dat die daarin ook claimend gedrag kan vertonen waardoor je ook het gevoel hebt dat dat diegene er gebaat bij is zeg maar dat het in jouw handen blijft of van de kerk.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD4.26	Waardoor als het dan escaleert je eigenlijk achteraf moet concluderen we hadden eerder, niet je handen eraf moeten trekken, maar wel stappen terug moeten zetten zodat al eerder het punt was gekomen waarop we allemaal hadden

			gezegd van: 'en nu moet er gewoon echt ingegrepen worden.'
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD5.4	Dus ik denk ook heel goed kennen van je eigen grenzen is ook erg belangrijk. Ik merk dat dat vaak niet leeft. 'Wat zijn mijn eigen grenzen?' Want je wil toch iemand helpen ofzo.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD5.22	Nou, wat ik zelf signaleer is dat mensen gewoon wel eens opgeslokt worden door een of twee casussen. Dat kost gewoon heel veel tijd en energie.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD5.23	Dat als er iets fout gaat in die hulpverleningsrelatie iemand dan ook een kerkconflict kan hebben. Dat mensen nou tegen hun eigen grenzen op gaan lopen. Ik denk dat sommige problemen gewoon heel groot zijn.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD5.25	Nou, ja ook gewoon de hoeveelheid soms. Dat er heel veel hulpvraag is en dat er dan veel beslag wordt gelegd op de paar mensen die dat aan kunnen.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD5.26	Of dat je te snel iets doet wat eigenlijk een te grote stap was, dat je denkt dat je meer kan dan je kon. Ik denk dat dat wel een issue is.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD7.12	Mensen worden er ook moe van als trajecten heel lang duren. Dat is denk ik ook een valkuil van pastoraat. Dat mensen het al te lang duurt, maar dat er weinig gebeurt. Ze vinden het wel fijn, maar er gebeurt te weinig. (...) Daar heb ik dus, denk ik, soms snel de doorschakeling nodig. Soms zijn trajecten langdurig.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD7.17	Als je het vaak doet, dan merk je ook wel dat bepaalde hulpverlening goed werkt of bepaalde handelingen of gesprekken hebben effect en bij andere merk je dat soms wat minder goed.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD7.29	En ook zo iets, als ik het beste voor mijn mensen zou willen, dan moet ik ze doorverwijzen want daar kunnen ze de allerbeste hulp krijgen. Als dat in zicht is of in beeld is dan is het stom als ik het zelf blijf doen.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD8.2	Er bestaat geen opleidingsniveau voor ambtsdrager. Het is meer een spirituele gezindheid om het zo maar te zeggen, en niet een opleidingsniveau. Je hebt ambtsdragers die daar wat fijngervoeliger in zijn dan anderen.

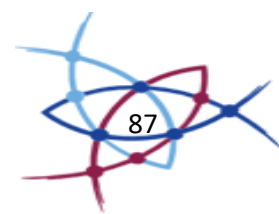
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD8.5	...dat is de cultuurverandering. Dus dat we met elkaar opmerkzaam zijn, dat er bepaalde situaties zijn waarbij je extra risico loopt.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/kerkelijk werkers	AD8.18	Dat vind ik een hele lastige, want dat is afhankelijk van de persoon, waar de grens ligt. (...) Van de ambtsdrager.
Grenzen	Grenzen cliënt/pastorant	AD4.22	En ik denk dat je bij pastoraat al gauw veel meer het initiatief bij diegene zelf laat liggen. Ik denk dat we ook wel het gevoel hebben dat je daarmee eerder over iemand z'n persoonlijke grenzen heengaat.
Grenzen	Grenzen cliënt/pastorant	AD4.25	Ik denk ook dat vanuit de pastorant zeg maar, dat die al gauw zoiets heeft van 'jou ken ik en jij bent van ons' en dat die daarin ook claimend gedrag kan vertonen waardoor je ook het gevoel hebt dat dat diegene er gebaat bij is zeg maar dat het in jouw handen blijft of van de kerk.
Grenzen	Grenzen hulp kerk	AD1.17	Soms moeten we ook concluderen dat we niet meer verder kunnen. (...) Of dat het niet iets voor ons is. Of de problematiek is te moeilijk voor ons.
Grenzen	Grenzen hulp kerk	AD2.2	Ja er is een edge, een kloof. Op een gegeven moment moet je ook kunnen overdragen naar bijvoorbeeld professionele hulpverlening. Soms is dat een beetje een grijs gebied. Dus er wordt heel veel gegeven, niet alleen financieel, maar ook aan tijd of aan pastoraat of aan gesprekken of aan gebed op die manier. Terwijl het effect als je daar zo naar kijkt dat je denkt, staat dat in verhouding zeg maar. Is het ook gezond wat er gebeurt?
Grenzen	Grenzen hulp kerk	AD3.7	Of inderdaad bijvoorbeeld even het grootste voorbeeld. Als iemand in scheiding ligt en wij komen daar op bezoek dan zijn we eigenlijk al vijf jaar te laat zeg maar. Dus dat kun je niet oplossen en dat zijn dingen die uhm... Ja ik zou het niet alleen bij iemand van de gemeente neerleggen zeg maar.
Grenzen	Grenzen hulp kerk	AD4.27	Al heb je 500 man en je gaat allemaal 1 keer in de maand, dan kun je heel veel aanwezig zijn zeg maar, maar waardoor er ook een beetje, ja verhuld raakt hoe ernstig het eigenlijk is. Omdat diegene wel elke keer op de been gehouden wordt. Terwijl die eigenlijk heel erg afhankelijk wordt.
Grenzen	Grenzen hulp kerk	AD4.28	...mensen die kerkelijk zijn die doen sowieso meer vrijwilligerswerk dan

			gemiddeld. Ze zijn ook eerder bereid om iets te doen en zeker voor de eigen gemeenschap. (...) En achteraf blijkt dat er gewoon twee keer per week iemand langskomt die de boel recht trekt en alles wat over datum is uit de koelkast gooit enzo. Ja, daardoor wordt het moment waarop je tot de conclusie komt dat iemand toch verder heen is dan je dacht, wordt verder uitgesteld. Dus het is allemaal goed werk, maar de grens wordt wel opgeschoven zeg maar.
Grenzen	Grenzen hulp kerk	AD5.8	Ik denk dat je als kerk geneigd bent, althans heel veel mensen, maatschappelijk of sociaal werk te doen. Wat soms echt op het snijvlak zit van echte psychosociale of niet gewoon puur psychotherapeutische hulpverlening, dat gebeurt echt, continu. Dat hoeft ook niet perse erg te zijn, maar het gebeurt wel.
Grenzen	Grenzen hulp kerk	AD5.15	En mijn neiging is om een beetje te waken dat we ver voor die grens wat doen. Want ook wanneer er iets in de hulpverleningsrelatie schaadst, ben je niet alleen je hulpverlener maar ook je kerk kwijt. Zo zijn er ook mensen die zeggen tegen mij: 'nou ik wil niet dat je mij begeleid of in ons huwelijk, want als daarin iets fout gaat, zijn wij jou ook kwijt als pastor.
Grenzen	Grenzen hulp kerk	AD7.5	Professionele hulpverlening doen wij niet, daar komen wij niet aan. Als er iemand met een gebroken been binnen wordt gebracht dan is het eerste wat we doen bidden en iemand anders belt de dokter of de ambulance. Dat doen we ook op het moment dat iemand met een 'psychisch' gebroken been binnen komt. Daar gaan we niet zelf aan prutsen. We blijven wel in dat traject pastoraat doen.
Grenzen	Grenzen hulp kerk	AD8.8	Ik vind dat psychische hulp binnen het professionele terrein van buiten de kerk moet gaan gebeuren. Dat je als kerk daarin gaat monitoren, dat snap ik ook wel.
Grenzen	Grenzen hulp kerk	AD8.10	Ik vind dat hulp buiten de kerk, de psychosociale hulp moet buiten de kerk. Je kan iemand motiveren om die kant op te gaan, maar je moet geen eigen psycholoog in dienst nemen binnen een kerkgenootschap.

Grenzen	Grenzen hulp kerk	AD8.17	Een goede pastor kan best ook enkele ondersteunende gesprekken met iemand voeren. De ene kan dat wel en de andere kan dat niet. Maar ik blijf erbij, ik herhaal me een beetje, maar dat hulpverlening niet binnen een kerkgenootschap moet gaan beginnen.
Grenzen	Grens bepalen per situatie	AD2.12	Ja het is ook gewoon maatwerk op het moment echt hoor. (...) Dus ik vind het moeilijk om te zeggen, 'daar leg je de grens.'
Grenzen	Grens bepalen per situatie	AD2.16	Tegelijk als iemand steun vraagt voor een bepaalde periode, ja zou ik ook durven vragen: 'Oké en wat ga jij doen om in je leven dat echt te keren, dat het niet een jarenplan wordt zeg maar?' En dan kan je weer zeggen dat iemand bijvoorbeeld in professioneel budgetbeheer bijvoorbeeld ofzo. Dus ik vind wel dat je echt goed moet kijken waar je de grenzen legt in de situaties ja.
Grenzen	Grens bepalen per situatie	AD4.3	Maar wij weten ook niet waar de scheidslijn ligt. Dat is je de balans die je moet zoeken, maar waarin we denk ik niet zijn opgeleid ofzo.
Grenzen	Grens bepalen per situatie	AD4.5	Ik heb het ook niet eerder gedaan, dus je legt wel je oor te luisteren natuurlijk bij collega's, maar het is natuurlijk niet eenduidig en ook niet... niet dat wij dan samen gaan kijken van wat voor beleid hebben wij als gemeenten.
Grenzen	Grens bepalen per situatie	AD5.14	De doorverwijzing wordt eigenlijk bepaald in de praktijk door de grens van degene die hulp verleent. Tijd, kunde, noem maar op. We hebben ook best hele goede mensen in huis die veel kunnen.
Grenzen	Grens bepalen per situatie	AD6.7	Dus het is een beetje moeilijk om dat... je kan natuurlijk in z'n algemeenheid beschrijven dat je op een gegeven moment professionele hulp in moet schakelen, maar dat moet op het moment zelf bepaald worden want dit is zo afhankelijk van wie het is die je begeleid hè. En de achtergrond van de mens is ook heel verschillend.

Toerusting en training

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Fragment
Toerusting en training	Toerusting beginnend ambtsdragers	AD4.11	Ik denk dat het sowieso al heel veel zou kunnen helpen als de mensen die een ambt aanvaarden, dat je aan hun vraagt op dat

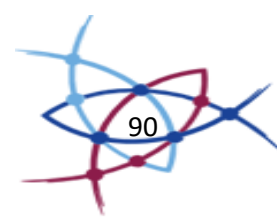
			moment of ze een training zouden willen volgen. Zodat ze aan het begin meteen de juiste dingen in hun rugzakje hebben.
Toerusting en training	Toerusting beginnend ambtsdragers	AD4.12	Maar ja, kijk voor een ambtsdrager zit er heel duidelijk een begin en een eind aan, maar het proces gaat eigenlijk eindeloos door. Dus je kunt wat dat betreft niet zeggen van: nu focussen we er ons op en we gaan nu beleid opstellen en we gaan nu iedereen trainen enzo. Want dan weet je gewoon over vijf jaar is dat weer weg. Dus eigenlijk moet je dat veel meer op de personen die daar in stappen, op dat moment zou je iets moeten doen.
Toerusting en training	Toerusting beginnend ambtsdragers	AD4.16	Ja dan is dat moment het moment waarop mensen ervoor open staan en ja je zult toch zeg maar continue, of tenminste continue, in ieder geval met regelmaat weer voeling moeten houden en ik denk dat dat effectiever is om dat bij de ambtsdragers zelf te doen dan dat je het op gemeentelijk beleidsniveau of nog hoger gaat doen.
Toerusting en training	Toerusting beginnend ambtsdragers	AD4.17	Dus als je in september ofzo een jaarlijks iets zou organiseren en een uitnodiging doet naar kerken, specifiek met de vraag van: 'stuur dit door naar mensen die net beginnen', dan denk ik dat je wel dat je jaarlijks een training zou kunnen verzorgen.
Toerusting en training	Toerusting beginnend ambtsdragers	AD6.5	Er wordt wel echt gekeken naar, ben je voldoende toegerust om het te doen. En zo niet, dan eh... en je wil het wel graag en je hebt daar de capaciteiten voor, nou volg die cursus. Of een gelijkwaardige cursus. Want er zijn er natuurlijk wel meer op dat gebied.
Toerusting en training	Toerusting vrijwilligers	AD6.17	Dus daar kom je wel weer op een andere laag, wat misschien wel interessant is van: 'zijn de kringleiders voldoende toegerust?' Dat denk ik niet eerlijk gezegd. En dat geeft ook een beetje, het kwetsbare van het model van dit moment weer, want de kringleiders zijn ook heel verschillend in hun functioneren en ook in de ambities.
Toerusting en training	Toerusting vrijwilligers	AD7.19	Nou ik denk inderdaad dat het sowieso fijn is als een groep mensen, degene die pastoraal werk verrichten, dat die meer gevoeligheid, meer invoelingsvermogen krijgen en meer mogelijkheden krijgen om deze personen en in deze situaties te helpen

Toerusting en training	Training signaleren	AD3.16	En vooral die signalering, daar is sowieso wel heel erg behoefte aan van: 'hé hoe herken je problemen'. En dat is denk ik wel voor iedere ambtsdrager is dat wel een goed iets om daar eens een ochtend over te sparren zeg maar.
Toerusting en training	Training signaleren	AD4.29	Misschien dat je dan inderdaad wel beter getraind of begeleid zou kunnen worden om eerder te signaleren dat gewoon de grens bereikt is.
Toerusting en training	Training signaleren	AD5.30	Ik denk dat dat heel belangrijk is, het signaleren van bepaalde zaken, dat is allemaal dus onderwijs
Toerusting en training	Training signaleren	AD6.19	Daar ligt nu eigenlijk meer een vraag dan denk ik bij de ambtsdragers. Als het gaat om signaleren, gesprek voeren.
Toerusting en training	Training signaleren	AD7.7	Dus wanneer sturen we nu door, dat is op het moment dat we signaleren dat het professionele hulp nodig heeft. En daar is een stukje groei voor nodig van onze pastorale werkers, om signalen te kunnen omzetten in herkenning.
Toerusting en training	Training (persoonlijke) grenzen	AD4.15	Maar ook bij personen zelf. Waar ligt je persoonlijke grens? Ik denk dat dat opzich ook wel belangrijk is om eigenlijk van tevoren over na te denken.
Toerusting en training	Training (persoonlijke) grenzen	AD5.29	Ik denk, ik neig eigenlijk toe, om eerst dat stukje onderwijs te geven bijvoorbeeld aan een pastoraal team. Van: 'hier staan we...', 'voor dit kunnen we...', maar ook dingen ook vooral over je grenzen. Wat kan je wel doen en wat kun je niet doen en waar heb je hulp bij anderen van nodig.
Toerusting en training	Training (persoonlijke) grenzen	AD5.38	Maar misschien ook gewoon van het herkennen van je eigen grenzen, een paar tips en trucs, gesprekstechnieken, dat soort dingen.
Toerusting en training	Training gespreksvaardigheden	AD3.17	Even heel simpel een training omgaan met weerstand. (...) Nou hoe ga je daar mee om en...er zit ook een hele psycho-redenatie achter zeg maar. Dat kun je ook gewoon heel goed in je diaconale en pastorale gesprekken toepassen.
Toerusting en training	Training gespreksvaardigheden	AD3.25	Dus ik denk ook dat als jij als diaken wordt gekozen van: 'ja [naam] die zit iedere zondag twee keer in de kerk, maar dat hoeft niet te betekenen dat ik... Dat kan misschien wel betekenen dat ik goed kan luisteren, maar niet dat ik goed ben in gesprekken op gang houden zeg maar. Dus ik denk dat je daar als coach of als

			hulpverleningsinstantie ook wel heel mooi een aanvulling kan geven.
Toerusting en training	Training gespreksvaardigheden	AD4.13	Ja, gewoon heel simpel iets met gesprekken en hoe je daar het geloof, het geloof daarin betreft.
Toerusting en training	Training gespreksvaardigheden	AD6.14	Dus ik zou me nog kunnen voorstellen dat een kerkenraad op een gegeven moment een, ja wel behoefte aan zou kunnen hebben. Bijvoorbeeld van hoe hou ik een goed gesprek.
Toerusting en training	Training gespreksvaardigheden	AD6.19	Daar ligt nu eigenlijk meer een vraag dan denk ik bij de ambtsdragers. Als het gaat om signaleren, gesprek voeren.
Toerusting en training	Gebruik van kennisnetwerk	AD6.13	Wat we tot op heden doen als het gaat om toerusting van onszelf als pastoraal team, pastorale werkers, dan kijken we even rond en dan kijken we: waar willen we, wat is nou een onderwerp wat op dit moment veel speelt, waar willen we wat meer over weten, dan kijken we of er iemand in ons netwerk zit en ja dat is al gauw zo. Die daar iets over te zeggen heeft en die komt dan met een avond, ja praten daarover.
Toerusting en training	Gebruik van kennisnetwerk	AD7.8	We gaan wel een aantal avonden doen met iemand die professioneel pastoraat doet, en daar ook al vaker mee gewerkt heeft en ook wat vaker al signalen zeg maar van: 'dit zijn bepaalde signalen, dat zijn bepaalde signalen'. En dat gaan we ook met een contextueel therapeut doen die ons wat advies gaat geven van: 'hoe kun je nu in bepaalde situaties...'.
Toerusting en training	Intervisie	AD1.15	Ik heb intervisie met een paar anderen uit andere kerken, ongeveer één keer in de zes weken hebben we dat en doen we een casus.

Hulpaanbod

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Fragment
Hulpaanbod	Zelfredzaamheid hulpvragers	AD1.18	Mensen weten vaak zelf wel heel goed welke mogelijkheden er zijn. Soms willen mensen zelf niet verder. Dat kan ook.
Hulpaanbod	Zelfredzaamheid hulpvragers	AD1.20	Dat komt wel eens voor, maar ik merk meer dat mensen zelf willen zoeken naar een andere hulpverlener dan dat wij nou zo nodig, dat ze ons vragen van 'raad jij ons iemand aan?'
Hulpaanbod	Zelfredzaamheid hulpvragers	AD6.10	Ja en de paadjes liggen gewoon duidelijk. Mensen weten over het algemeen de weg gewoon goed te vinden. Heeft ook met

			opleidingsniveau te maken denk ik, maar over het algemeen best wel. Ja.
Hulpaanbod	Zelfredzaamheid hulpvragers	AD6.11	Ik weet, ik merk dat mensen hun weg wel vinden. En het aanbod van zorg is heel groot. Want hier zit ook nog STAGG, de Nederlands Gereformeerden, nou de Hoop zat hier ook die is inmiddels weer weg. Weet je, het is allemaal heel dichtbij.
Hulpaanbod	Zelfredzaamheid hulpvragers	AD6.12	Dus dat is het meer eigenlijk, dat de mensen zijn er redelijk zelfredzaam in geworden en ik, dat is nou laat maar zeggen de laatste tien jaar is dat heel erg veranderd.
Hulpaanbod	Bestaand hulpverleningsaanbod	AD2.18	Omdat er ook best heel veel is aan aanbod, om kennis vandaan te halen of je te laten steunen. Er is natuurlijk ook... er zijn veel vormen van gemeenteondersteuning
Hulpaanbod	Bestaand hulpverleningsaanbod	AD2.20	je hebt het Leger des Heils dan, je hebt best wel vrijwilligersorganisaties, dus ik zoek wel inderdaad naar de meerwaarde van Kerkconsult bijvoorbeeld omdat het voor mijn gevoel... dan denk ik van ja dat is er toch al of niet?
Hulpaanbod	Bestaand hulpverleningsaanbod	AD6.11	Ik weet, ik merk dat mensen hun weg wel vinden. En het aanbod van zorg is heel groot. Want hier zit ook nog STAGG, de Nederlands Gereformeerden, nou de Hoop zat hier ook die is inmiddels weer weg. Weet je, het is allemaal heel dichtbij.
Hulpaanbod	Bestaand hulpverleningsaanbod	AD7.11	Mensen vinden het heel eng om naar een psychiater te gaan bijvoorbeeld. Ze zijn vaak behoorlijk onwetend. Ik denk dat heel veel mensen onwetend zijn hoe geweldig deze vorm van hulpverlening kan zijn, om je eens even een stapje verder te helpen.
Hulpaanbod	Bestaand hulpverleningsaanbod	AD7.28	Ik denk dat er toch nog steeds een drempel is dat men niet het zweverige wil. Er is nog veel te veel onbekendheid.
Hulpaanbod	Consultaties	AD3.8	We hebben geen budgetcoach in de gemeente bijvoorbeeld ofzo en dat is wel, dat zouden wij als diaconieën ook wel makkelijk vinden van: 'oké dit en dit en dit is het probleem en dat is natuurlijk ja... Dat moet wel een beetje anoniem blijven, maar dat je wel iemand kan vragen van: 'hé luister eens, zit die man op de goede weg of gaat die zichzelf alleen maar in de schulden helpen?'
Hulpaanbod	Consultaties	AD5.31	Ruggespraak houden, advies kunnen geven, heel belangrijk. Maar ook hulpverleners

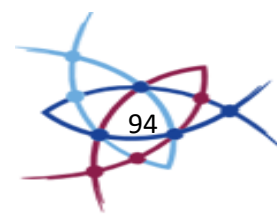
			kunnen leveren, die bepaalde begeleiding kunnen doen.
Hulpaanbod	Consultaties	AD5.32	Er zou echt ruimte zijn voor een partner meer op sociaal, psychosociaal vlak. Dat zou ook gewoon een telefoonnummer die je kunt bellen voor advies.
Hulpaanbod	Consultaties	AD6.26	Ik denk als ze zo iets maken hè, een pakket voor een gemeente die in transitie is naar een gemeente die op weg is naar een gemeente voor kringen. Pastoraat diep, laag in een organisatie als ik het zo mag zeggen. Dan denk ik dat daar wel belangstelling naar is.
Hulpaanbod	Consultaties	AD7.9	En zo'n schakel, zou tussen de pastorale en de professionele hulpverlening, zou ook nog wel eens fijn zijn. (...) maar ik zou me voor kunnen stellen dat ik daar niet de enige in ben die zegt: 'ik zie wel iets, maar ik heb net even iets meer professionaliteit nodig om te ontdekken wat er nu nodig is.'
Hulpaanbod	Consultaties	AD7.10	En als je met die persoon, met die pastoraal werker aan tafel kunt gaan zitten bij niet de therapeut, maar een tussenstation van: 'Ik wil graag eens iemand mee laten denken, iemand mee laten luisteren, eens even mijn bevindingen van de pastoraal werker met iemand te delen en ook eens even een uurtje een gesprek te hebben met jou en wat vragen te stellen om eens te kijken welke kant we op zouden moeten'. Daar zou ik wel behoefte aan hebben.
Hulpaanbod	Consultaties	AD7.20	...maar ook dat het lijntje naar degene die daarna iets zou kunnen doen gelegd is. Dat je weet van, ik kan het even tegen iemand aanhouden en daar weet ik iemand voor die daar wellicht ook eens een gesprek zou kunnen hebben of een traject zou kunnen doen.
Hulpaanbod	Beleidsvorming	AD1.5	Dus Irak, Iran, Afghanistan, dat begint nu een beetje binnen te komen. En daar moeten we wat mee. Hè, het was in het verleden af en toe is eentje. Maar nu lijkt het erop dat er wat meer begint binnen te komen. Dus daar moeten we beleid op gaan maken als, met de kerk om daar een goede opvang voor te krijgen.
Hulpaanbod	Beleidsvorming	AD6.20	Hoe verschillend zijn de rollen van de kringleiders, hoe gaan we dat meer naar elkaar toebrengen, hoe is de verhouding van kringleiders en ouderling, stemmen die

			wel goed af? Want het kan best zijn dat de kringleider zo'n ambitie heeft, nou dan zal de ambtsdrager iets moeten afdalen en andersom hè. Daar zou de kerkenraad misschien wat meer gericht beleid op moeten maken om dat goed in beeld te houden.
Hulpaanbod	Beleidvorming	AD6.23	Je kan ook zeggen we doen het gewoon en dan gaan we wel zien. Nou goed dat is een manier, maar dan nog dan moet je erna gaan kijken hoe je het doet hè als gemeente. Als ik ze mag adviseren dan zou ik daar iets op ontwikkelen. Dan krijg je een mooi totaalpakket ook. Beleid en ondersteuning, ja.
Hulpaanbod	Beleidvorming	AD8.4	Het tweede is heel sterk het vrijwilligersbeleid, dat je nagaat hoe het zit met het vrijwilligersbeleid, wat voor eisen je stelt. We moeten af van wat er dertig of veertig jaar gelden normaal was, dat je door de Geest altijd geschikt bent om iets te doen. Zo werken die dingen niet, daar moet toch altijd iets meer voor komen. En niet voor niets heeft onze lieve Heer ons ook talenten gegeven, dus die mogen we daarin in dat kader ook inzetten
Hulpaanbod	Beleidvorming	AD8.19	Je kan niet altijd even transparant zijn, als je maar met elkaar als hulp zijnde, als ambtsdrager of zorgteam of hoe je het ook wil noemen, daarin een gelijke visie hebt.
Hulpaanbod	Vast contactpersoon	AD3.4	Dat zou wel fijn zijn als je dan een vast contactpunt of een vast iemand hebt die dat zou kunnen ondersteunen.
Hulpaanbod	Vast contactpersoon	AD3.6	Je zou wel bijvoorbeeld een vast contactpersoon kunnen nemen die dan weer linken heeft met Kerkconsult, dat hij echt weet van: 'oh jij hebt dit probleem dan moet je bij die zijn, jij hebt dit probleem dan moet je bij die zijn'.
Hulpaanbod	Vast contactpersoon	AD3.13	Sowieso een vast aanspreekpunt. Hoeft nog niet eens binnen de kerk, zou wel mooi zijn als het binnen de kerkenraad of diaconie zou zijn, maar dat hoeft eigenlijk niet eens per se.
Hulpaanbod	Cursusaanbod	AD1.26	Nou misschien toch ook verslavingen. En dan zou het ook in z'n algemeenheid kunnen houden, wat zit er onder het gedrag van verslavingen. Zodat mensen een beetje anoniemer naar zoiets toe zouden kunnen gaan.

Hulpaanbod	Overnemen casuïstiek	AD5.31	Ruggespraak houden, advies kunnen geven, heel belangrijk. Maar ook hulpverleners kunnen leveren, die bepaalde begeleiding kunnen doen.
-------------------	----------------------	--------	--

Samenwerking

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Fragment
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverleningsorganisatie	AD3.3	Ik heb nou geen idee meer waar ik als iemand naar me toe komt van: 'goh ik heb eigenlijk hulp nodig.' Geen idee meer waar ik terecht zou kunnen zeg maar.
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverleningsorganisatie	AD3.14	Ja je moet sowieso een vast aanspreekpunt hebben en ook gewoon zorgen dat die zichtbaar is.
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverleningsorganisatie	AD4.16	Ja dan is dat moment het moment waarop mensen ervoor open staan en ja je zult toch zeg maar continue, of tenminste continue, in ieder geval met regelmaat weer voeling moeten houden en ik denk dat dat effectiever is om dat bij de ambtsdragers zelf te doen dan dat je het op gemeentelijk beleidsniveau of nog hoger gaat doen.
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverleningsorganisatie	AD5.18	Ja en wel eens ontmoet te hebben vind ik eigenlijk ook heel belangrijk. Dan heb je een gevoel bij iemand. Als iemand daar geweest is, vraag ik ook wel eens gewoon aan de persoon die daar een heel traject heeft gehad van: 'hoe was het', 'wat heb je geleerd', 'wat voor mensen zou jij nou naar...', welke hulpvragen passen echt bij die hulpverlener ook.
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverleningsorganisatie	AD5.21	Ja, ik krijg dan foldertjes van christelijke GGZ en dan denk ik: 'O ja, die stop ik ergens', en dan een half jaar later dan denk ik: 'o ja, hier zou ik het voor kunnen gebruiken' en dan kan ik het foldertje niet meer vinden, dus het leeft niet. Het leeft gewoon niet die mogelijkheden.
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverleningsorganisatie	AD5.37	Ik denk bijvoorbeeld aan te bieden om eens kennis te maken met bijvoorbeeld het pastoraal team en alle geïnteresseerden. Om te kijken hoe pastoraat is georganiseerd in een gemeente. Maar dat zou ik gewoon erg interessant vinden. Te zien van wat zij te bieden hebben, wat ze in huis hebben, maar ook een stukje educatie erbij.

Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverleningsorganisatie	AD7.21	Vertrouwen doet altijd wat, dus als je iemand kent, dat maakt dat je makkelijker het gevoel van vertrouwen creëert.
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverleningsorganisatie	AD7.27	...als het gaat om de marketinggedachte, hoe komt de hulpvraag en de hulpverlener nu bij elkaar? Om daar eens een workshop of een seminar over te geven van een dag, waarbij inderdaad mensen zoals ik of oudsten uit onze gemeenten, maar ook ouderlingen van andere geloofsgroepen van wat zij dan doen.
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverleningsorganisatie	AD7.29	En ook zo iets, als ik het beste voor mijn mensen zou willen, dan moet ik ze doorverwijzen want daar kunnen ze de allerbeste hulp krijgen. Als dat in zicht is of in beeld is dan is het stom als ik het zelf blijf doen.
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverleningsorganisatie	AD7.30	Iedereen wil het beste voor zijn mensen. Als dat meer op het netvlies van mensen komt, dan gaan ze ook. Als die weg maar zichtbaar is dat ik mensen daar naartoe kan brengen, dan breng ik ze op die beste plek. Daar ligt een uitdaging, om die drempel omlaag te halen.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	AD4.8	En ik denk ook dat afstemming daarin heel belangrijk is. Dus in die zin zou je zeggen dat dat geïntegreerd, de geïntegreerde aanpak de voorkeur heeft.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	AD4.10	Dus ik denk, ik zou het heel graag willen, maar ik denk dat het heel moeilijk is om daar met kerken echt goede afspraken over te maken en echt goede richtlijnen te hanteren. Kijk, het opstellen van richtlijnen is meestal niet zo moeilijk, maar om hem daadwerkelijk te hanteren en dat je weet dat het over drie jaar ook nog zo gaat.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	AD4.14	Maar ook zeker waar je grenzen liggen. En überhaupt wat je als kerk, zeg maar in samenspraak met de professionele hulpverlening daarin voor grenzen trekt.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	AD4.18	Weet je op een gegeven moment is er gewoon een organisatie bij betrokken en daar of je zoekt zelf contact of er wordt contact met jou gezocht en je gaat afstemmen zeg maar.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	AD5.28	En ook altijd contact met instanties vind ik heel belangrijk. Als iemand bij instanties is, altijd ook contact ermee, altijd. Nooit op een eilandje, dat vind ik zo fout.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	AD8.14	Waarbij zowel een hulpverleningstraject was als een pastoraal traject en waar in het

			pastoraal traject vooral werd aangedrongen op vergeving en loslaten. Ja ik vind daar alles van, maar je kan pas vergeven op het moment als je het hulpverleningstraject grotendeels hebt gedaan. Dus enig contact daartussen, zou wel slim zijn geweest in die casus.
Samenwerking	Pastoraat naast hulpverlening	AD1.11	...maar vaker is wat ik ook schreef, vaker is het andersom. Dat ze al allemaal trajecten in de professionele hulpverlening hebben gehad en dan heel graag gewoon met iemand uit de kerk, die en gelovig is en iets meer bagage heeft dan alleen maar een ouderling, willen praten.
Samenwerking	Pastoraat naast hulpverlening	AD2.3	De andere kant is dat je op een gegeven moment soms gewoon echt met psychiatrische mensen te maken hebt bijvoorbeeld waardoor je ook gewoon vrijmoedig, om het in mooie kerktaal te zeggen, zou moeten kunnen zeggen, 'ik draag het over'. En we blijven je ook steunen en we zijn er voor je en is er eens wat dan kan je aankloppen of dan kom je op zondag na de dienst even naar me toe en dan bidden we samen.
Samenwerking	Pastoraat naast hulpverlening	AD5.5	Ik verwijs mensen ook vrij makkelijk ook door, mensen naar de psycholoog. Ja en dan is eigenlijk de taak om dat nog eens op te volgen en terug te horen: 'is het gelukt het contact met de psycholoog', 'hoe is het gesprek gegaan', 'hebben jullie het over de juiste dingen'.
Samenwerking	Pastoraat naast hulpverlening	AD5.7	We werken ook vaak samen met maatschappelijk werk. En dan is weer de insteek, de bedoeling, om dus samen op te lopen.
Samenwerking	Pastoraat naast hulpverlening	AD5.11	...ik denk onze kerntaak is om ook, in de kern ook juist God te delen met iemand, iemand helpen God te ontdekken. Soms ook in het midden van alle misère. Dus het ideale plaatje is dan toch weer samen op lopen, bidden voor situaties, dan naar de hulpverlener gaan en noem maar op.
Samenwerking	Pastoraat naast hulpverlening	AD6.6	Nou ja daar zou ik in het algemeen zou ik dat niet los van elkaar willen zien. Maar soms is het wel nodig om het van elkaar los te maken, omdat dat kromme godsbeelden of weet ik het allemaal, kunnen heel erg invloed hebben op hoe iemand over zichzelf denkt. En dan moet je soms even

loskoppelen, maar dan praten we echt over hulpverlening natuurlijk, hè.

Geloof en hulpverlening

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Fragment
Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	AD2.10	Dus, vanuit gemeente zijn is het moeilijk om daar de schaar in te zetten. Ik vind dus ook dat het heel mooi samen kan gaan. Ik ken ook mensen die een behandeling doen bij een christelijke psycholoog waardoor die verbinding ook wordt gemaakt en ik denk dat kan echt heel mooi zijn. Dat je gewoon beide hebt.
Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	AD3.20	En ik denk dat als je als christen dan toch wel een iets hoger doel bij hebt zeg maar. Dus dat als jij verslaving hebt dan stop je niet alleen voor jezelf. Maar je gaat ook kijken van 'hé God heeft mij niet zo bedoeld om aan iets vast te zitten behalve dan aan Hem zeg maar. (..) Dat kan een gewone hulporganisatie jou niet geven. Dat moet zeker gezamenlijk blijven.
Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	AD4.7	Ik denk dat het geloof altijd heilzaam is, dus dat dat gesprek is nooit klaar. En ik denk ook dat het voor veel mensen die psychosociale problemen hebben met een gelovige achtergrond dat het ook belangrijk is om het geloof erbij te betrekken.
Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	AD5.13	Ik zal ook altijd in pastoraat erop aandringen om wat je weet dat is oké, daar blijf ik bij, maar ga in ieder geval in je geloof staan en werk daar aan. Overgave aan God vind ik belangrijk, dan dat je altijd een goed gevoel wil hebben. Een goed gevoel is ons gewoon niet gegarandeerd in dit leven. Maar dat je weet dat God goed is, dat red je toch door een hoop heen hoor. Dus ja, naast elkaar, verweven met elkaar, en soms ook allebei nodig.
Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	AD6.7	En dan is het wel prettig als je weet van degene met wie je praat, denk ik over het algemeen, van: 'die begrijpt mijn achtergrond, die begrijpt mijn geloof of de sfeer die eromheen hangt', de cultuur. Dat kan prettig zijn en in sommige gevallen weer helemaal niet. Dus ja, in het algemeen hoort het bij elkaar. En dat is ook goed, want de Bijbel die of God, zegt natuurlijk ook iets over jouw geestelijke gezondheid. Maar ja, soms is het verstandig om dat uit elkaar te halen.

Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	AD7.13	Ik denk dat het wenselijk is, als het gaat over verwerking van trauma's, dingen die dicht bij de persoonlijkheid liggen, dat het heel belangrijk is om te zoeken naar in ieder geval een instantie die raakvlakken heeft met de christelijke geloofsbeleving van degene die hulp vraagt. Als het gaat over bijvoorbeeld verslavingsproblematiek, is het ook wenselijk, maar misschien iets minder.
Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	AD7.14	Omdat je heel kwetsbaar bent, dan wil je ook dat in die fase christelijke normen en waarden gaan tillen. Dat is waar ik van zou zeggen: 'dan zou ik wel adviseren om een christelijke instantie'.
Geloof en hulpverlening	Bijbel als richtlijn	AD2.7	Als ik ergens gevraagd wordt omdat het niet gaat in een huwelijk, ik noem maar wat he, dan zeg ik: 'ik kom hier, omdat ik geloof in herstel. En omdat ik geloof dat God in je leven iets wilt doen.' Dat is natuurlijk niet het eerste wat je zegt, maar dat is wel je overtuiging. En dat God voor het huwelijk gaat. En dat ik echt geloof in die instelling of in dat verbond. Daarin ben je ook best wel richtinggevend.
Geloof en hulpverlening	Bijbel als richtlijn	AD2.8	Ja op den duur moet je ergens aan mee gaan werken snap je? Dat vind ik vanuit de gemeente-zijn, daar heb je ook echt de Bijbel wel als richtlijn en dan zeg je gewoon, en hier staat dit en we gaan dit echt als uitgangspunt nemen. En op die manier wil ik op je leven ook inspreken, wil ik naar je luisteren, ook op een stukje inspreken.
Geloof en hulpverlening	Religieuze interventies	AD1.13	Ik begin altijd een gesprek met gebed met mensen. Ik zeg altijd heel duidelijk: ik doe dit vanuit mijn geloof van God, dat ik die wijsheid van God nodig heb om jou te helpen. Ja dat is mijn stellige overtuiging. Want ik kan nog zoveel wijsheid hebben, maar zonder God mist de basis.
Geloof en hulpverlening	Christelijke hulpverlening	AD7.24	En nu is onze enige doorschakeling via de huisarts en dan vragen of men bij een De Hoop terecht kan komen om daar hulpverlening te krijgen. Dat is wel wat breder, maar het is wel lastig om bij een christelijke instantie terecht te komen dan.

Bijlage 7 – Labelsysteem professioneel hulpverleners

Problematiek

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Fragment
Problematiek	Relatieproblemen	PH1.5	Praktisch betekent dat, dat er in de uitwerking van zowel individuele, -relatie als gezinsproblematiek, naast hulpverlenende gesprekken en raad, gezocht wordt naar antwoorden op vragen op het gebied van identiteit, zingeving, - geloven en belijden.
Problematieken	Relatieproblemen	PH2.9	En als je bijvoorbeeld mensen hebben opvoedingsproblemen of hebben relatieproblemen of komen niet aan elkaar toe omdat er veel kinderen zijn. Als ik verbinding heb met de gemeente dan kan ik ook met mensen kijken.
Problematieken	Relatieproblemen	PH2.24	En qua problemen denk ik van ja, veel relatieproblemen. Eh, opvoedproblemen, dingen met kinderen. Ook scheiding, vreemdgaan, seksueel overschrijdend gedrag, dat soort dingen heb ik te maken.
Problematieken	Huwelijksproblemen	PH2.24	En qua problemen denk ik van ja, veel relatieproblemen. Eh, opvoedproblemen, dingen met kinderen. Ook scheiding, vreemdgaan, seksueel overschrijdend gedrag, dat soort dingen heb ik te maken.
Problematieken	Opvoedproblemen	PH1.5	Praktisch betekent dat, dat er in de uitwerking van zowel individuele, -relatie als gezinsproblematiek, naast hulpverlenende gesprekken en raad, gezocht wordt naar antwoorden op vragen op het gebied van identiteit, zingeving, - geloven en belijden.
Problematieken	Opvoedproblemen	PH2.9	En als je bijvoorbeeld mensen hebben opvoedingsproblemen of hebben relatieproblemen of komen niet aan elkaar toe omdat er veel kinderen zijn. Als ik verbinding heb met de gemeente dan kan ik ook met mensen kijken.
Problematieken	Opvoedproblemen	PH2.24	En qua problemen denk ik van ja, veel relatieproblemen. Eh, opvoedproblemen, dingen met kinderen. Ook scheiding, vreemdgaan, seksueel overschrijdend gedrag, dat soort dingen heb ik te maken.
Problematieken	Verwevenheid problematiek	PH2.33	Volgens mij als je problemen hebt, dan denk je altijd: 'waar is God? En hoe is God hiermee bezig? En doe ik de dingen op een goede manier en ga ik ermee om zoals God wil dat ik ermee om ga.' Dus dat zit er altijd in. En specifiek; heeft denk ik vaak wel

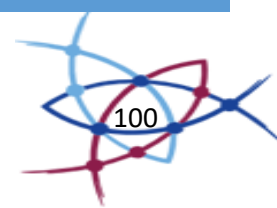
			met vertrouwen te maken. Is daar een groot ding.
Problematieken	Verwevenheid problematiek	PH3.13	En dan kom je dus wel heel erg op de grens van geloof en psychologie, want dan kijk ik toch vanuit de psychologie van wat doet zij met zichzelf in dit verhaal dan.
Problematieken	Verwevenheid problematiek	PH4.11	Wanneer ik met iemand spreek over een incest verleden, dan gaat het zeker ook ergens in dat traject over: 'wat betekenen thema's als vergeving voor jou?' Wanneer je met iemand spreekt die depressief is gaat het ook over: 'hoe zit dat dan in je geloofsbeleving, want vaak ben je dan daarin ook depressief of is dat daarin anders?'

Beleid & organisatie

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Fragment
Beleid & organisatie	Kennis sociale kaart	PH1.13	Tegelijk is het – volgens hem - belangrijk een goede sociale kaart van Nederland te hebben waarop te zien is waar christenen werkzaam zijn in de beroepshulpverlening. Niet alleen christelijke instellingen, maar ook daar waar zij werken in algemene instellingen.
Beleid & organisatie	Missionair-zijn	PH1.2	Bij zijn aanstelling verzocht Rien ook beschikbaar te mogen zijn voor hen die geen relatie met een kerkverband hadden, maar wel woonachtig waren in de plaats/regio waar Rien aan het werk zou gaan. Daar is van harte mee ingestemd. Zo kreeg de functie van psychopastoraal werker een missionaire spits.
Beleid & organisatie	Veilig klimaat	PH2.15	Want je moet als gemeente een veilig klimaat neerzetten, maar ja: kun je dat neerzetten? Ik bedoel, daar heb je de gemeente ook voor nodig. Je moet als gemeentelid ook weten: is er een plek waar ik het kwijt kan als ik het kwijt wil, maar ook is er de veiligheid bijvoorbeeld binnen zo'n kring om erover te praten?
Beleid & organisatie	Veilig klimaat	PH2.17	Dus ik denk dat er meer gesignaleerd kan worden, maar dan moet er ook, dan is de eerste focus van hoe is het klimaat hier. Zijn we erop gericht? Durven we dingen bespreekbaar te maken? En, maar ook: 'zijn we voor elkaar veilig.'

Ondersteuning

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Fragment
-----------	-------	-----------------	----------

Ondersteuning	Taak ambtsdragers	PH1.15	Er zijn heel veel begaafde ambtsdragers die de juiste snaar raken in de omgang met gemeente leden. Er zijn er ook (veel) die eenvoudigweg niet weten hoe ze een goed gesprek kunnen voeren en mede daardoor niet uitnodigend zijn om mee in gesprek te gaan. Gemeente leden haken af of komen dan niet tot een stap om naar hun wijkouderling te gaan. Volgens mij moet daar 'deskundigheidsbevordering' op gezet worden.
Ondersteuning	Taak ambtsdragers	PH4.25	Ja dan vind ik vooral bewogenheid heel mooi en dat je mensen bij de hand kunt nemen en vanuit Gods woord kunt ondersteunen en dat je dan niet zo heel veel verstand heb van welke problematieken er allemaal en hoe dat allemaal werkt. Ja ik merk dat ik daar ook wel begrip voor heb.
Ondersteuning	Taak ambtsdragers	PH4.26	Ik denk dat we reële verwachtingen van ze moeten proberen te hebben. Ze kunnen ook onmogelijk overal goed in zijn. Ik denk dat het fijn is als ze luistervaardigheden en wat gespreksvaardigheden zouden hebben, maar toerusting in en depressie en incest en huiselijk geweld en relatieproblematiek et cetera, dat is gewoon onmogelijk.
Ondersteuning	Taak kerk	PH3.1	Ik denk van, binnen kerken is het belangrijk dat er gesignaleerd wordt en dat er pastorale ondersteuning is en afhankelijk van professionele mensen die in de kerk zijn, kunnen zij dan dingen oppakken. Maar grenzen zijn daarin een hele belangrijke. Op tijd doorsturen, maar ja.
Ondersteuning	Taak professioneel hulpverlener	PH2.26	Of ook van waar is God hierin voor jou? En dan zit je wel tegen pastoraat aan. En dan ligt het eraan wat er gebeurt of je daar even wat meer het accent ligt of dat het meer van de psychologie komt. Maar mijn accent ligt natuurlijk in principe op die psychologie.
Ondersteuning	Taak professioneel hulpverlener	PH4.6	Het is heel erg zoeken van: 'welke rol heb ik op dat moment?' 'Wat heeft die cliënt nodig en wat is mijn rol?' Moet ik alleen die cliënt activeren om zich uit te spreken, dan heb ik het waarschijnlijk ook gedaan. Dan is opeens [naam organisatie] voor scheiding, terwijl dat helemaal niet mag volgens dat kerkverband in die situatie dus dan moet je dat weer heel goed uitleggen wat je aan het doen bent en waarom.

Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	PH2.11	En hoe kun je een netwerk om iemand heen zetten die eenzaam is of als er praktische ontlasting nodig. Nou ja, dus je kunt verbinden. Dus dat verbindende dat vind ik een grote meerwaarde.
Ondersteuning	Gemeenteleden als ondersteunend netwerk	PH2.12	Het is ook het benutten van wat er al aanwezig is, daar stuur je ook in. Dat je een gemeente ook helpt om hand en voet voor elkaar te zijn en niet van: nou hier kom ik en ik ga het allemaal oplossen. Dat kan iedereen.
Ondersteuning	Signaleren	PH1.16	Er is veel meer aan de hand binnen gemeenten dan de leiding van een gemeente vaak denkt. In mijn omgeving komt de houding nogal eens voor dat het allemaal wel mee valt en dat 'die en die zaken' in hun gemeente niet speelt. Dat is jammer. Bewustwording moet dan ook een belangrijk speerpunt zijn van instellingen die nauwer met kerken willen samen werken.
Ondersteuning	Signaleren	PH1.18	Bewustwording van kerkelijke psychopastorale nood en kennis blijft een terugkerend item in de richting waaraan Rien denkt als het gaat over steun en hulp van ambtsdragers binnen kerken. Grote punt blijft: wordt de behoefte onderkend en wordt er dan daadwerkelijk wat mee gedaan!
Ondersteuning	Signaleren	PH2.13	De vraag ligt overal, er zijn overal problemen en veel meer dan je denkt. Dus in die zin is die ruimte, is de noodzaak er wel, maar of er ruimte is, dat gaat er vooral om of de ruimte gemaakt wordt of het ondersteund wordt door het kerkelijk kader of het plek krijgt. Dat heeft meer te maken van willen wij er ruimte voor maken dan of die ruimte er is.
Ondersteuning	Signaleren	PH2.18	Ja, je checkt hem en als dat niet aan de orde lijkt, dan is dat wel iets waar je als eerste aandacht aan moet besteden en met een kerkenraad over moet hebben van hé zien jullie dat. Zij geven natuurlijk de input, maar van hoe willen jullie er mee omgaan. Wat vinden jullie ervan? En kun je daar een plan van maken.
Ondersteuning	Signaleren	PH2.20	Ik denk wel eens dat bescheidenheid, daardoor kun je wel signaleren, maar daardoor pak je minder op. Je hebt er veel lef voor nodig.

Grenzen

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Fragment
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/ kerkelijk werkers	PH2.16	Ik merk wel dat ik soms sneller denk: 'hier zou hulp kunnen toevoegen', dan dat ouderlingen dat denken. En het is ook wat je eigen referentiekader is. Als je thuis een huis vol herrie hebt als ouderling, dan denk je bij anderen ook zo van: 'ja het is overal wat'. Dus weet je, je hebt ook niet altijd een feeling met wat helpend kan zijn.
Grenzen	Grenzen ambtsdragers/ kerkelijk werkers	PH3.20	Het is zo mooi als pastoraal werkers inzicht krijgen, (...), van hoe ga je nou passend om met anderen. En wat is je motivatie of drijfveer daarachter. En hoe zorg je daar als pastoraal werker voor jezelf?
Grenzen	Grenzen cliënt/pastorant	PH4.19	Ik weet niet zo heel erg goed hoe je nog beter samen zou kunnen werken, omdat de situatie zich... de cliënt wil het heel vaak niet, dus dan kun je ook niet beter samenwerken. Of misschien moeten wij vaker contact zoeken, maar je hebt ook niet altijd een reden om contact te zoeken.
Grenzen	Grenzen hulp kerk	PH1.2	Rien komt uit de die professionele 'wereld' en neemt zijn ervaring uiteraard mee in zijn gesprekken, maar stelt een grens aan eventuele 'behandelingen', omdat hij heel bewust de reguliere hulpverlening verruilde voor psycho-pastoraat, waarin het accent ligt op pastoraat en toerusting.
Grenzen	Grenzen professioneel hulpverlener	PH2.5	Dus dat ook de professional moet gaan kijken van, kan ik dit in een paar gesprekken vlot trekken. Als dat kan of kan ik dit weer teruggeven, dan moet je dat doen, maar ook dan kan het zijn dat je denkt van: 'hé hier moet opgeschaald worden'.
Grenzen	Grenzen professioneel hulpverlener	PH2.6	En op het moment dat het complexer is dan overleg ik van: 'hé is dit een meerwaarde als ik dit blijf doen, willen jullie dat betalen?' Is iemand goed verzekerd en kan die het zelf? Gewoon financiële afhandeling. Dus dan handel ik het af en anders dan verwijs ik dan alsnog door.
Grenzen	Grenzen professioneel hulpverlener	PH3.18	Ik heb dan nu ook mensen die dan naar mij toekomen uit de kerk en dan spreek ik heel duidelijk mee af van 'ze zullen van mij niet horen dat jij hier komt.' Dus ook wel heel duidelijk een grenzen daarin. Zeker als het in de kerk is, ze zullen daar van mij niks van horen.

Grenzen	Grenzen professioneel hulpverlener	PH3.19	Ja en het is natuurlijk makkelijker om mensen uit een andere kerk of zo te helpen dan in je eigen kerk. Want je komt ze tegen. En dan zeg ik ook dan gaan we dus niet inhoudelijk met elkaar spreken. Maar gewoon wel: 'hoi, hoe gaat het', maar niet eh... Dat is dus geen therapie. Dus echt die grens bewaak ik wel, maar het is soms lastig hoor...
Grenzen	Grenzen professioneel hulpverlener	PH4.7	Het is ingewikkeld, het is goed zoeken naar wat is mijn positie en wat wordt er van mij verwacht van een cliënt. Maar ook hoe sta ik daar zelf in? Daar kan je dan natuurlijk ook nog tegenaan lopen.
Grenzen	Grenzen professioneel hulpverlener	PH4.12	Dat is niet mijn professie. Mijn professie reikt niet zover. Dan kom ik op het terrein van de theoloog of op het terrein van een ouderling. Ik moet ook niet doen wat hun doen. Hun moeten niet doen wat ik doe, maar ik moet ook niet doen wat hun doen.

Toerusting en training

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Fragment
Toerusting en training	Toerusting beginnen ambtsdragers	PH1.3	Er vinden naast toerusting ambtsdragers, vrijwilligers in het pastoraat, intervisie predikanten, individuele, relationele en gezinsgesprekken plaats.
Toerusting en training	Toerusting vrijwilligers	PH1.3	Er vinden naast toerusting ambtsdragers, vrijwilligers in het pastoraat, intervisie predikanten, individuele, relationele en gezinsgesprekken plaats.
Toerusting en training	Toerusting vrijwilligers	PH1.10	Rien heeft op verzoek, een aantal avonden met ambtsdragers georganiseerd, waar bepaalde 'thematiek' die men tegen kwam of kan tegen komen binnen de gemeente aan de orde werd gesteld.
Toerusting en training	Toerusting vrijwilligers	PH1.17	Probleem was, dat degene die je er 'eigenlijk zou moeten hebben' niet zag. De ambtsdragers, predikanten ouderlingen, evangelisten die al 'veel vaardigheden' bezaten schreven in voor zo'n cursus (om nog meer te leren), en die de cursus juist nodig hadden lieten afweten. Kerkconsult zou hierop in kunnen spelen met een concreet aanbod van cursusmateriaal.
Toerusting en training	Toerusting signaleren	PH2.19	Dat vraagt natuurlijk heel veel lef hè. Dus ook gewoon mensen die signaleren en die moeten ook vaardigheden hebben. Die moeten ook lef ontwikkelen, van 'hoe kan ik dan wat ik zie... Hoe kan ik leren vertrouwen

			op mijn onderbuikgevoel'. (...) En 'hoe kan ik dat dan bespreekbaar maken, hoe doe ik dat dan?', dat vraagt ook wel wat.
Toerusting en training	Toerusting signaleren	PH3.5	Ik denk van signaleren dat is een belangrijk ding. En de pastoraal werkers of de geïnteresseerden in een gemeente die zouden zich daarin kunnen verdiepen van hoe kan ik, hoe signaleer ik? Dat is een belangrijke.
Toerusting en training	Training gespreksvaardigheden	PH1.15	Er zijn heel veel begaafde ambtsdragers die de juiste snaar raken in de omgang met gemeente leden. Er zijn er ook (veel) die eenvoudigweg niet weten hoe ze een goed gesprek kunnen voeren en mede daardoor niet uitnodigend zijn om mee in gesprek te gaan. Gemeente leden haken af of komen dan niet tot een stap om naar hun wijkouderling te gaan. Volgens mij moet daar 'deskundigheidsbevordering' op gezet worden.
Toerusting en training	Training gespreksvaardigheden	PH2.19	Dat vraagt natuurlijk heel veel lef hè. Dus ook gewoon mensen die signaleren en die moeten ook vaardigheden hebben. Die moeten ook lef ontwikkelen, van 'hoe kan ik dan wat ik zie... Hoe kan ik leren vertrouwen op mijn onderbuikgevoel'. (...) En 'hoe kan ik dat dan bespreekbaar maken, hoe doe ik dat dan?', dat vraagt ook wel wat.
Toerusting en training	Toerusting hulpverlener	PH2.29	...mijn toerusting is, ik ben altijd bezig en ik lees wel vrij veel, dat heb ik altijd gedaan, van pastorale boeken. (...) dat zijn Amerikaanse psychologen en die hebben heel veel geschreven over grenzen, persoonlijke grenzen, grenzen naar kinderen, grenzen in een huwelijk.
Toerusting en training	Toerusting hulpverlener	PH4.13	Nou het is wel een punt wat wij regelmatig binnen ons team ook bespreken, teambreed, en waar we met elkaar wel over nadenken zo van: 'Wat is nou onze visie op wel of niet bidden tijdens een gesprek of wat is nou onze visie op...' nou ja vul maar in.

Hulpaanbod

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Fragment
Hulpaanbod	Zelfredzaamheid hulpvragers	PH3.3	Ik heb een stuk of drie mensen gehad ook uit de kerk die zijn gewoon zelf gekomen.
Hulpaanbod	Zelfredzaamheid hulpvragers	PH3.17	Maar toen heeft hij uiteindelijk besloten om met de pastor en een goede vriend dat gesprek te hebben. Dus buiten de hulpverlening om, nou dat is ook prima.

Hulpaanbod	Consultaties	PH1.8	Rien houdt geen spreekuur, maar is in principe altijd beschikbaar – ook in het weekend, voor gemeenteleden, voor ambtsdragers. (Net als een predikant). Komt bereikbaarheid even niet gelegen dan gaat de voicemail erop.
Hulpaanbod	Consultaties	PH2.2	Dat op het moment dat je als ambtsdrager denkt van: 'o, wat moet ik hier mee', dat je in ieder geval een heel kort lijntje hebt dat je kunt overleggen.
Hulpaanbod	Consultaties	PH2.8	Ik denk dat in het meedenken dat daar al heel veel, meedenken en schiften, dat dat al een hele belangrijke is.
Hulpaanbod	Consultaties	PH3.23	Sommige ouderlingen bellen wel eens op van: 'ik ga altijd daar en daar op bezoek en hier en daar loop ik tegenaan, wil je eens meedenken', dus dan is het een vorm van consultatie.
Hulpaanbod	Beleidsvorming	PH2.14	Ja dat heeft ook veel met beleid te maken. Van wat is onze visie op zorg voor een gemeente. En die bepaald denk ik of er ruimte is. (...) En als die visie verandert, dan is er ruimte, dan komt er ruimte.
Hulpaanbod	Beleidsvorming	PH4.9	Het concept zoals wij het aanbieden, dan gaat de wens van dat kerkenraadslid of uit die predikant of vanuit die hulpvrager en dan weet je ook dat het aansluit want die hebben die wens, dus dan kun je gehoor geven aan hun wens. Daar kun je dan op anticiperen.
Hulpaanbod	Intervisie	PH1.3	Er vinden naast toerusting ambtsdragers, vrijwilligers in het pastoraat, intervisie predikanten, individuele, relationele en gezinsgesprekken plaats.
Hulpaanbod	Intervisie	PH1.9	Rien is voor deze pastorale teams beschikbaar en organiseert en leidt o.a. casuïstiek en intervisie-besprekingen.
Hulpaanbod	Intervisie	PH2.3	Ik denk dat het mooi is als je bijvoorbeeld als professional één keer in de zoveel tijd kunt aanschuiven bij een kerkenraad als situaties worden besproken, dat je gewoon kunt meedenken, dat je mensen kunt bevragen.
Hulpaanbod	Intervisie	PH3.8	Bijvoorbeeld dat is ook een hele mooie optie. Gewoon om intervisie te gaan doen met het pastorale team. Niet vanuit ik weet het allemaal, maar gewoon van naast elkaar en meekijken en hoe zou je nou in die betreffende casus als pastoraal werker... En waar ligt die grens hè, dat je dat samen kunt bekijken dan.

Samenwerking

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Fragment
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverlenings-organisatie	PH1.11	Het is goed als christelijke professionele instanties nauw contact met de kerken onderhouden.
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverlenings-organisatie	PH1.12	Volgens hem moeten ze zich vooral richten op de ambtsdragers. Als je die kunt overtuigen van de noodzaak van nauwere samenwerking heb je veel gewonnen.
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverlenings-organisatie	PH1.19	Voor Kerkconsult is dat ze goed aan PR binnen de kerken gaan doen en dan vooral aan de leidinggevendenden (ambtsdragers e.a. leidinggevendenden binnen de kerken). Wat zijn de mogelijkheden van Kerkconsult. Laat het zien en lezen. In kerkbladen, of jezelf uitnodigen op kerkenraden etc. M.a.w. werken aan zichtbaarheid. Heel belangrijk. Investeren in relatie die voor jou belangrijk zijn. Een aloud principe om contacten te verbeteren.
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverlenings-organisatie	PH2.23	Wel dat je het contact moet houden, want als er een tijd niets is dan vergeten ze me. En dan gaan ze het de volgende keer denk ik zelf oplossen. En het is altijd, als ik er eentje heb dan taktaktak, dan komen ze er zo achteraan. Want dan ben je weer in beeld en dan blijkbaar, dus wat het ook zegt is dat signaleren dat je daardoor contact moet onderhouden, want je vervlakt. Dus je moet het scherp houden.
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverlenings-organisatie	PH3.4	Op individuele basis denk ik. En als mensen dan horen uiteindelijk van: 'oh die is bij haar geweest of goed geholpen dan kan daar misschien vertrouwen groeien.'
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverlenings-organisatie	PH4.1	Dat je elkaar kunt vinden in de samenwerking. Tegelijkertijd is dat niet altijd wat wij zien in de praktijk. Dat komt soms omdat we gewoon niet zo'n heel frequent lijntje hebben in de vorm van de contact met kerken
Samenwerking	Zichtbaarheid hulpverlenings-organisatie	PH4.18	Nou wat we proberen te doen is met de kerken een predikantenoverleg te organiseren... (...) Dan ontmoet je elkaar eens in de anderhalf jaar of een keer per jaar en dan bespreek je een thema met elkaar. Dan heb je elkaar weer allemaal even gezien, dan heb je daarna gewoon wat makkelijker contact. Hun kunnen ons makkelijker vinden dan wij hen, want als de cliënt 'nee' zegt,

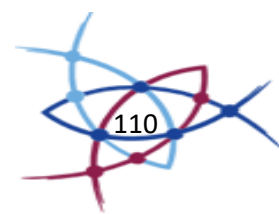
			dan valt er weinig... dan kun je geen contact opnemen.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	PH1.7	Er is naast ambtsdragers nauw contact met de huisartsen en – zo nodig – nauwe samenwerking met andere professionele reguliere (christelijk en niet – christelijke) instellingen
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	PH2.34	Ik denk dat de drempel laag is, dat je makkelijk overlegt, dat je elkaars expertise gebruikt.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	PH2.35	Ik zeg altijd: 'maakt niet uit, al is het soms alleen maar dat je even de bevestiging krijgt van zou ik ook doen of volgens mij ben je goed bezig, dan heb je een goed gesprek gehad.' Dus die drempel die moet vooral heel laag zijn. Dan kun je elkaar makkelijker over en weer bellen. Want dan bel ik ook makkelijker van: 'hé denk eens even praktisch met me mee.'
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	PH3.7	Zij stuurt ook mensen naar mij door. Dan ga ik niet praten inhoudelijk over die mensen, maar wel van 'goh diegene die heeft inderdaad hulp dus na een intake zijn we een traject in gegaan of het heeft niet aangeslagen. Waar missen we de aansluiting.' Daar heb ik het dan over met haar.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	PH3.14	Ze is nu gestopt met het traject, maar dat het op die manier dan bijvoorbeeld verder gaat. Een stukje nazorg. Dat ze binnen de kerk dat ook mee in de gaten kunnen houden van hoe gaat het verder met haar.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	PH3.15	Dat het vooral niet tegenstrijdig is, want dan raakt zo'n cliënt helemaal in de war. Dan gaan ze verder van huis. En als je daarin tegenstrijdigheden merkt, (...) dus dan nodig ik de pastoraal werker uit.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	PH4.2	En soms loopt het ook wel heel erg goed. Dan is er overleg, dan belt een predikant met: 'ik heb iemand' of 'ik zit met een situatie, wil je eens meedenken'. En dan komt het soms tot een doorverwijzing en dan kun je afstemmen soms zelfs van wie doet er dan wat.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	PH4.8	Ik zou het niet zo graag scheiden, ik vind het mooi om samen te werken, maar soms moet je aan elkaar wennen. (...) Soms maken mensen heel goed bedoeld brokken, dat is de ene kant. De andere kant is, soms doen ze ook geweldig werk waar wij allemaal geen tijd voor hebben. En als je daarin meer op

			elkaar af kunt stemmen en allebei goed weet hebt van: 'wat is mijn professie' en je je houdt aan je professie en daarin verstandig handelt dan kun je elkaar prachtig aanvullen denk ik.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	PH4.20	Als ik gewoon mijn traject loop met de cliënt of met een echtpaar en dat loopt gewoon dan zeg ik best wel eens: 'dit aspect zou ik nog eens bespreken met jou of jullie predikant of voorganger', maar ik ga hem vervolgens niet bellen. Dat is mijn advies aan hun. Ik kan nog wel eens informeren: 'joh, hebben jullie dat gedaan en hoe is dat verlopen', maar ook dan of wat is dan de meerwaarde om nog eens contact te leggen? Ik denk dan gewoon dat die man of soms vrouw, maar meestal man, die begeleid vanuit zijn professie die mensen en ik doe mijn stukje en je weet van elkaar wel waar die grenzen liggen dus dan gaat dat heel vaak ook wel goed.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	PH4.21	Meestal de afstemming van wie doet wat. Daar heb ik het meeste overleg over. Of even aan elkaar vertellen (...) van: 'dit en dit doe ik, met die en die achterliggende gedachten', en dan heb je gewoon goed afgestemd en dan zit je elkaar niet in de wielen te rijden en dan weet je allebei wat je eigen terrein is.
Samenwerking	Afstemming kerk en hulpverlening	PH4.22	Of soms eens even horen van: 'u kent ze al wat langer dan ik, kunt u eens iets vertellen wie deze mensen zijn, heeft u nog adviezen of wat denkt u dat ze nodig hebben'.
Samenwerking	Pastoraat naast hulpverlening	PH1.1	Het is ook niet altijd zo dat je overal een hulpverlener bij moet hebben, maar op het moment dat er meer aan de hand is dan denk ik dat het mooi is dat professionele hulp de pastorale of de vrijwillige hulp kan aanvullen.
Samenwerking	Pastoraat naast hulpverlening	PH1.4	Soms voert hij samen met een ambtsdrager gesprekken met een echtpaar of gezin.
Samenwerking	Pastoraat naast hulpverlening	PH1.7	Wat ik ook wel eens doe voor individuele problematiek eerst doorverwijs en dan zeg als je dat gedaan hebt bij een psycholoog dan kom je maar naar mij en gaan we met die relatie verder.
Samenwerking	Pastoraat naast hulpverlening	PH2.27	Nou stel dat er vreselijke geloofstwijfel uitkomt of moeite in het vertrouwen op God of ik heb het wel eens gehad met iemand dat ik één deel deed en dat ik zei van: 'goh weet je, dat zou je eigenlijk eens met de

			predikant over moeten hebben moeten overleggen of iemand je in dat stuk ook kan begeleiden. En die had daarnaast gesprekken met z'n predikant over een heel specifiek thema, maar dan vul je elkaar aan. Dus dan leg je hier die verbinding.
Samenwerking	Pastoraat naast hulpverlening	PH4.5	Als je wel gaat samenwerken om maar iets heel lastig te noemen, dan kun je ook ergens wel heel erg klem komen te zitten. Ik had pas een situatie waarbij een vrouw uit een behoudende gemeente wilde gaan scheiden en de kerkenraad het daar niet mee eens was. Als je dan gaat samenwerken heb je als hulpverlener een hele lastige positie. Dat kun je denk ik wel aanvoelen. Dat kan heel ingewikkeld zijn.
Samenwerking	Pastoraat naast hulpverlening	PH4.24	Een enkele keer komt het wel eens voor dat er een ouderling of een diaken of predikant mee komt en bij het gesprek aanwezig is.
Samenwerking	Verbinding netwerk en professional	PH2.10	...dan maak je gebruik van het netwerk van de gemeente, dus het verbinden van netwerk en professionele kennis, dat vind ik ook een hele belangrijke en dat kan heel veel toevoegen.
Samenwerking	Verbinding netwerk en professional	PH2.21	En ik denk wel dat een professional kan helpen om het even globaal te ordenen, maar dan vervolgens inderdaad mee kijken van: 'hiervoor zou je hier naartoe kunnen, daarvoor zou je daar naartoe kunnen.' Kijk je hoeft het niet allemaal zelf te doen. Maar vervolgens ben je wel die linking pin weer naar de gemeente. 'Want hoe kunnen jullie zorgen dat je het af en toe leuk hebt?' Nou ja, daar kun je de gemeente weer bij inzetten.

Geloof en hulpverlening

Kernlabel	Label	Fragment-nummer	Fragment
Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	PH1.5	Praktisch betekent dat, dat er in de uitwerking van zowel individuele, -relatie als gezinsproblematiek, naast hulpverlenende gesprekken en raad, gezocht wordt naar antwoorden op vragen op het gebied van identiteit, zingeving, - geloven en belijden.
Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	PH2.28	Als ik denk: 'oh dit kan ik zelf ook prima iets mee, het is gewoon even een kwartiertje onderdeel van het gesprek' prima. Als het de hoofdmoot is dan ga ik kijken van: 'ja maar wat voegt mijn psychologie hierin toe? Waar ligt nou het zwaartepunt?'

Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	PH2.31	Dan denk ik leven is, leven als christen en is omgaan met je psychologische problemen. Maar wel op de manier die past bij hoe God met ons omgaat. Dus het is wel heel erg met elkaar verweven.
Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	PH2.32	En dan heb ik contextueel, christen-zijn en gewoon gezond grenzen denken, dat grijpt prachtig in elkaar.
Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	PH3.10	Ik vind gewoon God op de eerste plaats een hele belangrijke hulpbron voor mijzelf. Maar dat hoeft de cliënt niet zo te vinden en ik ga dan wel na van 'welke plaats heeft het voor jou, heeft God voor jou? en wat zou je zelf daarin, wat verwacht je daarin binnen de praktijk?' En ik vraag ook aan mensen van 'goh, zou je willen dat we het gesprek beginnen of afsluiten met gebed.'
Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	PH3.11	En ik geloof zeker: God die is hier niet alleen aan het werk, want ik vraag ook om Zijn doorwerking in mijn werk, door mij heen. Dat hij mij ook dingen laat zien. Want ik ken die persoon in feite niet zo goed als God. Dus dat vind ik in mijn eigen houding al heel belangrijk van mijn gerichtheid. En dan check ik dat af van wat die cliënt daarin wil.
Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	PH4.10	Soms is het een verzwarend element en soms is het geloof juist iets wat steun biedt of waarin ze zoeken naar de weg die de Heere daarin met ze gaat. Dus nee, ik vind het heel belangrijk dat het samen gaat.
Geloof en hulpverlening	Verbinding geloof en hulpverlening	PH4.14	Ik neem als hulpverlener mijn geloof serieus, maar ook mijn opdracht serieus. In mijn opdracht tot naastenliefde en ook het verspreiden van de geur van Christus, dat wil ik serieus nemen. En dat heeft ongetwijfeld invloed op hoe je in je werk staat.
Geloof en hulpverlening	Bijbel als richtlijn	PH3.12	En ik gebruik de Bijbel als een referentiekader. En dat is voor mij wel een hele belangrijke. Eh... ja. Geloof en... Ja voor mij is het gewoon, en ik merk ook voor veel cliënten, een belangrijke hulpbron.
Geloof en hulpverlening	Bijbel als richtlijn	PH4.16	Methode gaat voorop en de Bijbel zit er doorheen verweven. (...) Nou het is de rode draad. Het is je richtsnoer en je rode draad die door je hulpverlening heen verweven zit, maar methodisch handelen vinden we wel super belangrijk.
Geloof en hulpverlening	Religieuze interventies	PH1.6	De Bijbel ligt dan ook zichtbaar op zijn bureau en neemt hij altijd mee de huizen in. Na elk gesprek wordt het besprokene in de

			handen van God gelegd middels een gezamenlijk gebed.
Geloof en hulpverlening	Religieuze interventies	PH2.25	En toen, was er op een gegeven moment een van die vrijwilligers die zei van: 'ja als we bij elkaar komen', (...) 'dan mis ik dat er gebeden wordt. Ik zou toch graag willen dat we ook met elkaar bidden.' En daar ben ik heel afwachtend in, want ik denk dat je biddend heel beïnvloedend kunt zijn. Dat dat heel veel zorgvuldigheid vraagt. (...) Ja ik vind manipulatie, dat vind ik kwetsbaar. Dus daar ben ik in die zin heel terughoudend in.
Geloof en hulpverlening	Religieuze interventies	PH3.10	Ik vind gewoon God op de eerste plaats een hele belangrijke hulpbron voor mijzelf. Maar dat hoeft de cliënt niet zo te vinden en ik ga dan wel na van 'welke plaats heeft het voor jou, heeft God voor jou? en wat zou je zelf daarin, wat verwacht je daarin binnen de praktijk?' En ik vraag ook aan mensen van 'goh, zou je willen dat we het gesprek beginnen of afsluiten met gebed.'
Geloof en hulpverlening	Religieuze interventies	PH4.15	Gebed doen we niet zo vaak. Daar hebben we ook echt wel een reden voor waarom we dat niet zo doen, maar ik pak best wel eens de bijbel erbij. Dat gebeurt wel regelmatig of dat ik aan mensen vraag: 'met wie zou je jezelf willen vergelijken op dit moment' of 'waar put je troost uit'. Ja de bijbel komt echt wel aan bod.
Geloof en hulpverlening	Christelijke hulpverlening	PH1.14	Als ik niet of nauwelijks een relatie met God heb, om het maar concreet te maken: de Bijbel nauwelijks open heb, geen gebedsleven heb, dan heb ik sowieso een probleem in christelijke hulpverlening. Want je hoort jezelf praten en je hebt het over dingen waar je zelf niet zoveel mee hebt, dan kun je hooguit spreken over kerkelijke hulpverlening, gewoontes, gebruiken, maar christelijke hulpverlening heeft alles te maken met doorleefd christen-zijn en Christus in de hulpverlening.
Geloof en hulpverlening	Christelijke hulpverlening	PH4.17	Het is niet dat wij hier een hulpverleningsvraag voornamelijk pastoraal oppakken. Nee die wordt methodisch behandeld door een christelijke hulpverlener die de bijbel als rode draad in zijn leven hanteert en dus ook in zijn werk.

Bijlage 8 – Inhoudsopgave bronnenboek

Inleiding	2
1. Verantwoording	4
Werkwijze	4
Interviewcode en achtergrond respondenten	4
2. Transcript interviews ambtsdragers en kerkelijk werkers	6
Interview AD1	6
Interview AD2	14
Interview AD3.....	22
Interview AD4.....	29
Interview AD5.....	35
Interview AD6.....	43
Interview AD7.....	50
Interview AD8.....	57
3. Transcript interviews professioneel hulpverleners	64
Interview PH1.....	64
Interview PH2.....	67
Interview PH3.....	74
Interview PH4.....	81
4. Geschrapte tekst + fragmentnummers ambtsdragers en kerkelijk werkers.....	89
Interview AD1.....	89
Interview AD2.....	97
Interview AD3.....	105
Interview AD4.....	112
Interview AD5.....	118
Interview AD6.....	126
Interview AD7.....	133
Interview AD8	140
5. Geschrapte tekst + fragmentnummers professioneel hulpverleners.....	147
Interview PH1.....	147
Interview PH2.....	150
Interview PH3.....	157
Interview PH4.....	164

